

ATTĪSTĪTAS
SOCIĀLISTISKĀS
SABIEDRĪBAS
PAMATIEZĪMES

P.Štučkas LVU
Zinātniskā komunisma
katedra

Кафедра научного
коммунизма
ЛГУ им. П.Стучки

Министерство высшего и среднего специального образования
Латвийской ССР
Латвийский ордена Трудового Красного Знамени
государственный университет имени Петра Стучки
Кафедра научного коммунизма

ОСНОВНЫЕ ЧЕРТЫ РАЗВИТОГО СОЦИАЛИСТИЧЕСКОГО ОБЩЕСТВА
(по материалам Латвийской ССР)

Межведомственный сборник научных трудов

Под ред. А.И.Страутиня

Латвийский государственный университет им. П.Стучки
Рига 1980

Latvijas PSR Augstākās un vidējās speciālās
izglītības ministrija
Ar Darba Sarkanā Karoga ordeni apbalvotā
Pēteru Stučkas Latvijas Valsts universitāte
Zinātniskā komunisma katedra

ATTĪSTĪTAS SOCIĀLISTISKĀS SABIEDRĪBAS PAMATIEZĪMES
(pēc Latvijas PSR materiāliem)

Starptozaru zinātnisko rakstu krājums

A. Strautiņa redakcijā

P. Stučkas Latvijas Valsts universitāte
Rīga 1980

Krājumā ir raksti par attīstītas sociālistiskās sabiedrības teorijas dažām galvenajām problēmām - par šā posma būtību, tā politisko sistēmu, sociālo struktūru u.c. Šī krājuma autori nav izvirzījuši sev uzdevumu sniegt vispusīgu attīstīta sociālisma problēmu analīzi. Attīstīta sociālisma sabiedrības sarežģīto problēmu analīze turpināsies nākamajos krājuma izdevumos.

Rakstu krājums domāts zinātniskiem darbiniekiem, pasniegšajiem, lektoriem, politisko mācību klausītājiem un studentiem.

В сборник включены статьи по некоторым основным проблемам теории развитого социалистического общества - об историческом месте зрелого социализма, его сущности, политической системе, социальной структуре и др. Авторы статей данного выпуска не ставили перед собой задач по всестороннему освещению проблем развитого социализма. В последующих выпусках будет продолжен анализ сложных проблем теории развитого социалистического общества.

Сборник рассчитан на научных работников, преподавателей, лекторов, слушателей системы политической учебы и студентов.

REDKOLĒGIJA:

A. Strautiņš (atb. red.), M. Krūmiņa, G. Storoženko

РЕДАКЦИОННАЯ КОЛЛЕГИЯ:

А.И. Страутинь (отв. ред.), М.К. Крумина, Г.А. Стороженко

Publicēts saskaņā ar P. Stučkas LVU Izdevniecības padomes
1980. gada 28. novembra lēmumu

KOMUNISTISKĀS FORMĀCIJAS LIKUMSAKARĪGA STADIJA

Septiņdesmitajos gados par attīstīta sociālisma tapšanas un attīstības problēmām ir uzrakstītas vairākas padomju autoru monogrāfijas un daudzi raksti. Šīs problēmas ir intensīvi pētījuši arī citu socialistisko valstu zinātnieki. Ir interesanti kolektīvi darbi, kas speciāli veltīti attīstītai socialistiskajai sabiedrībai¹. Dažos kolektīvos pētījumos un atsevišķu autoru darbos šī komunistiskās formācijas attīstības stadija ir viena no pamatproblēmām². Visos šajos pētījumos tiek vispusīgi analizēta praktiskā pieredze, kas ir uzkrāta Padomju Savienībā, kur pirmo reizi vēsturē tika radīta attīstīta socialistiska sabiedrība. Svarīga nozīme arī ir tiem darbiem, kas apgalmo šīs sabiedrības tapšanas procesu Bulgārijā, Polijā, Vācijas Demokrātiskajā Republikā u.c. socialistiskajās zemēs. Ilgstoša darba rezultātā zinātnieki ir nākuši pie pamatotiem secinājumiem par dažādām sociālisma brieduma pakāpēm, par dominējošām tendencēm, kas ir raksturīgi kā sociālisma pilnveidošanas procesam, tā pakāpeniskai pāraugšanai komunismā. Taču ir vēl atsevišķas problēmas, par kurām tiek izteikti dažādi viedokļi. Un ne vienmēr viena vai otra autora pieeja tiek pārliecinoši argumentēta.

Ir neapstrīdams tas, ka attīstīta sociālisma stadija nepieciešama visās zemēs ceļā uz komunismu, jo pēc sociālisma uzcelšanas pamatos jauna sabiedrība ir jānostiprina

¹ Развитое социалистическое общество: сущность, критерия, зрелости, критика ревизионистских концепций. М., 1973; Развитой социализм. М., 1978.

² Бутенко А.П. Социализм как общественный строй. М., 1974; Марксистско-ленинское учение о социализме и современность. М., 1975; Косолапов Р.И. Социализм. К вопросам теории. М., 1979; Ковалев А.М. Некоторые актуальные проблемы теории научного коммунизма. М., 1979.

un jāpilnveido.

L. Brežņevs ir norādījis, ka attīstīta socialisma stadija "... ir nepieciešams sociālo pārveidojumu posms, samērā ilgs attīstības periods ceļā no kapitalisma uz komunismu."¹ Socialisma uzvara Padomju Savienībā trīsdesmito gadu otrajā pusē radīja jauna tipa sabiedrību — bez ekspluatatoru šķirām. Taču socialisma uzvara bija jauno socialistisko sabiedrisko attiecību sākotnējā stadija. Sakas socialisma funkcionēšanas un augšupejošās attīstības posms. Strādnieku šķira un citi darbaļaužu slāpi krāja pieredzi, mācījās saimniekot un pārvaldīt valsti. Sevišķi sarežģīta bija vakardienas viensētņieku pāreja uz kolektīvistu dzīves veidu. Kolhozu saimnieciskās, organizatoriskās un politiskās nostiprināšanas process un citi socialisma pilnveidošanas procesi gala rezultātā noveda pie tās sabiedrības brieduma pakāpes, ko dēvē par attīstītu socialismu. Šādi procesi būs neizbēgami arī ekonomiski augsti attīstītajās kapitalistiskajās zemēs, kur pēc socialistiskās revolūcijas uzvaras būs samērā augsts ražotājspēku attīstības līmenis. L. Brežņevs uzsvēra, ka "... arī tur vajadzēs risināt tādas sarežģītas briedumu sasnieguma socialisma uzcelšanas uzdevumus kā uzdevums apgūt grūto maksu organizēt visu sabiedrisko dzīvi uz socialistiskiem pamatiem, pie tam arī maksu plānot un vadīt tautas saimniecību un uzdevums audzināt pilsoņu socialistisko apziņu."² Tādējādi sociālo pārveidojumu saturs nebūt neaprobežojās ar ekspluatatoru šķiru likvidēšanu. Lai socialistiskā sabiedrība sasniegtu arvien augstāku brieduma pakāpi, ir jānodrošina arvien intensīvāka sabiedrības locekļu sociālā aktivitāte, arvien augstāks masu idejiski politiskais līmenis, arvien prasmīgāka valsts orgānu un sabiedrisko organizāciju līdzdalība pārvaldīšanā marksistiski leniniskās partijas vadībā. Līdzīgi uzdevumi dažādā līmenī tiek risināti

¹ Brežņevs L. Leniniskais kurss. — Runas un raksti. R., 6. sēj., 507. lpp.

² Turpat.

visos komunistiskās formācijas tapšanas un attīstības posmos, bet katrā no tiem ir sava specifika. Noskaidrot attīstīta sociālisma vietu un lomu ceļā uz komunisma augstāko fāzi nozīmē arī noskaidrot šīs attīstības stadijas svarīgākās problēmas. Pareizi novērtēt attiecīgā attīstības posma būtību nozīmē nodrošināt reālu iespēju pareizi noteikt kārtējos pamatuzdevumus. Sociālisms ir nepabeigts komunisms, kas vēl nav sasniedzis tās augstākās brieduma formas, kas pārvērē to par komunisma augstāko fāzi, kad pakāpeniski atmirs valsts. "...Bet tas notiks, - kā norādīja V.I. Ļeņins, - tikai pārejot no galīgi uzvarējušā un nostiprinātā sociālisma uz pilnīgu komunismu."¹ No teiktā izriet, ka sasniegt komunisma augstāko fāzi vār tikai tad, kad sociālisms ir nostiprināts tādā mērā, ka strādnieku šķiras ienaidnieki vairs nespēj to satricināt un kad, sasniedzis augstu brieduma pakāpi, sociālisms /attīstītais sociālisms/ nodrošina nepieciešamos priekšnoteikumus pakāpeniskai pārejai uz komunisma augstāko fāzi. "... tikai attīstīta socialistiskā sabiedrība, - uzsver L. Brežņevs, - rada iespēju sākt komunisma celtniecību."² Tas nozīmē, ka pirms attīstītā sociālisma stadijas sasniegšanas rodas tikai atsevišķi komunisma iedīgļi. Pie tiem pieder komunistiskās sestdienas talkas, ko 1919.g. augsti vērtēja V.I. Ļeņins savā rakstā "Lielā ierosme". Taču plaša komunisma celtniecības uzdevumu risināšana visās sabiedrības dzīves sfērās sākas tikai attīstītā sociālisma apstākļos. Jāatzīmē, ka runa ir par ilgstošu periodu, kad tiek risināti tik grandiozi un sarežģīti uzdevumi visās sabiedrības dzīves jomās, kādus cilvēce vēl nekad nav risinājusi. Mērķi, kas ir jāsasasniedz, ir pilnīgi skaidri, bet, kādā veidā tos sasniegt, kādi praktiski pasākumi būs jāveic, to iepriekš zināt visās detaļās nav iespējams. Nav šaubu, ka ceļš uz augstāko mērķi ved cauri vairākiem pārejas posmiem. Un tieši

¹ Ļeņins V.I. Raksti, 22.sēj., 128.lpp.

² Brežņevs L. Ļeņinskais kurss. 6.sēj., 505.lpp.

jautājums par pārejas posmiem uz komunismu, — kā rakstīja F.Engelss, -- ir "...visgrūtākais jautājums no visiem, kādi vien pastāv..."¹. Tāpēc V.I.Ļeņins 1920. gada februārī norādīja: "Kā iedomaties attīstītu sociālistisku sabiedrību... tas nav grūti... šis uzdevums ir atrisināts. Bet, kā praktiski realizēt pāreju no vecā, pierastā un visiem pazīstamā kapitalisma uz jauno, vēl nedzimušo socialismu, kam vēl nav drošas bāzes, — lūk, pats grūtākais uzdevums. Šī pāreja labākā gadījumā aizņems daudzus gadus. Šai periodā mūsu politika sadalīsies veselā rindā vēl sīkaku pāreju. Un viss tā uzdevuma smagums, kurš gulstas uz mums, visas politikas grūtības un visa politikas mākela ir tā, lai ņemtu vērā katras tādas pārejas savdabīgos uzdevumus."² Tā V.I.Ļeņins ir teicis vēl pirms jaunās ekonomiskās politikas sākuma. Un jau tad viņš ir paredzējis visai ilgstošu ceļu uz socialismu, uzsverot /trešajā gadā pēc Lielās Oktobra sociālistiskās revolūcijas/, ka tas vēl nav dzimis, ka jaunās sabiedrības veidošana un nostiprināšana vēl stāv priekšā, ka pareiza ir tā politika, kas atbilst konkrētajai vēsturiskajai situācijai. Tātad nedrīkst nokavēt un praktiski jārisina tas problēmas, ko izvirzījusi pati dzīve. Tāču nedrīkst arī aizsteigties notikumiem priekšā un apiet nepieciešamos attīstības etapus. Jo katrs nopietns solis uz priekšu dod reālu iespēju, balstoties uz sasniegto, spert nākošo soli augšupejošās attīstības procesā.

Ievēriību pelna arī tas, ka Ļeņins uzskata jautājumu par attīstītā socialisma būtību par atrisinātu, jo marksisti zina, kādam tam jābūt. Pilnīgi nepamatoti ir mēģinājumi pretī nostādīt V.I.Ļeņina priekšstatus par socialismu no vienas puses un K.Marksa, kā arī F.Engelša uzskatus, no otras puses. Saprotams, ka zinātniskā pārēģošana var dot priekšstatu tikai par sabiedrības attīstības pamattendencēm nākotnē un detaļās nevar būt tik konkrēta un precīza kā jau uzkrātās socialisma celtniecības praktiskās

¹ Марко К., Энгельс Ф. Соч., т. 38, с. 108.

² Ļeņins V.I. Raksti, 30.sēj., 300.-301.lpp.

pieredzes zinātniskā analīze. Taču jautājumā par sociālisma būtību Mārksa, Engelsa un Ļeņina uzskati sakrīta pilnīgi, tāpat kā jautājumā par pārejas posmu nepieciešamību ceļā uz augstāko komunistisko civilizāciju. Savā darbā "Gotas programmas kritika" K.Mārks necentās konkretizēt, kad atkritīs vajadzība pēc naudas un vai vienmēr visas tautas īpašums būs vienīga sociālistiskā īpašuma forma. Bet viņš uzsvēra, ka komunistiskais materiālo labumu sadales princips sekos sociālistiskajam sadales principam, ka jaunajā sociāli ekonomiskajā formācijā būs vairākas ilgstošas attīstības stadijas. To konkrēto saturu detalizēti parādīja V.I.Ļeņins, kas balstījās uz sociālistiskās celtniecības praktisko pieredzi Padomju zemē.

Komunistiskās formācijas tapšanas un attīstības procesa pētīšana palīdz noskaidrot tos uzdevumus, kas ir jāatrisina konkrētajos apstākļos.

Šajā sakarībā pelna ievēribu jautājums par attīstīta sociālisma radīšanas un funkcionēšanas periodizāciju dažādās zemēs.

Pirmkārt, ir jāuzsver, ka pārejas periods no kapitalisma uz sociālismu ir komunistiskās formācijas sākums, bet to vēl nevar uzskatīt par šīs formācijas pirmās fāzes sākumu. Šādu viedokli pārliecinoši ir pamatojis A.Kovaļovs, kas raksta par sociālo revolūciju šī jēdziena plašā nozīmē -- kā par pāreju no vienas sociāli ekonomiskās formācijas uz otru.¹ Šajā ziņā sociālā revolūcija ir jaunās formācijas sākotnējā stadija. Taču tā ir tāda attīstības pakāpe, kad jaunā formācija tikai veidojas, un pārejas periodu no kapitalisma uz sociālismu nevar uzskatīt par sociālisma sākotnēju fāzi, jo tas nozīmētu aprobežot sociālās revolūcijas saturu tikai ar politiskās varas iekarošanu. Politiskā revolūcija ir tikai sociālās revolūcijas sākums, un valsts varas pāreja proletariāta rokās dod reālu iespēju sociālo revolūciju turpināt /ekonomiskā, sociāli-politiskajā laukā, garīgās dzīves sfērā/ līdz sociālisma uzvarai.

¹ Ковалев А.М., с. 14-15.

A.Kovaļovs nepiekrīt arī tā autoru viedoklim, kas uzskata, ka sociālisma pilnīga uzvara Padomju Savienībā ir panākta tikai piecdesmito gadu beigās, bet nevis trīsdesmito gadu beigās, jo tad tiek sajaukta robežlīnija starp vienu sociālisma brieduma pakāpi un otru. M.Suslovs atzīmē, ka Padomju Savienībā sociālisms pamatos bija uzcelts jau trīsdesmito gadu beigās, ka divdesmit gadu laikā bija panākta pilnīga sociālisma uzvara.¹ Sociālisma pamatu uzcelšanas un sociālisma pilnīgas uzvaras identificēšanu nosaka tas, ka trīsdesmito gadu beigās PSRS pilnīgā mērā uzvarēja jaunā iekārta. Tā vēl nebija brīva no vecās iekārtas "dzimuma zīmēm" /un arī šodien vēl nav pilnīgi brīva/, bet tā bija jauna kvalitāte un sabiedrības iekšienē vairs nebija tādu spēku, kas varētu restaurēt kapitalismu.

Tāču pilnīga sociālisma uzvara ir tikai socialistiskās sabiedrības sākums, kad socialistiskā sistēma ekonomikā ir ne tikai valdoša, bet vienīgā un ekspluatatoru šķiras ir likvidētas. Pēc pilnīgas sociālisma uzvaras seko attīstīta sociālisma radīšanas posms un, kad tas ir radīts, tad sākas briedumu sasniegušā sociālisma funkcionēšanas periods. Literatūrā dažādā laikā ir izteikti dažādi viedokļi par šī perioda hronoloģisko ietvaru sākumu. L.Brežņevs 1967. gadā pirmo reizi norādīja, ka mūsu zemē uzcelta attīstīta sociālisma sabiedrība.² Daži autori uzskata, ka attīstīta sociālisma perioda sākums ir piecdesmito gadu beigās vai sešdesmito gadu sākums. A.Strautiņš 1973. g. rakstīja, ka "ar 50. gadu beigām, kad PSRS sociālisms ir uzvarējis ne vien pilnīgi, bet arī galīgi, mūsu zemē sāk funkcionēt attīstīta sociālisma sabiedrība."³

¹ Суслов М.А. Новая эпоха всемирной истории. - Проблемы мира и социализма, 1977, № II, с. 7.

² Брежнев Л. Социализма lielo uzvaru 50 gadi. R., 1968, 26.lpp.

³ Strautiņš A. Sociālisma attīstības posmi, tā brieduma kritēriji, attīstītas socialistiskās sabiedrības pamatzīmes. R., 1973, 5.lpp.

Ievēribu pelna A. Strautiņa pēdējā darbā izteiktās domas par attīstīta socialisma posma iezīmju veidošanos¹.

A. Kovaļovs 1979. gadā raksta, ka attīstīta socialistiskā sabiedrība mūsu zemē nostiprinājas sešdesmito gadu sākumā.² /šajā gadījumā jēdziens "nostiprinājas" ir identisks jēdzienam "izveidojas"/.

Atšķirībā no šāda viedokļa citi autori uzskata, ka attīstīta socialisma periods sākas vēlāk -- sešdesmito gadu beigās, ka laika posms no piecdesmito gadu beigām līdz sešdesmito gadu beigām ir attīstīta socialisma veidošanas procesa nobeiguma etaps. Šāds ir F. Helbuha un P. Lopatas viedoklis³, kuram pievienojas arī L. Zīle⁴.

Sabiedriskās attīstības posmu robežlīnijas parasti nevar identificēt ar noteiktu datumu, pat gadu. Sabiedrībā var konstatēt dominējošās tendences, kas liecina, ka jaunā kvalitāte ir aizstājusi veco. Taču nav tādas mērauklas, kas ļautu noteikt robežu starp veco un jauno absolūti konkrēti un precīzi, ja runa ir par jaunās iekārtas uzvaru visās sabiedrības dzīves sfērās.

Ir jāievēro arī tas, ka komunistiskās formācijas tapšanas un nostiprināšanās gaitā katrs attīstības etaps satur arī iepriekšēja etapa elementus. Tāpat kā socialistiskā revolūcija veic ne tikai tieši socialistiskus uzdevumus, bet arī garamejot pabeidz to, kas nebija līdz galam atrisināts buržuaziski-demokratiskajā revolūcijā, tāpat socialisma veidošanās un nostiprināšanās procesā ir iespējami tādi pārkārtojumi, kas citos gadījumos notiek kapitalisma apstākļos. Padomju zemē bija jāfosteno industrializācija un lauksaimniecības mehanizācija, kas citas zemēs tiek realizētas kapitalisma apstākļos.

¹ Strautiņš A. Sociālā progresa triumfs. R., 1979, 27.-29. lpp.

² Ковалев А. М., с. 33.

³ Гельбух Ф. Н., Лопата А. П. Развитие социалистическое общество: историческое место и основные черты. М., 1976, с. 46.

⁴ Зиле Л. Я. Исторический путь строительства социализма. Рига, 1978, с. 166-167.

Attīstīta sociālisma radīšanas periodā arī dažkārt jāpabeidz iepriekšējās attīstības stadijas uzdevumu risināšana. Tā, piemēram, Vācijas Demokrātiskajā Republikā attīstīta sociālisma celtniecība sākās jau sešdesmito gadu sākumā, kaut gan tad vēl nebija līdz galam atrisināti visi pārejas perioda uzdevumi un vēl saglabājās sīkie un pat vidējie privātipašnieki. Polijā attīstīto socialismu sāka celt septiņdesmito gadu sākumā, apstākļos, kad vēl nebija pabeigta lauksaimniecības socialistiskā pārveidošana un apstrādājamās zemes lielākā daļa piederēja individuālam zemnieku saimniecībām.¹

Jāņem vērā, ka Polijas zemnieku vairākums ir iesaistīts dažādās kooperācijas formās un ka galvenā loma tautsaimniecībā ir rūpniecībai, kas nosaka sasniegto sociālisma brieduma pakāpi. Polijā pārejas periods no kapitalisma uz socialismu nebija īsāks kā Padomju Savienībā, jo ilga nevis divdesmit gadus, bet pat nedaudz vairāk. Socialistiskās zemēs, kur socialistiskās revolūcijas etaps sekoja demokrātiskās revolūcijas etapam /piemēram, Čehoslovākijā/, socialistiskās iekārtas iedīgļi veidojās jau pirmajā no šiem etapiem. Tas attiecas ne tikai uz proletariāta diktatūras sistēmas veidošanās sākumu Vācijas austrumdaļā četrdesmito gadu vidū, bet arī uz nacionalizēto rūpniecības uzņēmumu raksturu Čehoslovākijā, Ungārijā un citās zemēs. Valsts uzņēmums ne vienmēr ir socialistisks uzņēmums, bet, ja tā pārvaldīšanā izšķirošu dalību ņem strādnieku šķiras pārstāvji, tad tas kļūst par socialistisku uzņēmumu. Viss tas rāda, ka socialisma tapšanas un nostiprināšanas process ir visai ilgstošs un, katrā šī procesa stadijā bez tās galvenajiem specifiskajiem uzdevumiem nebūt nav izslēgts, ka daļēji tiek arī risinātas iepriekšējās /vai pat nākošās/ stadijas problēmas. Un robežlīniju, kurā sākās jauna stadija, var noteikt atkarībā no tā, kādi uzdevumi konkrētajos apstākļos ir galvenie.

Jautājums par attīstīta sociālisma kritērijiem ir viens no tiem mūsu zinātniskajā literatūrā, par kuru joprojām

¹ Проблемы мира и социализма, 1977. № 10, с., 35.

turpina polemizēt. Jautājuma būtību padomju zinātnieki raksturo kā nepieciešamību formulēt tos internacionālos radītājus, ar kuru palīdzību var noteikt, kad vienā vai otrā zemē sākas attīstīta socialisma periods¹.

Daži autori, runājot par attīstīta socialisma kritērijiem, par galveno uzskata socialisma attīstības likumu īstenošanas un to izmantošanas pakāpi.

A. Strautiņš, runājot par brieduma kritērijiem, atzīmē četrus: ekonomisko, sociālo, politisko, ideoloģisko jeb garīgo kritēriju sistēmas elementi tiek skatīti kā subordināti. Īpaši tiek izcelti attīstītas socialistiskas sabiedrības analīzes pamatprincipi.²

Saprotams, ka sabiedriskas parādības ne vienmēr var izmērīt ar kvantitatīvu mērauklu. Bet arī kvalitatīvās pārmaiņas prasa konkrētu novērtējumu. Pretējā gadījumā nav iespējami secinājumi — kāda no socialistiskām valstīm ir sasniegusi attīstīta socialisma līmeni un kāda vēl ne. Turklāt jāņem vērā tas, ka atkarībā no vēsturiskajiem apstākļiem, kādos viena vai otra zeme sasniegs attīstītu socialismu, un atkarībā no katras zemes īpatnībām šajā stadijā var būt dažāds ekonomikas un garīgās kultūras līmenis. Tāpēc uz kritērijiem attiecas acīmredzot tikai tas, kas ir vispārējs, obligāts visām zemēm un ir visbūtiskākais. Teorētiskie vispārinājumi šinī gadījumā ir pilnīgi nepieciešami, kaut gan starp kritērijiem un iezīmēm ir daudz kopīga, kritērijiem jāraksturo vissvarīgākais. Uzskati, it kā kritērijs novērtē kvantitatīvi, bet iezīme ir kvalitātes izpausme, nav parliecināši, jo kvantitatīvās izmaiņas nosaka radikālas kvalitatīvas izmaiņas, jo saturs un forma nesaraujami saistīti, jo kritērijiem jānovērtē būtiskākais — saturs. Iebildumus izsauc arī viedoklis, it kā kritērijs noteikti atrodams ārpus priekšmeta, kas jānovērtē, bet iezīmes piemīt pašam priekšmetam. Nerēti

¹ Развитием социализма, с. 419.

² Strautiņš A. Sociālā progresa triumfs, 33.-35.lpp.

tieši raksturīgākais pašam priekšmetam kalpo kā kritērijs tā kvalitatīvas noteiktības novērtēšanai.

Lielā padomju enciklopēdija raksturo jēdzienu "kritērijs" kā viedokli, kas ir mēraukla parādības novērtēšanai, iezīme, kas ir parādību klasifikācijas pamatā.¹ Šajā ziņā paraugs ir V. I. Ļeņina pieeja kritēriju problēmai. Savā darbā "Bernišķīgā "kreisuma" slimība komunismā" viņš rakstījis: "Politiskās partijas izturēšanās pret pašas kļūdām ir viens no svarīgākajiem un pareizākajiem kritērijiem tam, cik nopietna ir partija un kā tā darbos veic savus pienākumus pret savu šķiru un pret darbaļaužu masām."² Šie vārdi liecina par to, ka novērtējot partiju, kritēriji jāmeklē nevis ārpus partijas, bet gan tās pozīcijā, tās darbībā. Par kritērijiem, novērtējot cilvēku sabiedrību un tās sastāvdaļas, var kalpot neapšaubāmi tikai visbūtiskākās iezīmes, kam ir vispārējs raksturs. V. I. Ļeņins redzēja ražošanas spēku līmeni "... sabiedriskā progresa augstākā kritērija ..." būtību -- sabiedrības brieduma pakāpes rādītāju³. Taču šie Ļeņina vārdi nav jāsaprot tā, ka jo augstāks ir darba ražīguma līmenis un jo plašāks ir ražošanas produkcijas apjoms, jo vairāk ir sasniegusi katra valsts sociālā progresa ziņā. V. I. Ļeņins gribēja uzsvērt, ka ražošanas spēku līmenis ir galvenais, kas izšķiroši ietekmē visas sabiedrības sfēras un nosaka nepieciešamību aizstāt novecojošās ražošanas attiecības ar jaunām -- revolūcijas ceļā. Tas, ka dažās kapitālistiskās zemēs darba ražīgums ir pagaidām augstāks nekā sociālistiskās zemēs, protams, nebūt nenozīmē, ka kapitālisms ir panācis augstāku sociālā progresa pakāpi, bet nozīmē, ka sasniegts ražošanas spēku līmenis, kas prasa pāreju uz sociālistiskām sabiedriskām attiecībām, jo tikai tās var nodrošināt tālāko ražošanas

¹ Большая советская энциклопедия. М., 1953, т. 23, с. 430.

² Ļeņins V. I. Raksti, 31. sēj., 37. lpp.

³ Turpat, 13. sēj., 210. lpp.

spēku augšupejošu attīstību un to izmantošanu nevis ekspluatatoru saujipās, bet gan visas darba tautas interesēs. Tātad ražošanas spēki ir galvenais sociālā progressa kritērijs, tapēc, ka to augstais līmenis nav pasmērķis, bet izšķirošais faktors visu sabiedrības sfēru augšupejā darbaļaužu interesēs. No šī viedokļa arī būtu jāsalīdzina dažāda pieeja attīstīta sociālisma galvenajam kritērijam mūsu zinātniskajā literatūrā. Tiek, piemēram, uzsvērts, ka briedumu sasniegusi socialistiska sabiedrība ir tā, kurā nodrošināti priekšnosacījumi vispusīgi, harmoniski attīstītas personības tapšanai, vai arī par galveno kritēriju tiek atzīta ražošanas veida brieduma pakāpe.¹ Tas, ka sociālā progressa pakāpi nosaka labvēlīgi apstākļi personības harmoniskai attīstībai, ir pilnīgi pareizi, bet kādi ir šie apstākļi? Neapšaubāma ir arī tēze, ka ražošanas veida attīstības pakāpe ir galvenais, kas nosaka konkrētās sabiedrības raksturu. Bet kāda ražošanas veida brieduma pakāpe nozīmē attīstīta sociālisma līmeņa sasniegšanu?

Ievēribu pelna R.Kosolapova pieeja šai problēmai viņa 1979.gada monogrāfijā. Viņš uzskata par svarīgāko kritēriju socialistiskās sabiedrības pārvēršanos par viengabalainu sistēmu, pārvarot elementus un sakarus, kas ir pretrunā ar šīs sistēmas viengabalainību. Turklāt tiek uzsvērts, ka sociālisma kā sistēmas pamatā ir kolektīvisms². Tas pilnā mērā atbilst L.Brežņeva norādījumiem rakstā "Vēsturiska robežlīnija ceļā uz komunismu", kas 1977.g. publicēta žurnāla "Проблемы мира и социализма" 12. numurā. Šajā rakstā L.Brežņevs norāda, ka attīstīts sociālisms ir uzcelts tad, kad "... sasniegta tāda jaunās sabiedrības brieduma pakāpe, tāda stadija, kad beidzas visa sabiedrisko attiecību kopuma pārkārtošana uz sociālismam iekšēji piemītošiem kolektivistiskiem pamatiem"³.

¹ Марксистско-ленинское учение о социализме и современность, с. 150.

² Косолопов Р.И., с. 529.

³ Брежнев Л. Ленинский курс. 6.сēj., 593.лpp.

Šāda metodoloģiska pieeja dod reālu iespēju spriest par to, vai ir uzcelta attīstīta sociālisma sabiedrība. Ja atsevišķās sabiedrības dzīves sfērās kolektīvisms vēl nav pilnīgā mērā nodrošināts, tad attīstītā sociālisma uzcelšanas process vēl nav pabeigts. Kolektīvisma principu uzvara nozīmē nevien individuālas privātsaimniecības aizstāšanu ar sabiedrisko īpašumu uz ražošanas līdzekļiem, bet arī kolektīvistisko uzskatu un attiecību uzvaru sociāli politiskās un garīgās dzīves sfērā. Šajā ziņā ir interesanti A.Kovaļeva apsvērumi, kas izteikti viņa 1979. gada grāmatā. Šajā grāmatā tiek uzsvērts, ka sociālismam iekšēji piemītošie kolektīvistiskie pamati izpaužas jaunajā dzīves veidā, kas rodas uz augsti attīstītās materiāli tehniskās bāzes pamata, uz briedumu sasniegušo sabiedrisko attiecību pamata, uz kultūras un ideoloģijas augsta līmeņa pamata.¹ Tas visumā atbilst citu padomju zinātnieku uzskatiem, kas raksturo attīstīto sociālismu kā stadiju, kurā, pateicoties augstam ražošanas spēku attīstības līmenim un briedumu sasniegšām sabiedriskām attiecībām, tiek nodrošināta sabiedriskās sistēmas kā viengabalaina kompleksa augošā harmonija, kurā pilnā mērā izpaužas sociālisma likumi un principi, tā priekšrocības, salīdzinot ar kapitalismu², kurā arvien pilnīgāk "atklājas socialistiskā dzīves veida priekšrocības"³. Šis raksturojums satur visu galveno komponentu kopumu, kas atspoguļo attīstīta sociālisma būtību. Kā atsevišķi komponenti konkrētāk izpaužas reālajā sabiedriskajā praksē, rāda attīstītā sociālisma kritēriju, iezīmju analīze dažādās sabiedriskās dzīves sfērās.

Sakarā ar to jāatzīmē, ka nevar saskatīt radikālu atšķirību starp kritērijiem un iezīmēm. Iespējams, ka pamatota pieeja šai problēmai ir uzskatīt, ka kritēriji ir visbūtiskākās teorētiski vispārinātās iezīmes, kas būs raksturīgas visām zemēm, kuras sasniegs attīstīta sociālisma līmeni.

¹ Ковалев А.М., с. 40.

² Развитой социализм, с. 98.

³ Брежнев Л. Пар Парламенту Социалистической Республики Советского Союза /Паматlikuma/ projektu un tā visas tautas apspriešanas rezultātiem. R., 1977, 27.lpp.

Ekonomiskajā sfērā attīstīta sociālisma stadijā nedalīt, valda sabiedriskais īpašums uz ražošanas līdzekļiem un ir radīta jauna varena materiāli tehniskā bāze. L. Brežņevs norāda, ka "...par attīstītu var saukt tikai tādu socialistisko sabiedrību, kura balstās uz varenu, modernu industriju, uz augsti mehanizētu lielfažošanu lauksaimniecībā..."¹. Dažādos vēsturiskos apstākļos dažādās socialistiskās zemēs attīstīta sociālisma stadijā var būt citāds rūpniecības un lauksaimniecības attīstības līmenis, nekā tas ir pašreiz Padomju Savienībā. Taču visur būs nepieciešams tāds ražotāju spēku attīstības līmenis, "...kad tautas saimniecībā plaši izvēršas ražošanas procesu kompleksā mehanizācija un daļēji automatizācija"². Tas tiek panākts, īstenojot attīstīta sociālisma uzdevumu -- "organiski savienot zinātnes un tehnikas revolūcijas sasniegumus ar socialistiskās saimniecības sistēmas priekšrocībām."³

Jāatzīmē, ka attīstīta sociālisma stadijas sākumā PSRS lauksaimniecības materiāli tehniskā bāze atpaliek no rūpniecības. Tajā enerģijas jauda caurmērā uz vienu darbinieku ir divreiz mazāka nekā rūpniecībā⁴. Tālākās attīstības gaitā materiāli tehniskās bāzes līmenis visos ekonomikas sektoros izlīdzināsies. Attīstīta sociālisma pilnveidošanas procesā tiks arī nodrošināts arvien augstāks darba ražīguma līmenis. Vienlaicīgi notiks divu socialistisku īpašumu formu arvien ciešāka tuvināšanās. Interesantus apsvērumus šajā ziņā izteica R. Kosolapovs, kas uzskata, ka šie divi īpašuma veidi saplūdis pēdējā attīstīta sociālisma etapā, kuram seko komunisma augstākās fāzes sākums un šajā etapā izšūdis arī atšķirības starp šķirām.⁵

¹ Brežņevs L. Ieņinskais kurss. 6. sēj., 506. lpp.

² Strautiņš A. Sociālā progresa triumfs, 45. lpp.

³ PSKP XXIV kongresa materiāli. R., 1971., 66. lpp.

⁴ Ковалев А.М., с. 46.

⁵ Косолапов Р.И., с. 516-517.

Attīstītais sociālisms ir raksturīgs arī ar to, ka varena materiāli tehniskā bāze, -- kā uzsver L. Brežņevs, -- "...ļauj praksē par sabiedriskās attīstības galveno un tiešo mērķi padarīt pilsoņu daudzveidīgo vajadzību aizvien pilnīgāku apmierināšanu" ¹. Tai apstākli, ka sabiedrības uzmanības centrā ir šī uzdevuma risināšana, izpaužas socialistiskās sadāles principa pilnīga realizāšana. A. Butenko izteica domu, ka attīstītā sociālisma apstākļos tiek nodrošināta pilnīga pirmās nepieciešamības vajadzību apmierināšana, kā pārtikas, apģērba un dzīvokļa ziņā, tā arī medicīniskās apkalpošanas, izglītības, kultūras un mākslas sfērā ². Varētu piebilst, ka tiek apmierinātas vismaz pirmās nepieciešamības vajadzības, jo tālākajā sociālisma pilnveidošanas gaitā arvien lielākai iedzīvotāju daļai tiek nodrošināts vairāk nekā šo vajadzību apmierināšana.

Briedumu sasniegušā sociālisma raksturīgās iezīmes izpaužas arī sociāli šķiriskās struktūras attīstībā. Izmaiņas dažādu šķiru un citu sociālo grupu stāvoklī un attiecībās ir ekonomiskās dzīves attīstības tiešs rezultāts. Attīstītā sociālisma posmā, -- atzīmē L. Brežņevs, -- "...stipri ceļas ekonomikas sabiedriskošanas līmenis, notiek socialistiskā īpašuma valsts /visas tautas/ formas un kolhozu kooperatīvās formas nemitīga tuvināšanās" ³. Rezultātā tiek pakāpeniski pārvarētas atšķirības starp šķirām, sociālām grupām. Tiek nodrošināta sabiedrības sociāla vienotība, jo ne tikai pārvarēts antagonisms starp šķirām, bet vispār nav vairs ekspluatatorisko elementu un notiek arvien ciešāka sadarbība starp visām sabiedrības sociālām grupām. Viņu arvien ciešāku saliedēšanos ar strādnieku šķiru nosaka kopīgi mērķi un vienādas intereses. Strādnieku šķiras politiskā loma arvien vairāk pieaug, kas izpaužas ar šīs šķiras skaitliskā sastāva palielināšanos un strādnieku sociālas

¹ Brežņevs L. Īeņiniskais kurss. 6.sēj., 507.lpp.

²

Бутенко А.П., с. 231.

³ Brežņevs L. Īeņiniskais kurss, 592.lpp.

aktivitātes līmeņa kāpināšanā.

Briedumu sasniedzīgam sociālismam Padomju Savienībā ir raksturīga visu sabiedrisko attiecību internacionalizācija. Šajā procesā arī izpaužas sociālisma dabai piemītošie kolektīvistiskie pamati. Arvien augstāka kolektīvisma pakāpe ir vērojama ne tikai ražošanas attiecībās /divu sabiedrisko īpašumu formu tuvināšanās un saplūšana/, ne tikai attiecībās starp šķirām, sociāliem slāņiem un sociālām grupām /to arvien ciešāka sadarbība/, bet arī nacionālo attiecību laukā.

Nošķirtības un noslēgtības elementi nāciju savstarpējās attiecībās ir pretrunā ar sociālismam iekšēji piemītošiem kolektīvisma pamatiem. Bet nāciju arvien ciešāka tuvināšanās un sadarbība atbilst šiem kolektīvisma pamatiem un gala rezultātā noveda pie jaunās sociālās un internacionālās vēsturiskās kopības -- padomju tautas -- izveidošanās. Šajā sakarībā L. Brežņevs rakstīja, ka "...izšķirošo nozīmi pie mums pakāpeniski iegūst padomju cilvēku kopīgās, no sociālajām un nacionālajām atšķirībām neatkarīgās rakstura, rīcības un pasaules uzskata iezīmes".¹ Tātad arī visu padomju cilvēku internacionālās saliedēšanās ziņā ir gūti izšķiroši panākumi. Un tas nevarēja neatstāt dziļas pēdas cilvēku ideoloģijā un psiholoģijā.

Attīstītā sociālisma raksturīga iezīme sabiedrības politiskās dzīves sfērā ir demokrātijas plašums un dziļums, kas raksturīgs visas tautas valstij.

V. I. Ļeņins rakstīja, ka "...nav iespējams uzvarēt sociālismu, kas nerealizē pilnīgu demokrātiju...".² Sociālistiskā demokrātija ir patiesa demokrātija -- darbaļaudžu vara. Atšķirībā no melīgās un apcirptās buržuāziskās demokrātijas tā nodrošina darbaļaudīm reālu iespēju piedalīties valsts pārvaldīšanā. Un tieši šajā ziņā Ļeņins uzsver, ka sociālisms nav iedomājams bez demokrātijas, jo tā būtībā ir visplašāko masu vispusīga aktivitāte, lai radikāli pārveidotu

¹ Brežņevs L. Ļeņiniskais kurss. 6. sēj., 593. lpp.

² Ļeņins V. I. Raksti, 22. sēj., 129. lpp.

sabiedrību un līdz ar to paši sevi. Lūk, kāpēc V.I.ļeņins rakstīja, ka sociālisma apstākļos "...pirmo reizi civilizēto sabiedrību vēsturē iedzīvotāju masa pacelsies līdz patstāvīgai līdzdalībai ne tikai balsošanās un vēlēšanās, bet arī ikdienas pārvaldīšanas darbā"¹. V.I.ļeņins runā par to kā par nākotnes perspektīvu.

Socialistiskās demokrātijas pirmajā stadijā valsts pārvaldīšanas darbā sistemātiski piedalījās tikai strādnieku šķiras aktīvākā daļa un apzinīgie citu sociālo slāņu pārstāvji. Bet, kad padomju sabiedrība sasniedza attīstītā sociālisma līmeni un proletariāta diktatūras valsts pāranga visas tautas valstī, tad sabiedrības pārvaldīšanas ikdienas darbā tika iesaistītas arvien plašākas masas. "Briedumu sasniegušā sociālisma posmā, - raksta L.Brežņevs, -- visas tautas valsts apstākļos darbaļaužu masu arvien plašākā un aktīvākā piedalīšanās mūsu zemes dzīves vadīšanā stingri nostiprinājusies kā padomju sabiedrības politiskās attīstības centrālais virziens."¹ L.Brežņevs raksturo to kā galveno virzienu, jo sociālistiskās demokrātijas tālākās pilnveidošanas procesā, kas gala rezultātā novedīs pie visas tautas valsts pāraugšanas komunistiskā sabiedriskā pašpārvaldē, arvien jauni iedzīvotāju slāņi tiek iesaistīti tautas deputātu padomju darbā, tautas kontroles orgānu darbā, arodbiedrību, komjaunatnes un citu sabiedrisko organizāciju darbā, tajā skaitā sabiedriskās kārtības brīvprātīgo sargu rindās, sabiedriskās tiesās, pastāvīgās ražošanas apspriedēs.

Valsts orgānu un sabiedrisko organizāciju daudzpusīgo pārvaldīšanas darbu virza un vada Komunistiskā partija, kas ir pārvērtusies par visas tautas partiju. Marksistiski ļeņinskā partija pēc savas dabas bija un paliek strādnieku šķiras partija, jo tā vada cīņu par šīs šķiras vēsturisko mērķi — komunisma uzcelšanu. Tā kā attīstītā sociālisma apstākļos šis mērķis ir kļuvis par visas tautas mērķi un komunistiskā partija ir visu iedzīvotāju slāņu interešu

¹ Ļeņins V.I. Raksti, 25.sēj., 448.lpp.

² Brežņevs L. Ļeņinskais kurss. 6.sēj., 595.lpp.

paudēja, tad tā vienlaicīgi ir arī visas tautas partija.

Padomju Savienības Komunistiskās partijas biedru un kandidātu skaits pieauga no 2 478 000 1939.g. un 8 240 000 1959.g. līdz 15 694 000 komunistiem 1976.g. Šie cipari liecina par komunistu skaita strauju pieaugumu attīstītā sociālisma sabiedrībā, par to, ka arī vien plašāku masu komunistiskais apziņīgums paceļ tas līdz partijas biedru apziņīguma līmenim. Vienlaicīgi pieaug partijas loma, jo tas vadība tiek veikti arī vien grandiozāki un saežģītāki teorētiski, organizatoriski, ekonomiski, sociāli, politiski un ideoloģiski uzdevumi.

Attīstītā sociālisma raksturīga iezīme ir tautas izglītības un kultūras līmeņa kāpināšana, kas konkrēti izpaužas pārejā un vispārējo vidējo izglītību un plaša apusskolas izglītības sistēmā, tajā skaitā politiskās izglītības tīkla un citās formās.

Sevišķi svarīga nozīme attīstītā sociālisma apstākļos ir tam, ka komunistiskā ideoloģija vēl lielāka mērā nekā iepriekšējās attīstības posmos ir kļuvusi par visas tautas ideoloģiju. Viss tas izšķiroši ietekmē padomju dzīves veidu, kam ir raksturīga cilvēku radoša aktivitāte darbā un sabiedriski politiskā darbībā, augsta kultūra sadzīvē un morāla skaidrība. Tipiska kļūst personība, kas ir bezgalīgi uzticīga komunisma lietai un vispusīgi attīstīta. Sociālistiskā patriotisma un internacionālisma principi, sociālais optimisms un kolektīvisms ir padomju cilvēku uzskatu un uzvedības pamatā. Tas nenozīmē, ka padomju sabiedrībā vairs nav pagātnes palieku. Bet reliģiskie aizspriedumi un mietpilsoniski uzskati pakāpeniski tiek pārvarēti. Mūsdienu apstākļos ir neatlaidīgi jācinās pret mietpilsoniskās psiholoģijas izpaudumiem, jo materiālās labklājības pieaugumam var būt arī negatīvas sekas — sīkburžuāziskās mietpilsonības recidīvi. Lai to novērstu, ir nepieciešams līdz ar padomju cilvēku dzīves līmeņa tālāku kāpināšanu pastāvīgi celt viņu idejiski politisko un morālo līmeni. Konkrētus uzdevumus, kas jāveic šajā virzienā, norāda PSKP CK 1979.g. aprīļa lēmums par ideoloģiskā, politis-

kās audzināšanas darba tālāko uzlabošanu.

1977.g. oktobrī, runājot par jaunās Padomju Konstitūcijas projekta apspriešanas rezultātiem, L.Brežņevs teica: "Daudzas vēstules aicina pastiprināt cīņu pret parazitismu, pret ļaunprātīgiem darba disciplīnas pārkāpumiem, pret župību un citām pretsabiedriskām paradībām, kuras ir pret-runā ar pašu mūsu sociālistiskā dzīves veida būtību. No šās neatlaidīgās darbaļaužu prasības jāizdara konkrēti secinājumi visām valsts un sabiedriskajām organizācijām."¹ Attīstīta sociālistiska apstākļos piespiešanas metožu loma arvien vairāk samazinās un idejiskās ietekmēšanas nozīme arvien vairāk pieaug. Tāpēc, neizslēdzot arī administratīvus pasākumus, galvenā uzmanība jākoncentrē ideoloģiskajam darbam, tā kvalitātes kāpināšanai, iedarbīguma pastiprināšanai. "Ieaudzīnāt cilvēkus tiekšanos uz cildeniem sabiedriskiem mērķiem, — norāda L.Brežņevs, — idejisku pārliecību, patiesi radošu attieksmi pret darbu ir viens no vissvarīgākajiem uzdevumiem".²

Attīstīta sociālistiska apstākļos nezinātniskās ideoloģijas formu un mietpilsonisko aizspriedumu ietekme arvien vairāk pavājinās. Bet tā kā, pārejot uz komunismu, tie pilnīgi jāpārvar, ideoloģiskais darbs ir joprojām partijas uzmanības centrā.

Briedumu sasniegušā sociālistiskajā sabiedrībā pilnveidojas cilvēku vajadzību saturs. Atšķirībā no kapitālistiskās sabiedrības, kur plašām tautas masām ir liegtas patiesas garīgās kultūras un morāles vērtības, kur valda egoisms un individualisms, sociālistiskai sabiedrībai ir raksturīgs konsekvents humanisms, sociālo, garīgo un radošo vajadzību nozīmes pastiprināšanās. Radošais darbs ir padomju cilvēkiem galvenā vērtība. Padomju kultūras pilnvērtīgais saturs un augstais estētiskais līmenis nodrošina sabiedrības locekļu pieaugošo vajadzību apmierināšanu.

Attīstīta sociālistiska iespējas Padomju Savienībā vēl pilnībā nav atsegtas. Turpinot attīstīta sociālistiska pilnvei-

¹ Brežņevs L. Ļeņinskais kurss. 6.sēj., 498.lpp.

² Turpat, 554.lpp.

došanas procesu, padomju cilvēki tās izmantos pilnīgi.

Par robežliniju starp socialismu un komunismu interesantus apsvērumus ir izteicis A. Butenko¹. Viņš atzīmē, ka sociālisma materiāli tehniskā bāze zinātnisko atklājumu, tehnisko un tehnoloģisko izmaiņu rezultātā būtiski pārveidojas. Taču attīstītā sociālisma ietvaros darbaļaudu masas vēl arvien ir galvenie ražošanas procesa aģenti. Kad pārsvars šajā procesā būs teknikai, tad arī sāksies komunisma augstākā fāze. Bet, lai to sasniegtu, ir attīstīta sociālisma ietvaros jāveic šādi komunistiskās celtniecības uzdevumi: jārada komunisma materiāli tehniskā bāze; jāpanāk divu sociālistiskā īpašuma formu uz ražošanas līdzekļiem tuvināšanās un saplūšana; jānodrošina atšķirību izžušana starp šķirām; jāpārvar būtiskas atšķirības starp pilsētu un laukiem, starp garīgu un fizisku darbu; jāpanāk tautas patēriņa preču pienācīga daudzuma ražošana; jāaudzina jaunā tipa cilvēks².

Visu šo uzdevumu sekmīga veikšana novedīs pie tā, ka "pamatvilcienos būs uzcelta komunistiskā sabiedrība".³ Komunisma celtniecībā aktīvi piedalās arī Padomju Latvijas darbaļaudis. Mūsu republikas apstākļos komunistiskās formācijas tapšanas un attīstības procesam ir savas īpatnības. Pārejas perioda īpatnības Latvijā plaši analizē L. Zile, un šie uzskati, ņemot vērā mūsu zemes sociālisma celtniecības vēsturisko pieredzi, šķiet pamatoti.

Latvijas PSR sasniegumos spilgti izpaužas attīstītā sociālisma iezīmes, kas ir raksturīgas arī citām padomju republikām. Jau septiņdesmito gadu sākumā Latvijas ekonomika bija sasniegusi augstu attīstības līmeni. Rūpniecības produkcijas apjoms 1960. g. bija 11 reizes lielāks nekā pirms kara, bet 1973. g. — 33 reizes lielāks⁴.

¹ Бутенко А. П., с. 227.

² Суслов И. А. Новая эпоха всемирной истории. — Проблемы мира и социализма, 1977, № II, с. 6.

³ PSKP Programma. R., 1961, 53. lpp.

⁴ Народное хозяйство Латвийской ССР. Статистический сборник. Рига, 1974, с. 107.

Šajā gadā Latvijas lauksaimniecībā bija vairāk nekā 31 000 traktorū, 6 000 kombainu un 17 000 smagās automašīnas¹. Septiņdesmito gadu sākumā vidēja labības raža republikā pārsniedza 26 cmt no hektāra /2,6 reizes vairāk nekā 1960.g./². Vidējais piena izslaukums no vienas govš tuvojās 3 000 kilogramiem³. Viss tas liecina, ka LPSR materiāli tehniskā bāze atbilda briedumu sasniegušā sociālistiska līmenim.

Būtiski izmainījās arī Latvijas iedzīvotāju sociāla struktūra. LPSR kļuva par augsti attīstītu industriālu republiku un strādnieki sastādīja nodarbināto iedzīvotāju vairākumu. To skaits no 1960. līdz 1975.g. palielinājās apmēram pusotras reizes un sastādīja 795 000 cilvēku /Padomju Savienībā - 71,6milj./⁴. Tas nozīmē, ka strādnieku īpatsvars, Latvijā nodarbināto iedzīvotāju kopskaitā bija pat nedaudz lielāks nekā citās republikās. Raksturīgs ir arī tas, ka Latvijas kolhozu zemniecības kopskaitā kvalificēto fiziskā darba darītāju īpatsvars ir pieaudzis no 8,4 procentiem 1960.g. līdz 22 procentiem 1975. gadā, tas ir vairāk nekā par 14 tūkstošiem cilvēku. Bet sovhozos kvalificētie darbinieki sastādīja 30,8 procentus no strādnieku kopskaita.⁵

Par šķiru tuvināšanos liecina arī tas, ka LPSR kolhoznieku ienākumi no sabiedriskās saimniecības 1970.g. sastādīja 67 procentus no rūpniecības strādnieku un kalpotāju algas līmeņa, bet 1975.g. -- 74,8 procenti. Par to, kā aug dažādu sociālo grupu izglītības līmenis, liecina tas, ka 1941.g. sākumā Latvijas PSR tautas saimniecībā bija nodarbināti 28,2 tūkstoši cilvēku ar augstāko un vidējo izglītību, 1960.g. -- 99,8 tūkstoši, bet 1972.g. -- 203,2 tūksto-

¹ Народное хозяйство Латвийской ССР. Статистический сборник. Рига, 1974, с. 264.

² Народное хозяйство Латвийской ССР. Статистический сборник. Рига, 1972, с. 166.

³ Там же, с. 185.

⁴ Коммунист Советской Латвии, 1977, № 2, с. 83.

⁵ Коммунист Советской Латвии, 1977, № 1, с. 81.

Arvien augstāks ir Latvijas darbaļaužu politiskās aktivitātes līmenis. Republikas vairāk nekā sešsimt vietējo padomju sastāvā darbojas ap 24 tūkstošiem deputātu un apmēram divas trešdaļas no tiem ir strādnieki un kolhoznieki. Aktīvi piedalās valsts pārvaldīšanā LPSR arodbiedrības, kas apvieno 1,3 miljonu biedru, kā arī 1500 rūpniecību un cehu pastāvīgās apspriedes, kas iesniedz desmitiem tūkstošu priekšlikumu gadā, kā pilnveidot uzņēmumu darbību. Sociālistiskās demokrātijas attīstības procesā liela loma ir arī citām republikas sabiedriskām organizācijām, tajā skaitā komjaunatnei, kuras rindās ir vairāk nekā 300 tūkstošu biedru.²

Strādnieku šķiras radošā loma sociālistiskajā sabiedrībā sevišķi spilgti izpaužas Komunistiskās partijas darbībā. Partija, kas ir strādnieku šķiras gribas paudēja un īsteno-tāja, nemītīgi aug un nostiprinās. Latvijas Komunistiskās partijas rindās pieauga no 10 tūkstošiem komunistu 1946.g. līdz 61 tūkstotim 1959.g.³ un 150 tūkstošiem 1977.g.⁴

Latvijas Komunistiskā partija -- viens no Padomju Savienības partijas vecākajiem kaujas pulkiem, pievērš lielu uzmanību partijas rindu papildināšanai ar labākajiem strādniekiem. 1976. gadā tie sastādīja 58 procentus no visiem jaunuzņemtajiem⁵. Zīmīgi ir arī tas, ka Latvijas Kompartijas sastāvā ir daudzu tautību pārstāvji. Šajā sakarībā LKP CK pirmais sekretārs A.Voss rakstīja: "Mūsu partija ir internacionālistu leģioniešu partija gan pēc savas ideoloģijas un politikas, gan pēc sastāva un struktūras, tā apvieno visu mūsu zemes nāciju un tautību labākos pārstāvjus. 1976.gadā Latvijas Komunistiskajā partijā bija apvienoti 77 tautību komunisti"⁶.

¹ Латвийская ССР в цифрах в 1972 году. Рига, 1973, с. 282.

² Zīle L., Ziemeļis S. Dīžā ceļa posmi. Latvijas Komunistiskās partijas 75 gadi. R., 1979, 66.-67.lpp.

³ Коммунистическая партия Латвии в цифрах (1904-1971 гг.), Рига, 1972, с. 7.

⁴ Восс А.Э. Советская Латвия. М., 1978, с. 100.

⁵ Zīle L., Ziemeļis S., 59.lpp.

⁶ Turpat, 60.lpp.

Latvijas Komunistiskās partijas vadībā masu republikā tiek veikts plašs ideoloģisks darbs. Tā rezultātā marksisma-ļeņinisma ideoloģija pārvēršas par visas Latvijas darba tautas ideoloģiju. A.Voss savā referātā LKP CK 1979.g. jūlija Plēnumā atzīmēja, ka "...republikas partijas organizācija krietni daudz paveikusi darbaļaužu komunistiskās audzināšanas līmeņa un efektivitātes celšanā..."¹.

Svarīga loma tautas masu idejiski politiskā brieduma un sociālās aktivitātes kāpināšanā visās sabiedrības dzīves sfērās ir izglītībai, zinātnei un mākslai, kas attīstītā sociālisma apstākļos uzplaukt. 1977.g. Padomju Latvijas vispārizglītojošās vidusskolas beidza ap 24 tūkstošiem cilvēku -- 12 reizes vairāk nekā ik gadu buržuāziskajā Latvijā, bet augstskolas šajā gadā beidza 6 700 cilvēku, gandrīz tikpat daudz, cik visos buržuāziskās Latvijas pastāvēšanas gados. 1977. gadā Latvijā bija 1 400 masu bibliotēku, 1200 kinoiekārtu. Grāmatu metiens pārsniedza 16 miljonus eksemplāru². 1977.gadā gandrīz pusei no Latvijas iedzīvotājiem bija augstākā un vidējā izglītība³. Tāds izglītības vēriens nodrošina augstu kadru sagatavošanas līmeni un veicina ekonomikas un kultūras nemitīgu augšupeju.

Viss tas rāda, ka Padomju Latvijas ekonomiskās, sociāli politiskās un garīgās dzīves attīstības rezultāti pilnīgi atbilst brieduma sasniegūšā sociālisma stadijai.

Reālā sociālisma sasniegumi Padomju Savienībā liecina par tā milzīgām priekšrocībām un revolucionizējoši ietekmē kapitalistisko zemju darbaļaudis.

¹ Padomju Latvijas Komunistis, 1979, Nr. 8, 5.lpp.

² Zīle L., Ziemeļis S., 52.-53.lpp.

³ Носс А.В. , с. 53.

PADOMJU SABIEDRĪBAS POLITISKĀ SISTĒMA ATTĪSTĪTĀ SOCIĀLISMĀ

Jautājumam par padomju sabiedrības politisko sistēmu kā socialistiskās sabiedriskās iekārtas būtisku sastāvdaļu jau no pirmajām padomju varas dienām ir bijusi svarīga praktiska un teorētiska nozīme. Mūsdienā apstākļos, kad ir uzcelta attīstīta socialisma sabiedrība un proletariāta diktatūras valsts pāraugusi visas tautas valstī, kad arvien paplašinās tautu masu politiskā aktivitāte un piedalīšanās valsts un sabiedrības lietu pārvaldē, padomju sabiedrības politiskās sistēmas loma un nozīme vēl vairāk pieaug. Par to nepārprotami liecina jau tas, ka jaunajā PSRS Pamatlikumā un atbilstoši arī savienoto republiku Pamatlikumos pirmo reizi konstitucionāli nostiprināts jēdziens "politiskā sistēma". Pamatlikuma pati pirmā nodaļa ir nosaukta — "Politiskā sistēma".

Par cik līdz 1977. gada Konstitūcija pieņemšanai jēdziens "politiskā sistēma" nebija nostiprināts kā konstitucionāla kategorija, tad sabiedriski politiskajā un juridiskajā literatūrā identiskā vai pēc satura jēdzienam "politiskā sistēma" visai tuvu nozīmē tika lietots jēdziens "sabiedrības politiskā organizācija". Tā, piemēram, A. Fedosejevs konstatē: "Marksistiskajā literatūrā jēdziens politiskā sistēma visbiežāk tiek lietots kā sinonīms politiskajai organizācijai"¹. Šāda uzskata piekritēji ir arī E. Čeharins, J. Tihomirovs un daudzi citi autori².

¹ Федосеев А.А. Политика как объект социологического исследования. Л., 1974, с. 50.

² См.: Чехарин Е.М. Советская политическая система в условиях развитого социализма. М., 1975, с. 239-247; Тихомиров Ю.А. Социализм и политическая власть. - Советское государство и право, 1974, № 5, с. 17.

Dažkārt kā sinonīms jēdzienam "politiskā sistēma" tika lietots jēdziens "padomju sociālistiskās demokrātijas sistēma"¹. Pēc PSRS 1977. gada Konstitūcijas un attiecīgo Savienoto Republiku Konstitūciju pieņemšanas sabiedriski politiskajā un juridiskajā literatūrā arvien vairāk nosta- bilizējas jēdziens "politiskā sistēma". Taču jāatzīmē, ka kategorija "politiskā sistēma" vēl nav pietiekami dziļi un vispusīgi izstrādāta, sevišķi ņemot vērā tās principiā- lās izmaiņas sabiedrības politiskajā virsūvē, kas nostip- rinātas jaunajā Konstitūcijā. Patlaban, kad notiek politis- kās sistēmas teorijas izstrādāšanas process, vēl sastopami visai dažādi un atšķirīgi uzskati par tās struktūru, ele- mentiem un to saistību.

Šajā sakarībā vispirmām kārtām jākonstatē, ka jautājuma par to, uz ko attiecas jēdziens "politiskā sistēma", kam tā ir pakārtota, zinātniskajā literatūrā ir sastopami trīs viedokļi. Daži autori uzskata, ka jēdziens "politiskā sis- tēma" ir attiecināms tikai uz valsti².

Tāds viedoklis, mūsdiā, ne tikai neatbilst tai poli- tiskās sistēmas koncepcijai, kas nostiprināta jaunajā Konstitūcijā, bet ir pat pretrunā ar to. Pirmkārt, saskaņā ar PSRS Konstitūcijas un arī Latvijas PSR Konstitūcijas I pantu pati valsts -- Padomju Sociālistisko Republiku Sa- vienība un atbilstoši mūsu republikas Konstitūcijai -- Pa- domju Latvijas Sociālistiskā Republika ir politiskas sis- tēmas sastāvdaļa.

Otrkārt, nodaļā "Politiskā sistēma" ir konstitucionāli nostiprinātas tādas politiskās sistēmas sastāvdaļas kā sabiedriskās organizācijas: PSKP -- politiskās sistēmas ko-

¹ Skat.: Padomju valsts un tiesību pamati / Atb. red. P. Gur- jevs. R., 1975, 27. lpp. / Šinī lpp. dota norāde, ka jēdzienam "padomju sociālistiskās demokrātijas sistēma" ir tāda pati nozīme kā "padomju sabiedrības politiskā organizācija" /.

² Skat.: Attīstīta sociālisma Konstitūcija. R., 1978, 38. lpp.

dols, arodbiedrības, komjaunatne u.c., kuru izveidošanu un funkcionēšanu valsts nenosaka un neregulē, t.i., šie institūti nav valstiski, bet gan pastāv padomju sabiedrības ietvaros. Tādējādi runāt par politisko sistēmu kā tikai valsts atribūtu politisko sistēmu nebūtu pareiz'.

Sabiedriski politiskajā literatūrā ir sastopams arī uzskats par politisko sistēmu kā par "socialisma politisko sistēmu". Šāds viedoklis atspoguļojas, piemēra, G.Šahnazarova publicētā raksta nosaukumā "Par socialisma politiskās sistēmas attīstības dažām tendencēm"¹ un arī šī raksta saturā.

Taču jāņem vērā, ka socialisms kā sabiedriskā iekārta pastāv ne tikai Padomju Savienībā, bet arī citas valstīs — Vācijas Demokrātiskajā Republikā, Čehoslovākijas Sociālistiskajā Republikā, Bulgārijas Tautas Republikā u.c. Šajās zemēs, piemēram, pastāv daudzpartiju sistēmas: šīs partijas apvienojas Nacionālajā Tautas vai Tēvijas frontēs. Tas, bez šaubām, nosaka arī zināmas atšķirības tur funkcionējošās politiskajās sistēmās.

Lietojot jēdzienu "socialisma politiskā sistēma", var rasties nepareizs ieskaits, ka socialismam ir sava specifiska, vienveidīga politiskā sistēma.

Vairāki autori lieto jēdzienu "attīstīta socialisma politiskā sistēma"² vai "nobrieduša socialisma politiskā sistēma"³. Tā kā citas zemēs attīstīta socialisma sabiedrības vēl nav uzceltas, tad saprotams, ka tas attiecas tikai uz Padomju Savienību.

Trešais, visplašāk izplatītais viedoklis šīnī jautājumā ir, ka politiskās sistēmas jēdzienu attiecina uz sa-

¹ См.: Шахназаров Г.Х. О некоторых тенденциях развития политической системы социализма. — Советское государство и право, 1978, № 1, с. 3-12.

² См.: Керимов Д.А. Конституция СССР и развитие политико-правовой теории. М., 1979, с. 67-96.

³ См.: Клява Г.Я., Пертс М.А. Политическая система зрелого социализма. Рига, 1978.

biedrību un runā par "padomju sabiedrības politisko sistēmu"¹. Šis viedoklis, mūsaprāt, vispilnīgāk atbilst tam politiskās sistēmas jēdzienam, kas nostiprināts jaunās Konstitūcijas pirmajā nodaļā.

Sabiedriski politiskajā un juridiskajā literatūrā līdz jaunās Konstitūcijas pieņemšanai bieži vien par politiskās sistēmas strukturālām sastāvdaļām atsevišķi autori uzskatīja ne tikai valsti, PSKP, sabiedriskās organizācijas, bet arī tautu, šķiras, nācijas, ģimeni un pat atsevišķas personas. Jāatzīmē, ka šis viedoklis jau 70-to gadu pirmajā pusē tika pamatoti kritizēts².

B. Toporņins uzskata, ka politiskās sistēmas kategorijā ietilpst ne tikai valsts un sabiedriski politiskās organizācijas, bet arī partijas direktīvas, sabiedrisko organizāciju izstrādātās normas, politiskās tradīcijas, parašas un politiskās dzīves ētika³. Pēc D. Kerimova domām, politiskās sistēmas kategorija ietver sevī arī politiskos uzskatus, apziņu un pasaules uzskatu, politisko kultūru, orientāciju un mērķus⁴.

Visi šie politiskie fenomeni tiešām lielā mērā ir savstarpēji saistīti un nosacīti. Taču jāsauc, vai tas dod pietiekami objektīvu pamatojumu uzskatīt, ka visi tie ietilpst politiskā sistēmā kā tās strukturāli elementi. Šķiet, ka politiskās sistēmas jēdziens šajā gadījumā kļūst visai nekonkrēts un faktiski lielā mērā saplūst ar tādiem jēdzieniem kā "politiskā virsbūve", "sabiedrības politiskā dzīve" u.c.⁵

-
- 1 См.: Чехарин Е.М. Развитие политической системы советского общества на современном этапе. М., 1977; Шевцов В.С. Общественный строй и политическая система советского общества. — Советское государство и право, 1977, № 8, с. 21-30 и др.
 - 2 См.: Манов Г.Н. Государство и политическая организация общества. М., 1974, с. 22.
 - 3 См.: Топорнин Б.М. Политическая система социализма. М., 1972, с. 10; Топорнин Б.М. Советская политическая система. М., 1975, с. 29-32.
 - 4 См.: Керимов Д.А., с. 68.

Pēc jaunās Konstitūcijas pieņemšanas lielākā daļa autoru politiskās sistēmas kategorijas satura noskaidrošanu un tās apjoma noteikšanu pamato uz tām normām un atziņām, kas nostiprinātas Konstitūcijas pirmajā nodaļā "Politiskā sistēma"¹. Šis viedoklis, mēsuprāt, pelna vislielāko ievēribu, jo Konstitūcija ir ne tikai mūsu sabiedrības dzīves Pamatlikums, bet arī viens no svarīgākajiem mūsdienu zinātniskā komunisma dokumentiem.

PSRS Konstitūcijas, tāpat arī Latvijas PSR Konstitūcijas nodaļā "Politiskā sistēma" nostiprinātas normas un principi, kuri, pirmkārt, raksturo padomju sabiedrības politiskās sistēmas būtību, otrkārt, nosaka politiskās sistēmas strukturālās sastāvdaļas, treškārt, nosaka tās funkcionālās pamatiezīmes un, ceturtkārt, nosaka politiskās sistēmas attīstības perspektīvas.

Pēc savas sociālās būtības padomju sabiedrības politiskā sistēma ir visu to organizatoriski tiesisko formu kopums, kas mehānisms, ar kura palīdzību padomju tautas Komunistiskās partijas vadībā realizē savu suverēno gribu un savas politiskās varas pilnību. Latvijas PSR Konstitūcijas 2., 6., 7. un 8. pantos ir uzskaitītas padomju sociālistiskās sabiedrības politiskās sistēmas strukturālās sastāvdaļas. Sākumā nosaukta visas tautas socialistiskā valsts, kura pauž visu darbaļaužu gribu un intereses /1. pants/. Sabiedrības politiskajā sistēmā ietilpst arī sabiedriskās organizācijas: arodbiedrības, komjaunatne, kooperatīvas un citas darbaļaužu apvienības /7. pants/. Svarīgs padomju politiskās sistēmas posms ir darba kolektīvi /8. pants/.

Padomju sabiedrības politiskās sistēmas kodols, tās vadotājs un virzošais spēks ir Padomju Savienības Komunis-

¹ См.: Степанов И.М. Конституционные основы советской политической системы. — Советское государство и право, 1977, № 9, с. 33-37; Шевцов В.С. Общественный строй и политическая система советского общества. — Советское государство и право, 1977, № 8, с. 21-30.

tiskā partija /6. pants/.

Īpašu vietu padomju sabiedrības politiskajā sistēmā ieņem valsts¹. Tautas rokās tā ir svarīgākais komunisma celtniecības instruments. Padomju Latvijas kā valsts būtību izsaka Latvijas PSR Konstitūcijas I pants: "Latvijas Padomju Sociālistiskā Republika ir sociālistiska visas tautas valsts, kas pauž strādnieku, zemnieku un inteliģences, republikas visu tautību darbaļaužu gribu un intereses". Tās otrais pants apstiprina, ka "visa vara Latvijas Padomju Sociālistiskajā Republikā pieder tautai".

Valsts varu tauta realizē ar Tautas deputātu padomju starpniecību, kas ir Latvijas PSR politiskais pamats. Atbilstoši savai gribai un interesēm tauta nosaka valsts un pārvaldes formu.

Padomju sociālistiskā visas tautas valsts ir kvalitatīvi jauns posms sociālistiskās valsts attīstībā. Tā objektīvi atbilst mūsu sabiedrības jaunai attīstības pakāpei -- attīstītam sociālismam, t.i., tādai jaunās sabiedrības brieduma pakāpei, kad notikusi sabiedrisko attiecību kopuma pārkārtošana uz sociālismam iekšēji piemērotiem pamatiem.

Padomju sociālistiskās valsts vistautas būtība parādās trijos savstarpēji saistītos un nosacītos aspektos.

Pirmkārt, kā arvien pieaugoša visas sabiedrības konsolidācija, draudzīgo šķiru un sociālo grupu pastāvīga tuvināšanās un uz šī pamata notiekošā sabiedrības un padomju tautas sociālā viendabīguma nostiprināšanās. Otrkārt, PSRS nāciju un tautību internacionālistiskās vienotības nostiprināšanās. PSRS Konstitūcijas 70. pantā ierakstīts, ka "PSRS ir padomju tautas valstiskās vienotības iemiesojums, tā saliedē visas nācijas un tautības kopīgai komunisma celtniecībai". Trešais aspekts, kā parādās padomju sociālistiskās valsts vistautas būtība, ir leģitīmiskā tautvaldības principa pilnīga īstenošana un sociālistiskās demokrātijas tālākā

¹ Skat.: Melkšis E. Padomju sociālistiskā visas tautas valsts. R., 1970, 84. lpp.

padziļināšana un paplašināšana.

Taču socialistiskajā sabiedrībā valsts nekad nav bijusi un nav no tautas izolētu varas mehānismu kopums. Sevišķi tas sakāms par attīstīta sociālisma sabiedrību. Tās apstākļos arvien vairāk un vairāk palielinās dažādu sabiedrisko institūtu kā, piemēram, sabiedrisko masu organizāciju, sabiedrisko pašdarbības orgānu u.c. loma un nozīme varas īstenošanā, t.i., sabiedrības politiskajā sistēmā. Ar šo institūtu starpniecību tautas masas plaši iesaistās nozīmīgu politisko un sociāli ekonomisko pasākumu izstrādāšanā, lēmumu pieņemšanā un īstenošanā.

Sabiedrisko organizāciju vieta sabiedrības politiskajā sistēmā ir nostiprināta Latvijas PSR Konstitūcijas 7. pantā. Arodbiedrības, Vissavienības Ļeņina Komunistiskās Jaunatnes Savienība, kooperatīvi, radošās apvienības un citi sabiedriski formējumi atbilstoši savu statūtu noteikumiem piedalās valsts un sabiedrisko lietu pārvaldīšanā, politisko, saimniecisko, sociālo un kultūras dzīves jautājumu risināšanā.

Attīstītā socialismā pieaug sabiedrisko organizāciju loma. Tās tiek izveidotas pēc pilsoņu profesionālām, zināma vecuma vai citām interesēm. Sabiedriskās organizācijas pauž dažādu iedzīvotāju grupu daudzveidīgas specifiskas intereses un Komunistiskās partijas vadībā saskaņo tās ar sabiedrības interesēm kopumā.

Visas tautas valsts apstākļos nostiprinās sabiedrisko organizāciju un Padomju valsts mērķu un uzdevumu kopība, to sadarbības saites kļūst vēl ciešākas.

Pirmkārt, palielinās sabiedrisko organizāciju loma likumdošanas aktu izstrādāšanā. Latvijas PSR Konstitūcijas 101. pantā pirmo reizi noteikts, ka likumdošanas iniciatīvas tiesības Latvijas PSR Augstākajā Padomē ir arī sabiedriskajām organizācijām to republikas orgānu personā.

Otrkārt, nostiprinās prakse, ka valsts orgāni pieņem lēmumus kopā ar sabiedrisko organizāciju vadošajiem orgāniem. Bieži tiek pieņemti Latvijas KP CK un Latvijas PSR Ministru Padomes kopēji lēmumi.

Treškārt, sabiedriskās organizācijas arvien piedalās valsts orgānu ikdienas darbā. To pārstāvji tiek iejūti Latvijas PSR Augstākās Padomes Prezidijā, viņus iekļauj ministriju kolēģijās, komitejās, pārvaldēs un citos valsts orgānos, kā arī dažādos padomdevējos orgānos — zinātniski tehniskajās padomēs, zinātniskajās un konsultatīvajās padomēs utt. Tā, piemēram, Tautas kontroles komitejā, Valsts profesionāli tehniskās izglītības komitejā, Fiziskās kultūras un sporta komitejā ir LĪKJS CK un Arodbiedrības Centrālās Padomes pārstāvji.

Ceturtkārt, sabiedriskās organizācijas plaši piedalās pieņemto lēmumu un likumu īstenošanā, kā arī kontroles funkciju veikšanā visdažādākajās valsts darbības jomās. Mūsu valstī ir izveidota un efektīvi darbojas visplašākā kontroles sistēma pasaulē, kas balstās uz tautas masu lietišķu aktivitāti.

Vismasveidīgākās darbaļaužu organizācijas ir arodbiedrības. To vispirmais uzdevums, kā norādīts PSKP XXV kongresā, ir darbaļaužu tiesību un interešu aizstāvēšana, darbaļaužu sociālo un sadzīves jautājumu kārtošana, darba ražīguma kāpināšana¹. Arodbiedrībām ir piešķirtas plašas tiesības valsts un sabiedrības jautājumos. Uzņēmuma administrācija tikai kopīgi ar arodbiedrību var pieņemt lēmumus, kas regulē darba algu un darba apstākļus, kas nosaka darba likumdošanas piemērošanu, sabiedrisko patēriņa fondu izlietošanu u.c.

Arodbiedrībām ir tiesības iesniegt saimnieciskajiem orgāniem priekšlikumus par uzņēmuma darbības pilnveidošanu, par strādnieku un kalpotāju sadzīves apstākļu uzlabošanu, par vadošo darbinieku, kuri rīkojas birokrātiski vai neievēro darba likumdošanu, sodīšanu vai atbrīvošanu no amata.

Arodbiedrības uzrauga un kontrolē, kā uzņēmumā vai iestādē ievēro darba likumdošanu un darba aizsardzības noteikumus, kā, piemēram, darba strīdu izskatīšanā tām ir piešķir-

¹ Skat.: PSKP XXV kongresa materiāli. R., 1976, 95.lpp.

tas arī jurišdīkkošanas tiesības.

Arodbiedrību pārziņā ir valsts sociālā apdrošināšana. Tās pārvalda sanatorijas, profilaktorijus, kultūrizglītības, tūrisma un sporta iestādes, kuras nodotas to pārziņā. Ieņemot savu specifisko vietu tautas varas īstenošanā, arodbiedrības vistiešākajā veidā sekmē demokrātijas īstenošanu cilvēka radošo spēku pielietojumā galvenajā sfērā -- materiālo vērtību ražošanas sfērā, kura galu galā nosaka visas sabiedrības attīstību.

Redzamu vietu politiskajā sistēmā ieņem komjaunatne -- plašākā padomju jauniešu masu sabiedriskā organizācija. Komjaunatnes statūtos noteikts, ka komjaunatnes organizācijas kopā ar tautas deputātu padomēm un citiem valsts orgāniem un sabiedriskajām organizācijām piedalās jaunatnes audzināšanas, mācību, sadzīves un atpūtas jautājumu lemlēmšanā. Visus jautājumus, kas skar jaunatnes intereses, mūsu valstī izlemj ar komjaunatnes līdzdalību. Plašu un atbildīgu darbu veic tie komjaunieši, kas ievēlēti par deputātiem. Svarīgi atzīmēt, ka komjauniešu deputātu skaits Tautas deputātu padomēs palielinās.

Svarīga forma, kā komjaunieši piedalās valsts un sabiedrības lietu pārvaldē, ir "Komjauniešu starmeši", kuru ietvaros tie kontrolē, kā tiek īstenoti dzīvīgie Komunistiskās partijas un valdības pieņemtie lēmumi. Liela nozīme sabiedriskās kārtības sargāšanā ir operatīvajām komjauniešu kārtības sargāšanas vienībām. Partijas uzdevumā komjaunatne vada V.I. Leņina vārdā nosaukto pionieru organizāciju, kas ir padomju skolēnu masu organizācija.

Republikas sabiedriski politiskajā dzīvē rosīgi piedalās dažādas radošās apvienības -- Rakstnieku savienība, Mākslinieku savienība u.c., brīvprātīgās vienības /piemēram, Brīvprātīgā armijas, aviācijas un flotes veicināšanas biedrība -- DOSAAF/, iedzīvotāju sabiedriskās pašdarbības orgāni /brīvprātīgo kārtības sargu vienības, biedru tiesas, ielu un namu komitejas u.c./. Valstiski nozīmīgu darbu sabiedriskās kārtības sargāšanā un nodrošināšanā veic brīvprātīgo kārtības sargu vienības.

Svarīga loma tautas varas īstenošanā ir kooperācijām un darba kolektīviem. Pirmoreizi mūsu valsts Pamatlikumā darba kolektīvi konstitucionāli atzīti par politiskās sistēmas sastāvdaļu /8. pants/. Darba kolektīvi pēc būtības ir mūsu sabiedrības sociālā organisma pamatsūniņa, kurā rodas un attīstās pasākumi, kas ietekmē visas mūsu zemes dzīvi.

Darba kolektīviem ir nozīmīga vieta mūsu vēlēšanu sistēmā, jo tieši darba kolektīvos apspriež un izvirza deputātu kandidātus. Ar uzņēmuma darba kolektīvu sākas valsts plāna sastādīšana. Jautājumu lokā, ko izlemj darba kolektīvi, ietilpst gan sociālistiskās sacensības organizēšana, gan materiālās stimulēšanas fondu sadale, gan profesionālās kvalifikācijas celšana, gan kadru izvietošana, gan gādība par darbaļaužu atpūtu un sadzīvi, par viņu garīgo vajadzību apmierināšanu.

Tā, piemēram, visos ražošanas uzņēmumos ir izveidotas pastāvīgas ražošanas sanāksmes. Tās izstrādā priekšlikumus par ražošanas organizācijas pilnveidošanu, darba apstākļu uzlabošanu, ražošanas efektivitātes celšanu.

Politiskās sistēmas virzošais un organizējošais spēks ir Padomju Savienības Komunistiskā partija. Marksistiski ļēģiniskās partijas vadošā loma sabiedrības dzīvē ir viena no svarīgākajām sociālistiskās iekārtas uzvaras un attīstības likumsakarībām. Šī likumsakarība, ko objektīvi apliecinājusi mūsu zemes vēsturiskā pieredze, radusi konstitucionālu nostiprinājumu Latvijas jaunā Pamatlikuma 6. pantā: "Padomju sabiedrības vadošais un virzošais spēks, tās politiskās sistēmas, valsts un sabiedrisko organizāciju kodols ir Padomju Savienības Komunistiskā partija, PSKP pastāv tautas interesēs un kalpo tautai".

Šo vadošo lomu Komunistiskā partija var veikt tāpēc, ka tā iekļauj sevī tautas avangarda — strādnieku šķiras labākās īpašības un ka tā ir brūpota ar marksismu-ļēģinismu, kas ļauj izprast sabiedrības attīstības likumsakarības un izmantot tās komunistiskās sabiedrības celtniecībā.

PSR Konstitūcijā nostiprināti arī politiskās sistēmas funkcionēšanas pamatprincipi: socialistiskais demokrātisms un socialistiskā likumība.

Uz socialistiskā demokrātisma tādu vai citādu veidu pamatojas padomju sabiedrības politiskās sistēmas ikvienas strukturālās sastāvdaļas darbība. Attiecībā uz valsti Latvijas PSR Konstitūcijas 3. pants nosaka, ka Padomju valsts organizācija un darbība pamatojas uz demokrātiskā centralisma principa.

Ikvienu padomju sabiedrības politiskās sistēmas strukturālā sastāvdaļa un arī politiskā sistēma kopumā savā darbībā pamatojas uz socialistisko likumību.

Padomju socialistiskās sabiedrības politiskā sistēma nav kaut kas sastindzis un nemainīgs. Tā pilnveidojas reizē ar visas mūsu sabiedrības dinamisko attīstību.

Jaunā Konstitūcija ne tikai nošaka pastāvošo politisko sistēmu, bet arī nosprauž tās tālākās attīstības perspektīvas. Šīs attīstības pamatvirziens, kā tas noteikts 9. pantā, ir socialistiskās demokrātijas tālāka izvēršana: arvien plašāka pilsoņu piedalīšanās valsts un sabiedrības lietu pārvaldīšanā, valsts aparāta pilnveidošana, sabiedrisko organizāciju aktivitātes palielināšana, tautas kontroles pastiprināšana, valsts un sabiedrības dzīves tiesiskā pamata nostiprināšana, atklātuma paplašināšana, pastāvīga sabiedriskās domas ievērošana.

СУЩНОСТЬ, СОЦИАЛЬНЫЕ ФУНКЦИИ И ОСНОВНЫЕ ОСОБЕННОСТИ
ПОЛИТИКИ МАРКСИСТСКО-ЛЕНИНСКОЙ ПАРТИИ
В УСЛОВИЯХ РАЗВИТОГО СОЦИАЛИСТИЧЕСКОГО ОБЩЕСТВА

Успешная реализация возможностей построения коммунизма, сложившихся в Советском Союзе в условиях развитого социализма, зависят в значительной мере от умения и научного уровня политического руководства советским обществом коммунистической партией, от глубины разработки ее политики. В.И. Ленин учил, что успехи социалистического преобразования общества обеспечиваются правильностью политической линии КПСС, ее "политической стратегии и тактики, при условии, что самые широкие массы собственным опытом убедились в этой правильности"¹. Одной из важнейших закономерностей строительства социализма и коммунизма является руководящая и непрерывно возрастающая роль марксистско-ленинской партии в политической системе, во всей жизни социалистического общества. Эта закономерность нашла свое конкретное воплощение в социалистическом конституционном законодательстве, и в том числе наиболее глубокое развитие и закрепление в Конституции СССР 1977 года, Конституции Латвийской ССР 1978 года и в конституциях всех братских республик нашей страны. При этом советская конституция исходит из того, что политическая система развитого социализма обеспечивает эффективное управление обществом, а ленинская партия и ее политика является ведущей и направляющей силой этой системы.

Анализируя место и роль политики КПСС в условиях развитого социализма, необходимо исходить из основополагающих методологических установок классиков теории научного коммунизма. К. Марксом, Ф. Энгельсом и В.И. Лениным разработаны основы учения об исторической необходимости руководства коммунистической партией рабочим классом и его союзниками в борьбе против эксплуататоров за победу социалистической революции и построение

¹ Ленин В.И. Полн. собр. соч., т. 41, с. 7.

социализма и коммунизма. Конкретизируя это учение, В.И. Ленин подчеркивал, что без руководящей роли партии рабочего класса "диктатура пролетариата неосуществима" ¹ и построение нового общества невозможно, что коммунистическая партия — это "авангард пролетариата, способный взять власть и вести весь народ к социализму, направлять и организовывать новый строй..." ²

Именно таким авангардом народа всегда была и является КПСС. Учение о ее роли в советском обществе нашло дальнейшее развитие в основных партийных и государственных документах. В новой Конституции СССР, как и в конституциях союзных республик, подчеркивается: "Руководящей и направляющей силой советского общества, ядром его политической системы, государственных и общественных организаций является Коммунистическая партия Советского Союза" ³.

Руководящая и неуклонно возрастающая роль партии — это объективная закономерность. Однако отсюда не следует, что значение партии усиливается автоматически. В конечном итоге от совершенствования деятельности самой партии зависит возрастание ее руководящей роли.

В связи с этим XXV съезд КПСС подчеркнул, что объективные процессы развития общества настоятельно требуют совершенствования деятельности партии — повышения уровня управления развитием экономики, культуры, улучшения всей работы партии в массах (4).

Через возрастание значимости в обществе политического руководства, как пишет П.П. Лопата, конкретно воплощается руководящая роль партии в социалистическом обществе ⁵. "Руководство

¹ Ленин В.И. Полн. собр. соч., т. 43, с. 94.

² Там же, т. 33, с. 26.

³ Конституция СССР. М., 1977, ст.7; Конституция Латвийской ССР. Рига, 1978, ст.6.

⁴ См.: Материалы XXV съезда КПСС. М., 1976, с. 65.

⁵ См.: Лопата П.П. Сущность и основные особенности социальной политики КПСС в условиях социализма. — В кн.: Проблемы научного коммунизма. М., 1979, вып. 13, с. 7.

партии революционно-преобразующей деятельностью рабочего класса и других трудящихся масс — это политическое руководство"¹. Наиболее концентрированным проявлением политического руководства является возрастание роли политики КПСС в условиях развитого социализма. "Усиление значения научной политики КПСС в жизни социалистического государства, — пишет А.С.Вишняков, — это не что иное, как возрастание роли сознательности, компетентности, целеустремленности, силы положительного примера в труде и в других общественно полезных действиях коммунистов и беспартийных, в их борьбе за все более полное использование преимуществ социализма, реализацию исторической необходимости"².

Подлинно научный анализ сущности и значения политики партии в жизни социалистического общества возможен лишь на основе марксистско-ленинского учения о политике как общественном явлении. В основе этого учения — идея о том, что одной из важнейших особенностей политических отношений в обществе, политики того или иного класса и его партии является их обусловленность экономическим базисом, данным способом производства и системой экономических отношений. Однако политика обладает значительной степенью обратного воздействия на развитие экономики, всех общественных отношений. В.И.Ленин создал учение о соотношении между экономикой и политикой. Смысл этого соотношения В.И.Ленин отразил в двух формулах: "Политика есть концентрированное выражение экономики..." и "Политика не может не иметь первенства над экономикой"³. Этими формулами В.И.Ленин подчеркивал решающую роль экономики по отношению к политике. Политические отношения между людьми определяются их экономическими отношениями, экономическим базисом. Однако это не означает, что политика находится в пассивной зависимости от экономики. Разъясняя вторую формулу, В.И.Ленин писал, что "без правильного поли-

¹ Секерин А.И. XXIV съезд КПСС и некоторые вопросы стратегии и тактики партии. — В кн.: Вопросы стратегии и тактики коммунистических партий. Челябинск, 1974, с. 3.

² Вишняков А.С. Исторический материализм и политика КПСС. М., 1971, с. 4.

³ Ленин В.И. Полн. собр. соч., т. 42, с. 278.

тического подхода к делу данный класс не удержит своего господства, а следовательно, не сможет решить и своей производственной задачи"¹. В данном случае В.И. Ленин видел в политике средство, орудие решения задач по развитию экономики и других общественных сфер. Политика, политическая деятельность, будучи производными от экономики, обладают значительной степенью относительной самостоятельности и широкими возможностями активного воздействия на все развитие общества, в том числе и на развитие экономики.

Особенно значительными возможностями этого возрастающего воздействия обладает политика марксистско-ленинской партии в условиях социализма. В связи с этим Ю.Е. Волков справедливо пишет: "В социалистическом обществе политика находит свое наиболее полное воплощение в деятельности марксистско-ленинской партии коммунистов, которая выражает волю и интересы рабочего класса, коренные интересы всех других социальных групп, всех наций и народностей, имеющих кол в данной стране... Политика партии, взятая в целом, во всей своей многогранности, направляет в соответствии с интересами трудящихся развитие общественных отношений и процессов, складывающихся также в экономической, социальной и духовной сферах общественной жизни"².

Влияние партийной политики на советское общество исключительно велико и разносторонне. Строительство социализма и коммунизма — это научно направляемый партией процесс, в котором политика КПСС служит точным инструментом, при помощи которого партия определяет и постоянно выверяет правильность движения нашего общества к коммунизму. Такое значение политики партии закономерно, поскольку при социализме невиданно возрастает роль субъективного фактора, то есть, повышается значение сознательной преобразующей деятельности миллионов трудящихся и их политического авангарда — коммунистической партии.

¹ Ленин В.И. Полн. собр. соч., т. 42, с. 279.

² Социальная политика коммунистических и рабочих партий в социалистическом обществе. М., 1979, с. 10.

Сущность политики марксистско-ленинской партии в условиях становления и развития социализма заключается в научном обосновании и разработке основных стратегических целей и задач развития общества, а также в четко организованных, на уровне подлинного искусства, средствах и тактических приемах осуществления этих целей и задач, в разработке наиболее эффективных методов социального управления процессами строительства социализма и коммунизма.

Формулировка сущности любого социального явления и процесса отражает его наиболее принципиальные, сущностные цели. Но она вместе с тем не дает возможности составить достаточное, наиболее полное и развернутое представление о его задачах, направлениях, о его содержании. Поэтому при оценке сущности социального явления требуется давать также более детализированное раскрытие его основного, наиболее общего содержания.

Содержанием политики марксистско-ленинской партии в условиях социализма, основанной на теории марксизма-ленинизма, овладении закономерностями общественного развития и отражающей интересы и цели трудящихся, является определение и совершенствование методов социального управления обществом, научное обоснование и прогнозирование перспектив общественного прогресса, выработка основных стратегических целей и задач и тактических приемов и способов деятельности партии, государства, общественных организации и трудовых коллективов, а также конкретное осуществление поставленных целей и задач на уровне подлинного искусства при опоре на социальную активность масс.

Сущность и содержание политики марксистско-ленинской партии в условиях становления и развития социализма конкретно воплощаются, отражаются в ее функциях, в процессах ее функционирования (разработки и осуществления) в социалистическом обществе. Категория "функция" означает деятельность, обязанность, работу, исполнение ^I. В широком смысле понима-

^I См.: Краткий политический словарь. М., 1969, с. 365; Философский словарь / Под ред. М.М. Розенталя. М., 1975, с. 448.

ния функции, функционирование - это выполнение каких-либо обязанностей, круг обязанностей /социальное назначение/ государственных или общественных органов и учреждений, партий или политических, общественных деятелей.

Категорию "функции политики марксистско-ленинской партии в условиях социализма" можно определить следующим образом.

Функции политики марксистско-ленинской партии в условиях социализма - это основные особенности и направления политической деятельности партии, отражающие ее социальное назначение как руководящей и направляющей силы и характеризующие наиболее существенные процессы разработки и осуществления партией политической линии развития общества на том или ином историческом этапе.

Исходя из сущности и содержания политики партии, из основных направлений ее разработки и осуществления, можно вычлениить четыре основных функции, отражающие социальное назначение политики марксистско-ленинской партии в условиях социализма, - то есть, условно говоря, прогнозную, стратегическую, тактическую и интеграционную:

1/ функция научного прогнозирования и обоснования намечаемых целей;

2/ функция разработки основных стратегических планов и задач;

3/ функция определения эффективных тактических средств и приемов достижения поставленных целей;

4/ функция интеграции, объединения, мобилизации трудящихся на реализацию поставленных задач; она раскрывает подлинное искусство партийно-политической деятельности.

Все функции политики партии постоянно проявляются в теснейшем переплетении, диалектическом единстве. В любой социальной сфере основные функции политики партии - прогнозирование, стратегическое и тактическое обеспечение намечаемых задач, интегрирование трудящихся на их реализацию - выступают в едином комплексе. Их невозможно отделить одну от другой, обойтись без какой-то из них. В противном случае разрушится диалектическое единство всех процессов политического руководства обществом.

Во-первых, в качестве функции разработки и осуществления политики выступает теоретическое прогнозирование, предвидение, экспериментирование возможных путей развития той или иной системы; долгосрочное планирование (политические установки партии в этом отношении); научное обоснование любых намечаемых мероприятий на основе марксизма-ленинизма и объективных закономерностей общественного развития. Во-вторых, политика партии направлена на разработку конкретных стратегических задач и целей, совершенствование методов управления обществом. В-третьих, она предусматривает определение наиболее эффективных тактических средств и приемов для достижения стратегических целей и задач. В-четвертых, политике партии свойственна функция интегрирования, объединения, мобилизации трудящихся на претворение в жизнь намеченных целей, развития их социальной активности, обеспечения научно организованного управленческого труда и подлинного искусства всей партийно-политической деятельности.

Политика марксистско-ленинской партии обладает определенными особенностями, ярко выраженными чертами, которые находятся в зависимости от экономических и социально-политических условий общественного строя. Одной из характерных особенностей политики партии в условиях развитого социализма является ее глобальное, всеохватывающее воздействие на основные сферы и системы общества. Какой бы вопрос общественной жизни мы ни взяли, деятельность какого бы участка и подразделения экономики и культуры, предприятия и организации не анализировали, всюду ощущается определяющая и направляющая роль политических установок партии. Эта глобальная роль политики партии закреплена в Конституции: "Вооруженная марксистско-ленинским учением, Коммунистическая партия определяет генеральную перспективу развития общества, линию внутренней и внешней политики СССР, руководит великой созидательной деятельностью советского народа, придает планомерный, научно обоснованный характер его борьбе за победу коммунизма"¹.

¹ Конституция СССР, ст.7; Конституция Латвийской ССР, ст.6.

Важнейшей особенностью политики является ее связь с наукой, глубокая научная обоснованность. Политика марксистско-ленинской партии всецело зависит от ее идеологической основы — от коммунистической теории. В.И. Ленин придавал важнейшее значение научной обоснованности процессов разработки и осуществления политики марксистско-ленинской партии. В деятельности партии В.И. Ленин считал очень важным умелое сочетание теории и практики, и политику партии он рассматривал как диалектическое единство теории и практики. Это диалектическое единство нашло воплощение в знаменитой ленинской формуле "политика есть наука и искусство"¹. Здесь Ленин имел в виду, что процессы разработки и осуществления политики партии проявляются в двух основных направлениях: во-первых, политика партии базируется на раскрытых марксизмом-ленинизмом закономерностях общественного прогресса, включает в себя научное обоснование и прогнозирование этого прогресса; во-вторых, политика партии включает в себя конкретные стратегические задачи и тактические приемы по осуществлению планов развития общества, направлена на мобилизацию трудящихся на активное участие в коммунистическом строительстве и опирается при этом на их возрастающую социальную активность.

Одна из наиболее характерных особенностей политики заключается в ее классовой природе. Политика марксистско-ленинской партии — это классовая политика, что означает воплощение в политике КПСС исторических целей и социальных интересов рабочего класса и других слоев трудящихся: "Политика не просто констатирует экономическое положение и потребности класса, а выражает их в самой концентрированной форме, охватывающей высшие вопросы политики, которые касаются государственной власти, ее завоевания и использования"².

¹ Ленин В.И. Полн. собр. соч., т. 29, с. 239.

² Лашина М.В., Лашин А.Г. Политика и идеология. (К методологии исследования). — В кн.: Политика мира и развитие политических систем. М., 1979, с. 42.

Выражая интересы рабочего класса и всех трудящихся развитого социалистического общества, политика партии направляет деятельность государственных органов власти на осуществление этих интересов. Чтобы правильно анализировать сущность и содержание политики, необходимо исходить из ее классовых источников и целей. В связи с этим Н.И.Азаров пишет: "Научное понимание политики неразрывно связано с анализом классов и их взаимоотношений. Классы — субъекты политики, ибо они в конечном счете выступают как активные стороны классовых отношений... Вне классов и их отношений не может быть политики, ибо классовые взаимоотношения являются ее содержанием, коренным основанием"¹.

Классовая природа политики, воплощая в себе в условиях развитого социализма интересы рабочего класса и всего народа, позволяет партийной политике охватывать своим влиянием основные процессы общественной жизни. XXIV съезд КПСС отметил следующие два кардинальных направления партийно-политической деятельности: "Главное в деятельности Коммунистической партии — выработка генеральной перспективы развития общества, правильной политической линии и организация трудящихся в целях претворения ее в жизнь"². Это означает, что партия играет ведущую роль в разработке научно обоснованных планов общественного прогресса, а также обеспечивает своей разносторонней работой среди трудящихся их вовлечение в активную борьбу за реализацию возможностей зрелого социализма, осуществление социально-экономических планов.

Эти кардинальные направления партийно-политической деятельности конкретно воплощаются в двух основных отраслях социалистической политики — во внутренней и внешней политике КПСС. Каждая из этих отраслей в свою очередь может

¹ Азаров Н.И. В.И. Ленин о политике как общественном явлении. М., 1975, с. II.

² Материалы XXIV съезда КПСС. М., 1971, с. 91.

быть подразделена на ряд направлений. Внутренняя политика состоит из двух наиболее общих направлений — экономической и социальной политики¹. Но может быть, очевидно, вычленена еще и культурная политика и т.д.

Для характеристики основных отраслей и направлений политики партии важнейшее значение имеет учение В.И. Ленина о том, что политика воплощает в себе концентрированное выражение экономики.² Этим он подчеркивал, что в политике тех или иных классов или социальных групп и их политических партий воплощаются их основные, социально — классовые интересы. В условиях социалистического общества наиболее концентрированным выражением экономики и социально-экономических интересов советского народа является политика КПСС. Именно вся политика, а не одно какое-то ее отдельное направление. Совокупность всех основных отраслей и направлений политики партии служит целям создания необходимых возможностей построения коммунизма. Вместе с тем необходимо конкретно оценивать социальное значение каждого из направлений, его специфику. В связи с этим КПСС считает важнейшей частью своей внутренней политики экономическую политику, исходя из той ведущей роли, которую играет всемерное развитие экономики для обеспечения выполнения всех других задач коммунистического строительства. XXV съезд КПСС отметил, что достижение целей, выдвинутых экономической политикой партии, является одним из решающих участков борьбы за коммунизм. Здесь сосредоточены основные усилия партии и народа³.

"Экономическая политика партии, — пишет Л.И. Абалкин, — это совокупность научно сформулированных идей и положений, долговременных и ближайших задач, целенаправленных действий, с помощью которых партия осуществляет руководство экономи-

¹ См.: Материалы XXIV съезда КПСС, с. 316-317.

² См.: Ленин В.И. Полн. собр. соч., т. 42, с. 278.

³ Материалы XXV съезда КПСС, с. 35.

кой"¹. Научно обоснованная экономическая политика партии обеспечивает неуклонное и интенсивное развитие социалистического материального производства - основы основ общественной жизни. В условиях развитого социализма она направлена на решение стержневых проблем - всемерный научно-технический прогресс производства, повышение эффективности и качества всей работы, дальнейший интенсивный подъем экономического и финансового потенциала в целях более полного удовлетворения потребностей трудящихся.

Ярким свидетельством обоснованности и реальности экономической политики партии являются высокие темпы и значительный прирост промышленности, сельского хозяйства и других отраслей советской экономики. В результате этого материальный и финансовый потенциал Советского Союза увеличивается в 2 раза примерно за каждые 15 лет. XXV съезд КПСС вновь выдвинул задачу удвоить его за период 1976-1990 годов². По сравнению с 1913 годом в 1978 году в Советском Союзе произошло увеличение всего валового общественного продукта в 65 раз, продукции промышленности - в 152 раза, сельского хозяйства - 3,6 раза. Даже на более коротком, последнем отрезке времени по сравнению с 1970 годом возрастание составило соответственно 56, 66 и 17%³.

Ускоренными темпами развивается экономика всех союзных республик, в том числе и Латвийской ССР. По сравнению с 1913 годом в 1978 году в Латвии увеличилось производство продукции промышленности в 40 раз, в том числе химической промышленности - в 120, машиностроения и металлообработки - в 223 раза; валовой продукции животноводства - в 2,8 раза. А по сравнению с 1970 годом возрастание соответственно составило 48,54 и 16%. За годы советской власти значительно возросла ценность трудового дня республики. Об этом

¹ Экономическая политика КПСС. М., 1979, вып. I, с. 5.

² См.: Материалы XXV съезда КПСС, с. 40.

³ См.: Народное хозяйство СССР в 1978 г. Статистический ежегодник. М., 1979, с. 31, 34.

свидетельствуют следующие сопоставимые данные. В среднем за одни сутки в Латвии было произведено в 1940 и 1978 годах: автобусов - 0,1 и 32 штуки, радиоприемников и радиол - 100 и 6600 штук, электроламп - 4 и 269 тыс. штук, трикотажных изделий - 9,6 и 118 тыс. штук. В 1978 году в Латвии за один месяц производилось столько общественного продукта и национального дохода и за 9 дней - продукции промышленности, сколько было произведено за весь 1940 год¹.

Все эти данные свидетельствуют, что темпы развития всего хозяйства страны, в том числе и Латвийской ССР, целиком соответствуют курсу экономической политики партии. Экономический рост создает основу для решения всех крупнейших социально-экономических задач, является предпосылкой успешного осуществления грандиозной социальной программы, социальной политики КПСС.

Вопросы социальной политики глубоко исследуются советскими обществоведами. В связи с этим Ю.Е.Волков, А.Г.Здравомыслов и Н.И.Лопата справедливо пишут о сущности и содержании социальной политики КПСС: "Социальная политика Коммунистической партии представляет собой отрасль ее политического руководства, целью которой является последовательная перестройка на коллективистских началах форм человеческого общежития, утверждение все более полного единства общества. Это достигается путем создания благоприятных условий для удовлетворения материальных и духовных потребностей трудящихся и совершенствования их образа жизни, повышения их творческой активности, укрепления единства интересов и целей деятельности общества и личности, путем постепенного преодоления социально-классовых различий в обществе и обеспечения все более полного равенства общественного положения людей"

¹ См.: Народное хозяйство Латвийской ССР в 1978 г. Статистический ежегодник. Рига, 1979, с. 13, 15, 19, 20.

² Социальная политика КПСС в условиях развитого социализма. М., 1979, с. 22-23.

Следовательно, одним из результатов реализации социальной политики является возрастание благосостояния, улучшения условий труда и быта, повышение образовательного и культурного уровня трудящихся. Это дает человеку социалистическая социальная политика, наглядно видно на примере Латвийской ССР. Средняя денежная заработная плата рабочих и служащих в республике возросла в 1978 году по сравнению с 1940 годом более чем в 5 раз. Среднемесячная денежная заработная плата рабочих и служащих промышленности составляла в 1940 году 30,6 руб., в 1978 году — 177,9 руб. С учетом выплат и льгот из общественных фондов потребления она была в 1978 году 224 руб. в расчете на одного работающего, а в расчете на одну семью — 383 руб. Доходы колхозников (за год) возросли с 381 руб. в 1960 году до 1634 руб. в 1978 году. В буржуазной Латвии за период с 1920 по 1940 годы в городах было построено жилья домов общей площадью менее одного млн. квадратных метров. В Советской Латвии за период с 1946 по 1978 годы было построено жилья общей площадью более чем 22,2 млн. квадратных метров¹. На каждую 1000 человек населения число лиц с высшим и средним (полным и неполным) образованием увеличилось со 176 человек (1939 год) до 557 человек (1976 год)².

Успешное осуществление экономической и социальной политики КПСС служит важным стимулом вовлечения масс в управление обществом, в борьбу за реализацию возможностей развитого социализма. По мере расширения масштабов хозяйственного и культурного строительства все больше возрастает значение руководящей деятельности КПСС, что неизбежно вызывает дальнейшее совершенствование всей ее работы среди трудящихся. Повышение активности самой партии, усиление роли ее политики и расширение связей с народом является важнейшим фактором продвижения общества по пути социального прогресса.

¹ См.: Народное хозяйство Латвийской ССР в 1978 г., с. 14, 159, 161, 165.

² См.: Народное хозяйство Латвийской ССР в 1976 г. Юбилейный статистический ежегодник. Рига, 1977, с. 11.

С.Ф.Бабаев, и.о.доцента
(Латв. гос. университет им. П.Стучки)

НТР И ПРОБЛЕМЫ СОВЕРШЕНСТВОВАНИЯ УПРАВЛЕНИЯ В УСЛОВИЯХ РАЗВИТОГО СОЦИАЛИС- ТИЧЕСКОГО ОБЩЕСТВА

Одним из важнейших факторов, создающих условия для наиболее полной реализации возможностей развитого социализма, достижений научно-технической революции (НТР), является всемерное совершенствование управления всеми общественными сферами, и в том числе повышение эффективности организации и деятельности аппарата государственного управления. В ст.9 новой советской Конституции задачи совершенствования государственного аппарата названы среди основных направлений развития политической системы советского общества.

Особая актуальность проблем дальнейшего развития и совершенствования деятельности советского социалистического аппарата государственного управления и технических средств, обеспечивающих эту деятельность, на настоящем этапе, вызывается бурными темпами современной НТР, оказывающей все возрастающее воздействие на самые различные сферы общественной жизни. При этом необходимо учитывать, что в связи с развертыванием НТР совершенствование систем государственного управления, основанное на создании и использовании современной информационной технологии, стало обязательным во всех индустриально развитых странах, независимо от их общественно-политического строя. Однако, было бы неверно не учитывать то обстоятельство, что процессы создания и использования электронных систем обработки информации в государственном аппарате капиталистических и социалистических стран при всей их внешней схожести по технологии и по некоторым иным признакам и показателям, глубоко отличаются друг от друга по своему социально-политическому характеру и сущности, по формам протекания, социальным и политическим последствиям, результатам и т.д., вытекающим из них. Как отмечалось на XXV съезде КПСС,

"только в условиях социализма научно-техническая революция отражает верное, отвечающее интересам человека и общества направление"¹.

В условиях НТР в социалистическом обществе акцентируется особое внимание на необходимости дальнейшего углубления и расширения принципов социалистической демократии, которые определяют основы организации и деятельности аппарата управления общественными делами. Создавая предпосылки для расширения и укрепления научно-технической базы демократических процессов², управления, НТР дает возможность повысить в значительной степени эффективность деятельности социалистических демократических институтов путем применения новых методов и технических средств. Эта тенденция проявляется, прежде всего, в более полном обеспечении Советов различных уровней социально-экономической, политической и иной информацией, объективизирующей представления и сведения об управляемых объектах и дающей возможность проводить подлинно научный анализ конкретных проблем хозяйственного и социально-культурного строительства.³ Значительно возрастает роль представительных органов, выполняющих функции общего государственного управления, обеспечения комплексности и единства общественного развития и располагающих всей полнотой государственной власти, необходимыми государственно-властными полномочиями и общественным авторитетом для исполнения своих решений.

Эти обстоятельства свидетельствуют о том, что НТР, позволяя создать принципиально новую, научно обоснованную информационную технологию государственного управления, ни в коем случае не только не принижает роли политического и государственно-правового регулирования, не подменяет политическое управление технократическими моментами, а, напро-

¹ Материалы XXV съезда КПСС. М., 1976, с.47.

² См.: Тихонов Ю.А. Механизм управления в развитом социалистическом обществе. М., 1978. с.132.

³ См.: Основы системного подхода и их приложение к разработке территориальных автоматизированных систем управления. Томск, 1976, с.98-103.

тив, обеспечивает это политическое управление и регулирование благодаря развитию более совершенных средств принятия решений. Конституция и другие основные нормативные акты четко определяют сферу деятельности представительных органов, наделяет их соответствующей компетенцией для решения коренных вопросов государственного, хозяйственного и социально-культурного строительства. Действие таких принципов государственной жизни как верховенство закона среди других нормативных актов, право представительных органов принимать к рассмотрению любой вопрос деятельности подотчетных им органов управления, их правомочия формировать органы управления и контролировать эти органы полностью обеспечивает приоритет представительной демократии в процессах управления обществом.

В развитом социалистическом обществе представительные учреждения в условиях НТР не только не утрачивают своих управленческих функций и своего общественного авторитета, а, напротив, получают возможность все более полно развивать и использовать принципы социалистического демократизма во всей своей деятельности, усиливать и расширять свое руководство обществом.

Поставленные КПСС задачи по соединению достижений НТР с преимуществами социалистического строя имеют прямое отношение и к использованию достижений НТР в процессах изучения и использования общественного мнения в целях совершенствования государственного управления, решения сложных социальных, политических и хозяйственных проблем. К числу таких проблем, развивающихся под влиянием НТР, относятся, например, проблемы применения электронно-вычислительной техники для выработки, обсуждения и принятия решений, анализ банков социальной информации, создаваемых в автоматизированных системах управления, эффективное использование средств массовой информации.¹

¹ См.: Сафаров Р.А. Общественное мнение и государственное управление. М., 1975, с.92-128.

Разумеется, акцент на первостепенном рассмотрении вопросов, связанных с функционированием представительных органов, ни в коем случае не означает недооценки в развитом социалистическом обществе аппарата государственного управления. Исполнительно-распорядительные органы, будучи по своей социально-политической сущности аналогичными с представительными учреждениями, выполняют задачи, связанные с проведением в жизнь политики социалистического государства, организацией управления различными участками коммунистического строительства. По мнению многих ученых, исследующих проблемы управления, применение концепций кибернетики о соотношении управляющих и управляемых систем дает возможность более четко представить механизм управления в социальной сфере.¹ Подчеркивается, в частности, тот факт, что развитие управляющих субъектов — органов управления зависит прежде всего от развития самого объекта (управляемой системы).²

Появление все новых и новых отраслей управления в экономической, социально-культурной и административно-политической областях, увеличение числа управляемых объектов и усложнение условий управленческой деятельности в условиях НТР приводит к возрастанию как объема, так и важности задач, стоящих перед аппаратом управления социалистическим обществом. В ходе социологических исследований, проведенных в центральных общесоюзных и местных исполнительно-распорядительных органах Латвийской ССР, 84% государственных служащих указали на возрастание сложности решаемых вопросов, 88% отметили увеличение интенсивности работ и числа решаемых ими крупных вопросов перспективного характера, а 28% заявили, что объем их работы несмотря на увеличение численности работников в последние годы возрастает.³

¹ См.: Афанасьев В.Г. Научное управление обществом. М., 1975, с.26; Гиндлев Панайот. Демократия и общественный прогресс. М., 1972, с.145; Бельх А.К. Управление и самоуправление. Л., 1972, с.14.

² См.: Тихомиров Ю.А. Социально управляющие системы. — Советское государство и право, 1970, № 5, с.62.

³ См.: Государственное управление в СССР в условиях научно-технической революции. М., 1978, с.13.

С возрастанием сложности управления экономикой и другими сферами общественной жизни развитого социализма в условиях НТР уже невозможно правильно и своевременно решать многообразные управленческие задачи на основе старого традиционного подхода, старых методов. Это вызывает необходимость шире применять электронно-вычислительную технику на всех этапах деятельности аппарата управления. В нашей стране уже достигнуты значительные успехи по использованию ЭВМ в процессах управления. Расходы на производство вычислительной техники в период с 1940 по 1970 годы возросли с 0,3 до 709,7 млн. рублей.¹

Основанные на электронно-вычислительной технике автоматизированные системы управления (АСУ) создаются в рамках государственных учреждений. Это характеризует информационную, техническую сторону деятельности учреждений по осуществлению ими функций управления. Представляя по существу разновидность систем вспомогательного характера, АСУ являются своеобразным орудием социально управляющих систем, и самостоятельно от них не существуют. Использование электронно-вычислительной техники в аппарате управления позволяет ускорить получение и обработку информации, разработку различных вариантов плана и нахождение оптимальных плановых решений. Это означает, что основная цель "стыковки" социально управляющих систем и АСУ — повышение эффективности управления путем оптимизации управленческих решений.

Цель повышения эффективности управленческого труда реализуется двояким способом.

Первый связан с освобождением государственных служащих от так называемых "рутинных" операций по сбору и обработке информации. В результате повышается творческая роль человека в управлении, ему представляется возможность сосредоточить внимание на определении целей и критериев управленческих решений.

¹ См.: Афанасьев В.Г. Научно-техническая революция, управление, образование. М., 1972, с.157.

Второй способ связан с тем, что в АСУ на высших ступенях развития (ЭВМ) может выдавать не только расчетные элементы решений, но иногда и решения-команды, определяя тем самым оптимальный вариант управленческого решения. В этом случае управляющее воздействие уже выработано, необходимая информация существует в том виде, который необходим для управления. При этом человек по-прежнему завершает процесс принятия решений, так как контроль либо право окончательного выбора варианта решения принадлежит ему. Он придает управленческому решению обязательный характер и соответствующую юридическую форму. Это свидетельствует о том, что вне рамок социально управляющих систем понятие АСУ как систем управления лишено смысла.

Без участия человека АСУ никогда не смогут осуществить управляющих воздействий на объекты управления.

Создание АСУ необходимо понимать как единый процесс совершенствования механизма управления, обеспечивающий в соответствии с требованиями НТР органическое сочетание социально-политических элементов управляющего воздействия с элементами технического (техничко-математического) характера. В научной литературе высказывалось мнение о том, что в условиях функционирования АСУ появляется особый вид общественных отношений — информационных отношений¹, являющихся новым предметом правового регулирования. Данная точка зрения, хотя и вызывает в определенной степени сомнения, отражает тем не менее одну из основных тенденций развитого социалистического общества — усиление правовой основы государственной и общественной жизни применительно к сфере государственного управления.

Создание АСУ на любом уровне не является процессом автономным, выступающим средством совершенствования управления лишь в отдельных сферах и отраслях государственного управления. В связи с задачами создания общегосударственной автоматизированной системы сбора и обработки информации разра-

¹ См.: Венгеров А.Б. «Право и информация в условиях автоматизации управления». М., 1978, с.3-46.

ботка АСУ на предприятиях, объединениях, министерствах и ведомствах, а также в различных регионах должна выступать как составная часть общих работ. Обеспечить требуемое организационное, методическое, информационное и техническое единство создаваемых АСУ может только единообразное регулирование возникающих при этом отношений и координация усилий тех органов управления, в которых АСУ создаются. Это обстоятельство свидетельствует в пользу установления целой системы субъектов, осуществляющих руководство созданием АСУ, и четкое разграничение их компетенции в этой области. Таким образом, возникает потребность в нормативном установлении как системы субъектов, осуществляющих руководство процессом создания АСУ, так и самой деятельности этих субъектов по руководству разработкой и внедрением АСУ.

Так как в соотношении формы и содержания при относительной самостоятельности формы определяющим является все-таки содержание, отметим, что в настоящее время даже специалисты по вычислительной технике и электронике считают, что "концепция полной автоматизации переработки информации, возникшая на заре развития кибернетики и вычислительной техники, не выдержала испытания временем прежде всего в связи с задачами творческого характера".¹ Применение в сфере государственного управления АСУ приводит к автоматизации определенной части управленческой деятельности. Но это свидетельствует лишь о том, что отношения, возникающие в процессе управления, уже не всегда могут быть ограничены классической формулой социального управления — "человек-человек". С внедрением электронно-вычислительной техники для характеристики процессов управления все чаще применима новая формула — "человек — машина — человек".

При разработке проектов создания АСУ на различных уровнях управления наряду с другими функциональными и обеспечивающими подсистемами выделяется организационно-правовая подсистема.² Ее основная задача заключается в регулировании

¹ Глушков В.М. и др. Человек и вычислительная техника. Киев, 1971, с.272.

² См.: Организационно-правовые проблемы АСУ. М., 1979, с.40-46.

социально управляющих систем, создании условий, отражающих наиболее адекватно организационные закономерности АСУ.

Современный уровень развития социалистической демократии предъявляет новые повышенные требования организационного характера к разрабатываемым АСУ. Многочисленные исследования свидетельствуют о том, что все формы управления в развитом социалистическом обществе осуществляются при широком участии общественности. Известно, что на предприятиях функционирует до 30 различных общественных организаций и объединений. Они активно участвуют в социальном планировании. Важнейшие социальные функции в области управления возлагаются на трудовые коллективы новой Конституцией. Степень и формы участия трудящихся в управлении производством не могут быть одинаковы на всех стадиях управленческого процесса. Прежде всего проявляется тенденция усиления и увеличения форм демократического контроля над деятельностью управляющих субъектов. При проектировании АСУ, в особенности на уровне предприятий и организаций, необходимо учитывать, что наряду с данными технико-экономического характера они должны обеспечивать широкой информацией трудящихся, их общественные органы о ходе выполнения планов и различного рода обязательств, о тенденциях социального развития трудовых коллективов.¹

Использование достижений НТР, способствуя дальнейшему совершенствованию работы аппарата управления социалистического государства, ставит, вместе с тем, проблемы политического, социально-экономического и правового характера, успешное решение которых служит важным источником более полного использования возможностей развитого социализма.

¹ См.: Катрич С.В. Социальное планирование и АСУ (информационный и правовой аспекты). - В кн.: Научно-техническая революция, управление и право. М., 1979, с.87.

Г.А.Стороженко, доцент
(Латв. гос. университет им. П.Стучки)

Н.Т.Ткаченко, доцент
(Донецкий ин-т советской торговли)

ВЗАИМОСВЯЗЬ ПОЛИТИКИ ПАРТИИ С МЕТОДАМИ УПРАВЛЕНИЯ ОБЩЕСТВОМ И СОЦИАЛЬНОЙ ИНФОРМАЦИЕЙ

Для зрелого социалистического общества характерны мощный производственный потенциал, развитые общественные отношения, высокая активность трудящихся. Эти успехи являются результатом успешного осуществления политики КПСС, использования научных методов социального управления всеми общественными сферами.

Политика КПСС в условиях развитого социализма тесно взаимодействует с методами социального управления обществом. При этом успехи разработки и реализации как партийной политики, так и научных методов управления обществом находятся в определенной зависимости от изучения и использования партийными и государственными органами разносторонней информации. Партия видит в развитии информационного дела одно из средств воспитания нового человека. ЦК КПСС подчеркивает, что созданный в стране "могучий комплекс информации и воспитания охватывает своим влиянием многие миллионы людей. Его главная задача - вооружать советский народ, каждое новое поколение непобедимым оружием исторической правды, глубоким пониманием законов и перспектив общественного развития, опираясь на незыблемую основу марксистско-ленинского учения."¹

¹ О дальнейшем улучшении идеологической, политико-воспитательной работы. Постановление ЦК КПСС от 26 апреля 1979 г. М., 1979, с. 3.

Говоря о взаимосвязях политики партии с научным управлением и информацией, необходимо отметить прежде всего ведущее значение политики КПСС в дальнейшем совершенствовании стилей и методов управления всеми сферами и системами, трудовыми коллективами, личностями. Цель такого ведущего партийно-политического воздействия — создание наиболее благоприятных условий и использование всех имеющихся возможностей для успешного и ускоренного построения коммунизма. XXIV съезд КПСС подчеркнул, что узловой вопрос политики партии в области управления заключается в том, чтобы "лучше организовать деятельность общества по ускорению экономического и социального развития, обеспечить наиболее полное использование имеющихся возможностей, еще теснее объединить сотни тысяч коллективов, десятки миллионов трудящихся вокруг главных целей партийной политики", а в этом деле первоочередное значение имеет "совершенствование системы управления экономикой".¹

Роль политики партии в аспекте научного управления заключается: 1/ в обеспечении направляющего партийно-политического руководства обществом, государством, его управленческими органами и кадрами; 2/ в определении основных направлений и задач управления обществом; 3/ в совершенствовании и расширении сфер влияния научных методов социалистического управленческого труда. Это партийно-политическое воздействие охватывает все основные этапы управленческого цикла — этапы принятия управленческого решения, организации управления и др. Как справедливо пишет В.Г.Афанасьев, политика партии "является важнейшим, решающим элементом субъективного фактора социалистического общества, воплощает в себе самый существенный, самый общий и самый ответственный уровень научного управления".²

¹ XXIV съезд Коммунистической партии Советского Союза. Стенографический отчет. М., 1973, т. I, с. 90.

² Афанасьев В.Г. В.И. Ленин. Научно-техническая революция. Управление. — В кн.: Научное управление обществом. М., 1974, вып. 4, с. 34.

Это означает, что решающими факторами, обеспечивающими успешное осуществление научных методов социального управления при социализме, являются политические отношения, политическая организация общества, разрабатываемый партией политический курс, партийная политика. Речь идет в целом о возрастающей роли политического фактора, о значении политико-управленческой теории и практики, политико-управленческих процессов, политики управления в условиях социализма, ибо все виды управления, по мнению А.К.Белых, имеют при социализме политический характер.¹

Это свидетельствует о диалектическом единстве политики и управления. В связи с этим П.П.Лопата и В.И.Грек считают, что одним из принципов научного управления является принцип партийного, политического подхода к решению всех задач. Невозможно управлять при социализме научно ни одной сферой жизни общества без политического подхода к делу, без учета политического смысла и социально-политических последствий любого события. По мнению П.П.Лопаты и В.И.Грека, политический подход к управлению в современных условиях означает: выработку и научное обоснование партией политики в области развития экономики, социальных отношений, духовной жизни, а в международных отношениях — политики, отвечающей требованиям данного этапа, осуществлению идеалов коммунистического общества; учет интересов прежде всего общества, государства при решении вопросов хозяйственной и общественной жизни, недопущение местничества, противопоставления интересов отдельных групп людей интересам всего народа; сочетание текущей работы по управлению, текущей хозяйственной работы с массово-политической, воспитательной работой в трудовых коллективах, требование к хозяйственным руководителям умело сочетать руководство экономикой с идейным воспитанием коллектива; привлечение широких масс трудящихся к решению государственных дел, участию в управлении обществом; учет международного фактора при оценке и осуществлении тех или иных мероприятий внутренней жизни советского общества — учет факторов

¹ См.: Белых А.К. Управление и самоуправление. Л., 1972, с. 53, 57, 17.

соревнования двух мировых систем, развития мирового революционного процесса, борьбы двух идеологий, борьбы за предотвращение новой мировой войны.¹

Соглашаясь в общих чертах с отмеченными факторами, хотелось бы добавить, что партийно-политический подход к управлению социалистическим обществом означает также: 1) повседневную деятельность партии по мобилизации трудящихся на активное участие в осуществлении задач коммунистического строительства, и в этих целях - на повышение их социальной (прежде всего - трудовой) активности. Организаторская деятельность партии - политического авангарда советского народа - это ответственная политическая деятельность, поскольку ее высшая цель - построение коммунизма - это ведущая политическая цель. Подчеркивая огромную роль организаторской работы партии, XXIV съезд отметил, что главное в деятельности партии - это как выработка политической линии развития общества, так и "организация трудящихся в целях претворения ее в жизнь"²; 2) контроль партийных органов и организаций за ходом дел на местах, деятельностью субъектов и объектов управления, соблюдением социалистической законности, неукоснительным выполнением политических директив, управленческих решений, постановлений центральных и местных органов и организаций и плановых заданий.

Партийно-политический подход к социальному управлению - это многогранное и разностороннее политическое воздействие марксистско-ленинской партии в условиях социализма на управленческую систему в целях ее наиболее целесообразного и бесперебойного функционирования. Поэтому, по-видимому,

¹ См.: Лопата П.П., Грек Э.И. Политический подход - важнейший принцип научного руководства строительством социализма и коммунизма. - В кн.: Вопросы общественной активности масс и развития политической организации советского общества. Харьков, 1968, с. 15, 16-17.

² XXIV съезд Коммунистической партии Советского Союза. Стенографический отчет. М., 1972, т. I, с. 117.

можно назвать и ряд других факторов такого подхода. Однако в данном случае перечисленная система факторов отражает достаточно глубоко принципиальные моменты явления.

Партийно-политический подход к управлению обществом постоянно проявляется при определении содержания и в выборе форм (методов) научно-управленческой работы. Дело в том, что, во-первых, содержание социального управления, его принципиальное направление определяется прежде всего классовой природой и политической системой социалистического общества, политическим курсом партии, отражающим генеральные задачи трудящихся по построению коммунистического общества; во-вторых, формы (методы) управленческой деятельности конкретно решаются, выбираются в конечном итоге в зависимости от политических целей управленческих решений, от необходимости нахождения наиболее эффективных путей достижения конечных целей (всегда политических по их сути в условиях нового строя), от имеющегося политического опыта осуществления управленческих решений (поскольку это дело всегда находится под контролем партийных комитетов и организаций, претворяется в жизнь под их общим руководством).

Следовательно, как содержание, так и формы управленческой деятельности находятся в прямой зависимости от политики партии. Это вполне закономерно: марксистско-ленинская партия в силу закономерностей общественного развития является ведущей и направляющей частью субъекта управления. Субъект управления при социализме состоит из сложной системы государственных и негосударственных органов. Компонентами субъекта управления являются составные части политической системы общества; политические партии (в СССР - КПСС); государство с его многочисленными органами; общественные организации трудящихся; трудовые коллективы. Возглавляет эту систему марксистско-ленинская партия.¹

¹ См. подробнее: Афанасьев В.Г. Научное управление обществом. М., 1973, с. 160-161.

Политика партии, вся политическая, организаторская и идеологическая деятельность партии находится в основе управленческих процессов: принимаемые партией политические директивы, документы являются высшим уровнем, определяющим принципиальные моменты управленческих решений; подбираемые и воспитываемые партией кадры управленческих работников с глубокой политической компетентностью организуют претворение в жизнь этих решений; партия направляет работу органов партийного и народного контроля на осуществление функций контроля за деятельностью управленческой системой, заботится о совершенствовании научных методов управления и т.д. Но также ясно, что одним общим политическим руководством со стороны партии, одной политикой партии не исчерпывается разносторонний управленческий процесс. Партийно-политическое руководство, политика партии, пронизывая все стадии управленческого цикла, обеспечивает лишь наиболее общую постановку вопросов социального управления, его принципиальные контуры. Партия при этом не подменяет деятельность государства и его управленческих органов, не обладает в обществе властными, законодательными, распорядительными и управленческими функциями. Все они — неприкосновенная прерогатива социалистического государства, деятельности тех или иных органов управления, общественных организаций и трудовых коллективов, и поэтому общие, направляющие политические установки партии в области управления обществом конкретно реализуются лишь через деятельность государственных и общественных органов, управленческих кадров. Только эти государственные и общественные организации, управленческие органы и кадры непосредственно осуществляют функции управления обществом и коллективами. Политика же партии выражает в концентрированном виде основные цели и задачи социального управления, направляет деятельность систем управления, объединяет звенья управления на всех стадиях управленческого цикла.

Рассмотрим далее кратко вопросы о соотношении политики и информации, о значении партийно-информационной деятельности, о роли социальной информации в жизни социалистического общества. Этим вопросам КПСС уделяет значительное внимание в современных условиях, они нашли отражение в документах

XXIU и XXV съездов партии и в других партийных документах.

С развитием научно-технического и социального прогресса проявляется тенденция информационного "взрыва", ускоренного расширения информационных потоков. Информация в целом, в том числе и социальная (общественная) информация, циркулирующая в обществе (а следовательно и научная, экономическая, техническая, политическая и другие виды социальной информации), приобретает все большее значение в жизни общества, каждой личности. Возрастает роль всесторонней информированности личности социалистического общества как важнейшее условие успешного решения стоящих перед ней задач, выработки ее идейной убежденности, общественного и индивидуального мнения. Выработка советскими людьми активной жизненной позиции, их умение ориентироваться в сложных общественных процессах в известной степени связаны с их разносторонней и глубокой информированностью об окружающей действительности, о закономерностях социального прогресса, XXV съезд КПСС отметил: "В современных условиях, когда объем необходимых для человека знаний резко и быстро возрастает, уже невозможно делать главную ставку на усвоение определенной суммы фактов. Важно прививать умение самостоятельно пополнять свои знания, ориентироваться в стремительном потоке научной и политической информации"¹.

Социальная информация является одной из центральных проблем успешной деятельности марксистско-ленинской партии, государственных и хозяйственных управленческих органов, общественных организаций и трудовых коллективов. Все этапы разработки и осуществления политики партии, функционирования управленческих систем немислимы без взаимодействия с информационными потоками. Информация — один из важнейших факторов упрочения взаимосвязей между КПСС и массами.

Осуществляя политическое руководство социалистическим обществом, партия использует в своей политической, организаторской и идеологической работе среди трудящихся, а также

¹ XXV съезд Коммунистической партии Советского Союза.

и во внутривнутрипартийно-организационной работе богатый арсенал средств. При этом она особое внимание уделяет изучению и использованию всех потоков социальной информации: нисходящих, прямых потоков, — движущихся "сверху" от партии, ее органов и организаций, к массам, коллективам, управленческим органам; восходящих, обратных потоков, — движущихся "снизу" соответственно от трудящихся, трудовых коллективов, различных государственных и общественных организаций к партии, в ее органы и организации. Именно такая система двусторонней информированности решает успех научно обоснованной разработки и реализации политики партии, ее поддержки трудящимися.

Важнейшей составной частью, высшим уровнем социальной информации является партийно-политическая информация, которая состоит из политической, партийной и идеологической информации. Эти три разновидности партийно-политической информации с наибольшей полнотой воплощают принципиальные направления политической, организаторской и идеологической деятельности КПСС в условиях социализма, раскрывают ее роль как политической руководящей и направляющей силы общества.

Партийно-политическая информация (то есть три ее вида — политическая, партийная и идеологическая информация), циркулирующая в социалистическом обществе по нисходящим и восходящим потокам, — это совокупность объективных данных об окружающей социальной реальности, отражающих социально-политические отношения и процессы, определяющих основные направления и методы политической, организаторской и идеологической деятельности партии среди трудящихся, раскрывающих ее связи с массами. Партийно-политическая информация служит боевым средством развития социальной активности трудящихся, совершенствования всей партийной работы и повышения руководящей роли КПСС и значения ее политики в жизни развитого социалистического общества.

Разрабатывая свою политику на определенном историческом этапе, в конкретной социальной сфере, КПСС определяет прежде всего общие перспективы, цели и задачи, исходя из объективных закономерностей развития социалистического общества,

научно их обосновывает в свете теории марксизма-ленинизма и данных других наук, всесторонне изучает обстановку и положение дел, реальные возможности и средства движения вперед, анализирует имеющийся общественный опыт, учитывает общественное мнение, предложения трудовых коллективов и т.д. В целом все эти процессы невозможны без изучения и использования разнообразных потоков социальной информации - научной информации, результатов социальных прогнозов и экспериментов, социологических исследований, обсуждения разнообразных вопросов со специалистами и учеными, референдумов, статистических данных, данных учета и контроля, опыта других социалистических стран и т.п. Результатом всего этого и является принятие партией тех или иных политических решений, разработка политики партии, направленной на дальнейшее развитие общества. Стержневым моментом техники разработки политики партии, как видно из всего сказанного, служат разнообразнейшие потоки социальной информации. Принципиальнейшую основу этих потоков составляет научная информация, то есть выводы и данные различных общественных и естественных наук, и прежде всего - теория марксизма-ленинизма.

Партия уделяет значительное внимание использованию информации, поступающей "снизу", от трудящихся, из трудовых коллективов. Информация дает возможность подробнее изучать реальное положение в тех или иных сферах или общественных подразделениях и учитывать это в принимаемых политических документах. Такая своеобразная информация, отражающая общественное мнение о намечаемых мероприятиях, поступает в ходе всенародного обсуждения основных политических директив. Примером этого может служить деловое обсуждение в трудовых коллективах накануне XXV съезда КПСС проекта "Основных направлений развития народного хозяйства СССР на 1976-1980 годы", всенародное обсуждение проекта новой Конституции СССР. Ценную роль для информированности партийных органов имеют письма трудящихся. В них выражается поддержка политики партии, содержатся мнения по многим вопросам жизни партии и государства.

Использование различных видов социальной информации имеет важное значение не только для процессов разработки политики, но и ее практической реализации, организации масс на активное участие в осуществлении намеченной партией политической линии. Процесс осуществления политики партии — это процесс практического политического руководства со стороны партии обществом, деятельностью государственных органов, общественных организаций, мобилизации трудовых коллективов, широких масс трудящихся на выполнение выработанных задач. Политические директивы партии непосредственно находят воплощение и отражение в государственных законах, народно-хозяйственных планах, постановлениях и решениях местных советских и хозяйственных организаций, активном труде масс. Различные потоки социальной информации, в том числе и партийно-политической, пронизывают всю организаторскую работу партии, дают возможность активно воздействовать на решение назревших проблем, на подъем социальной активности масс. Партия постоянно уделяет внимание совершенствованию информационного дела. В постановлении ЦК КПСС "О дальнейшем улучшении идеологической, политико-воспитательной работы" подчеркивается: "В условиях развитого социализма более чем когда-либо актуально ленинское положение о том, что государство сильно сознательностью масс, оно сильно тогда, когда массы все знают, обо всем могут судить и идут на все сознательно. В этом плане исключительно важную роль играют средства массовой пропаганды, обеспечивающие информирование населения по широкому кругу интересующих его проблем, правильное их понимание".¹

В своей деятельности по разработке и осуществлению политики строительства коммунизма, по совершенствованию научных методов управления обществом КПСС использует разнообразные информационные средства, видит в информации мощное орудие решения задач дальнейшего экономического и культурного строительства, коммунистического воспитания трудящихся.

¹ О дальнейшем улучшении идеологической, политико-воспитательной работы, с. 4.

DAŽI PADOMJU SABIEDRĪBAS SOCIĀLĀS STRUKTŪRAS
JAUTĀJUMI ATTĪSTĪTA SOCIĀLISMA APSTĀKĻOS

Lielā Oktobra socialistiskā revolūcija gāza kapitalistu un muižnieku kundzību, nodibināja Padomju varu. Socialisma celtniecības gaitā valstī bija likvidētas ekspluatatoru šķiras, tālāk attīstījās divu draudzīgu šķiru -- strādnieku un zemnieku savienība, nostiprinājās šo šķiru sociāli politiskā un idejiskā vienība ar tautas inteligenci. Līdz ar attīstītā socialisma uzvaru sākās jauns posms sociālās vienotības dabīguma veidošanā.

PSKP XXV kongress atzīmē, ka devītais piegādes laikā skaitliski palielinājusies strādnieku šķira un pieaugusi tās kā komunisma celtniecības vadošā spēka loma. Kolhozu zemniecība sava ekonomiskā stāvokļa ziņā tuvinājusies strādnieku šķirai. Turpinājusies garīgā un fiziskā darba, pilsētu un lauku būtisku atšķirību pakāpeniska pārvarēšana. Vēl vairāk nostiprinājusies padomju sabiedrības idejiski politiskā vienotība¹.

Viena no galvenajām sociālās programmas sastāvdaļām desmitajā piegādē, norādīja XXV kongress, un arī turpmākajos gados būs padomju sabiedrības sociālās struktūras tālākā pilnveidošana².

Attīstītas socialistiskās sabiedrības dziļās izmaiņas ir atspoguļotas PSRS jaunajā Konstitūcijā. Mūsu Valsts Konstitūcija ne tikai nostiprina sasniegto, bet arī kalpo tālākai attīstībai, komunistiskās sabiedrības celtniecībai.

PSRS Konstitūcijas preambulā pirmoreiz formulēts padomju sabiedrības sociālais pamats: "Nostiprinājusies strād-

¹ PSKP XXV kongresa materiāli, 179., 186.lpp.

² Turpat, 242.lpp.

nieku šķiras, kolhozu zemniecības un tautas inteliģences savienība, PSRS nāciju un tautību draudzība, Padomju sabiedrībā, kuras vadošais spēks ir strādnieku šķira, panākta sociāli politiskā vienotība".

Latvijas PSR Konstitūcijas 19. pants konstatē: "Latvijas PSR sociālais pamats ir strādnieku, zemnieku un inteliģences nesatricināmā savienība".

"Valsts, -- norādīts PSRS Konstitūcijas un Latvijas PSR Konstitūcijas 19. pantā, -- sekmē sabiedrības sociālā vienotības pastiprināšanos -- šķirisko atšķirību, pilsētu un lauku, garīgā un fiziskā darba būtisko atšķirību izzušanu, visu PSRS nāciju un tautību vispusīgu attīstību un tuvināšanos".

Attīstītā socialisma sabiedrība strādnieku šķira ne tikai saglabā, bet arvien vairāk nostiprina savu vadošo lomu. Lielās Oktobra socialistiskās revolūcijas 62. gadadienai veltītajā svinīgajā sēdē Krievu Kongresu pilī 1979.g.

6. novembrī nolasītajā referātā tika atzīmēts, ka strādnieku šķirai raksturīgs plašs politiskais un kultūras redzesloks un augsts profesionālās sagatavotības līmenis. Strādnieku šķiras rindās mūsu zemē ir vairāk nekā 77 milj. cilvēku. Strādnieku šķira ir saistīta ar visprogresīvākām darba organizācijas formām. Aug tās loma visas padomju sabiedrības materiālā un intelektuālā potenciāla palielināšanā.¹

Strādnieku šķirai ir noteicošā nozīme ka rūpniecības, tā arī lauksaimniecības darba mehanizācijā, smagā roku darba likvidācijā. Kopā ar zinātniski tehnisko inteliģenci strādnieku šķirai ir galvenā loma zinātniski tehniskās revolūcijas tālākā attīstīšanā, zinātnes pārvēršanā par tiešo ražošanas spēku. Strādnieku šķiras un inteliģences kopīgais darbs nosaka iespēju pārvarēt būtiskas atšķirības starp fizisko un garīgo darbu.

Zinātniski tehniskā revolūcija ietekmē strādnieku šķiras iekšējās struktūras attīstību. Ja socialisma celtniecības gados strādnieki ar zemu kvalifikāciju un bez kvalifikācijas sastādīja apmēram četras piektdaļas no visiem

¹ Cīņa, 1979, 7. novembrī.

rūpniecībā nodarbinātajiem, tad tagad apmēram trīs ceturtdaļas PSRS rūpniecības strādnieku ir ar augstāko un vidējo /pabeigtu un nepabeigtu/ izglītību un kvalifikāciju.

Par strādnieku intelektuāla radoša potenciāla attīstību liecina izgudrotāju un racionalizatoru skaita pieaugums. Tā, 1960.g. Latvijas PSR to bija 27,3 tūkstoši, 1965.g. — 40 tūkstoši, 1975.g. — 55,9 tūkstoši¹.

Apkalpojošā sfērā nodarbināto strādnieku skaits republikā aug ievērojami ātrāk nekā ražošanas sfērā nodarbināto skaits². Zinātniski tehniskā progresa ietekmē mainās dažādos palīgdarbos nodarbināto strādnieku daudzums un samazinās smagā fiziskā darba aizņemto strādnieku skaits³.

Statistiskās pārvaldes publicētajos materiālos strādnieki un kalpotāji bieži vien veido kopēju aili, tapēc šie dati nedod pilnīgi uzskatāmu priekšstatu par strādnieku šķiras evolūciju. Arī daži padomju zinātnieki, runājot par apkalpojošā sfērā nodarbinātiem, par viņu darba industrializāciju, apvieno strādniekus un kalpotājus. R.Kosolapovs atzīmē, ka jau tagad strādnieku un kalpotāju sociālā robeža ir gandrīz izzudusi. Tas liecina par sociālo "difūziju"⁴. Šāds secinājums bez plašāka faktiskā materiāla analīzes nav pārliecinošs.

Teoriju par strādnieku šķiras saplūšanu ar inteligenci un citiem sabiedrības slāņiem, inteligences vadošo lomu šajā procesā pauž daudzi Rietumu valstu ideologi /H. Markuze, G.Kennans, D.Bells, L.Bzežinskis u.c./. Ar to viņi grib noniecināt strādnieku šķiras un tās avangarda — komunistiskās partijas vadošo lomu.

Padomju Savienības, kā arī visas socialistiskās sistēmas pieredze uzskatāmi parāda, ka tikai strādnieku šķiras un tās

¹ Латвийская ССР в цифрах в 1977 году, с. 51.

² Там же, с. 176.

³ Там же, с. 177.

⁴ Косолупов Р.и. Социализм. К вопросам теории, с. 389, 420.

avangarda -- komunistiskās partijas vadība nodrošina panākumus sociālistiskās sabiedrības celtniecībā un pilnveidošanā.

Vienlaicīgi ar strādnieku šķiras lomu pieaug arī kolhozu zemniecības un citu sociālo grupu nozīme sociālistiskās sabiedrības tālākajā attīstībā.

Agrāk mūsu zemē individuālie zemnieki iemiesoja sašķelētību, neorganizētību, primitīvu lauksaimniecības ražošanas veidu. Tagad kolhozu zemniecība kolektīvi un organizēti piedalās ne tikai ekonomikas attīstībā, bet arī visu valsts un sabiedriskās dzīves jautājumu risināšanā. Strauja lauksaimniecības materiāli tehniskās bāzes nostiprināšana rada priekšnoteikumus ātrai un sekmīgai lauku sociālo problēmu risināšanai. Kolhozu zemniecība pēc sava sociālā stāvokļa arvien vairāk tuvojas strādnieku šķirai. Šīs izmaiņas zemniecības dzīvē izsauca Padomju Savienības Komunistiskās partijas politika, strādnieku šķiras un visas padomju tautas palīdzība.

Neskatoties uz to, arvien vēl ir atšķirīgas strādnieku un kolhozu zemniecības attiecības pret ražošanas līdzekļiem. Kolhoznieku darba atmaksas un sociālās nodrošināšanas formas nav identas ar strādnieku darba atmaksas un sociālās nodrošināšanas formām. Atšķirīgi ir arī pilsētu un lauku kultūras un sadzīves apstākļi.

PSKP XXV kongress noteica galvenos uzdevumus sociāli šķirisko atšķirību izlīdzināšanā, pilsētu un lauku būtisko sociālo un kultūras atšķirību pārvarēšanai. Šī programma ir izteikta jaunajā PSRS Konstitūcijā. Konstitūcijas 12. pantā norādīts, ka valsts veicina kolhozu -- kooperatīvā īpašuma attīstību un tuvināšanos valsts īpašumam. Konstitūcijas 22. pantā teikts, ka "Padomju Sociālistisko Republiku Savienībā konsekventi realizē programmu, kura paredz pārvērst lauksaimniecības darbu par industriāla darba paveidu, paplašināt laukos tautas izglītības, kultūras, veselības aizsardzības, sadzīves pakalpojumu, tirdzniecības un komunālās saimniecības iestāžu tīklu, pārveidot ciemus un sēdžas par labiekartotiem ciematiem".

Lauksaimniecībā attīstās ražošanas sabiedriskošanas un specializācijas process. Tas ļauj arvien plašāk ieviest industriālā darba metodes kā zemkopībā, tā arī lopkopībā, pilnīgāk izmantot mūsdienīgu zinātnes un tehnikas panākumus. Latvijas PSR 1977. gadā darbojās 45 starpsaimnieciski uzņēmumi un organizācijas, kuros piedalījās gan kolhozi un padomju saimniecības, gan arī vairāki valsts rūpniecības uzņēmumi. Darbojās vairāk nekā 100 lopkopības kompleksu piena un olu ražošanai¹. Uz socialistiskā īpašuma formu tuvināšanās pamata izlīdzinās arī visas ražošanas sistēmās nodarbināto cilvēku sociālais stāvoklis.

Lauksaimniecībā notiek būtiskas izmaiņas sociāli profesionālo un kvalificēto iedzīvotāju grupu attiecības, vienlaicīgi samazinoties darbaspējīgo iedzīvotāju daudzumam. Latvijas PSR kopējais lauksaimniecībā nodarbināto cilvēku skaits 1965. gadā bija 206 tūkstoši, 1977. gadā — tikai 158 tūkstoši. Tātad pat laika mehanizatoru skaits republika izauga no 27,3 tūkstoši līdz 43,8 tūkstoši cilvēku. Tagad šī iedzīvotāju kategorija laukos ir dominējošā². Vienlaicīgi ar agrotehniskās kultūras attīstību lauksaimniecībā veidojas jaunas profesijas — inženieri, tehniķi, mehāniķi u.c., kuri pārvalda jauno tehniku, nemitīgi papildina savas profesionālās zināšanas un kuriem raksturīgas plašas sabiedriskās intereses.

Divu sabiedriskā īpašuma formu uz ražošanas līdzekļiem pastāvēšana lauksaimniecībā ietekmē ne tikai kolhozu zemniecības attīstības procesu, bet arī padomju saimniecību strādniekus, kā arī laukos izvietotos rūpniecības uzņēmumus, celtniecībā, transportā un sakaru tīklā nodarbinātos. Šo jautājumu padomju zinātnieki vēl nav pilnībā izpētījuši.

Atšķirīgs ir padomju zinātnieku /M. Rutkēviča, A. Suhareva, O. Trubiņina, L. Zīles, M. Krūmiņas u.c./ viedoklis par

¹ Латвийская ССР в цифрах в 1977 году, с. 5.

² Там же, с. 141, 180.

kolhozu zemniecības slāņiem, grupām.

L. Zile visus kolhozniekus iedala četrās grupās¹. Pirmo grupu veido kolhozu administratīvais pārvaldes aparāts, lauksaimniecības speciālisti — priekšsēdētāji, brigādiēri, agronomi, zootehniķi, veterinārie darbinieki, inženieri, ekonomisti un citi speciālisti. Otro grupu sastāda kolhozu mehanizatori. Trešajā grupā autore iedala kolhozniekus, kuriem ir specialitāte, bet kuri nestrādā ar mehānismiem. Ceturtajā grupā ietilpst fiziskā² darbā nodarbinātie, kuriem nav specialitātes. Autore nedod skaidru priekšstatu par to, kādu specialitāšu pārstāvjus viņa pieskaita pie trešās grupas un kādas lauksaimniecības speciālistu grupas var pieskaitīt pie agrotehniskās intelīgences, un kādas pie augstākās un vidējās kvalifikācijas kolhozniekiem.

M. Rutkevičs² runā par to, ka kolhozniekus var iedalīt divās grupās: personās, kurām nav specialitātes un kvalifikācijas un personās ar kvalifikāciju un specialitāti. M. Rutkevičs norāda, ka viņš atzīst arī kolhoznieku iedalījumu trīs grupās³ augsti kvalificētos, vidēji un zemi kvalificētos.

Konkrētu faktisko materiālu par pilsētu un lauku sociāli ekonomisko un kultūras — sadzīves atšķirību pārvarēšanas ceļiem dod M. Krūmiņa³. Lauksaimniecības ražošanas industrializācija, lauku darbaļaužu kultūras un izglītības līmeņa celšana pakāpeniski novedis pie strādnieku šķiras un zemniecības, fiziskā un garīgā darba darītāju atšķirību pārvarēšanas.

¹ Зиле Л. Периоды и этапы строительства социализма и изменение социальной структуры общества, с. 170-177.

² Руткевич М.Н. Сближение классов и социальных групп на этапе развитого социализма в СССР, с. 13.

³ Круминь М.К. Преодоление противоположности и существенных различий между городом и деревней, с. 1-44.

Attīstītās socialistiskās sabiedrības intelīģence ir visātrāk augošā sociālā grupa, kuru ar strādniekiem un kolhozniekiem saista kopīgas ekonomiskas intereses un idejiskie uzskati.

Padomju zinātnieki ir izteikuši dažādus uzskatus par to, kas ir intelīģence, kādas socialistiskās sabiedrības sociālās grupas pieskaitāmas intelīģencei. M. Krūmiņa, atsaucoties uz J. Ščepanski, parāda, ka ir vairāk kā 60 intelīģences definējumu¹. M. Krūmiņas dotais intelīģences un kalpotāju raksturojums, mūsaprāt, nedod pilnīgu priekšstatu par šo sociālo grupu būtību un viņu atšķirībām.

M. Krūmiņa intelīģenci raksturo kā sociālu grupu, kura profesionāli nodarbināta augsti kvalificēta garīgā darba sfērā, kurā nepieciešama vidējā vai augstākā izglītība. Tie darbinieki, kuri veic vidējās vai zemas kvalifikācijas darbu, pasvītro autore, kas neprasa ilgstošu speciālu sagatavošanos, sastāda kalpotāju speciālo grupu².

Pārliecinošāks jau ir tālāk dotais intelīģences darba raksturojums: "Intelīģences darbs funkcionāli saistīts vai nu ar garīgo vērtību radīšanu, vai arī ar sarežģītu darbu apkalpes sfērā, bet materiālo vērtību ražošanā tas izpaužas darba zinātniskā, tehnoloģiskā, organizatoriskā, ekonomiskā un tamlīdzīgu procesu nodrošināšanā, kā arī ražošanas vai citu sabiedriskās dzīves sfēru vadībā³.

Pilnīgāku priekšstatu par darbinieku piederību pie intelīģences vai arī kalpotājiem dotu tikai noteiktu profesiju darba analīze.

K. Mamajeva kalpotājus aplūko tikai kā vienu no intelīģences sociālajām grupām, kura veic vienkāršākas darba funkcijas un apkalpo kā ražošanas vajadzības, tā arī garīgā darba sfērā nodarbinātos. Bez konkrētu profesiju pārstāvju

¹ Krūmiņa M. Intelīģences vieta sabiedrības sociālajā struktūrā, 5.lpp.

² Turpat, 5.lpp.

³ Turpat, 6.lpp.

darba analīzes nav pārliecinoša arī autores doma, ka pie kalpotājiem varētu pieskaitīt arī augstas un vidējās kvalifikācijas darbiniekus bez speciālās izglītības¹.

V.Semjonovs, aplūkojot intelligences un kalpotāju attīstības tendences, analizē dažādu profesiju darba īpatnības un parāda, kādu profesiju pārstāvjus varētu pieskaitīt pie intelligences un kādus pie kalpotājiem. V.Semjonovs uzskata, ka kalpotāju darbā apvienojas garīgais, gan arī fiziskais darbs, ka nevienam no tiem nav dominējošās lomas. Kalpotāju grupā viņš ieslēdz arī tādas grupas kā pārdevējus, oficiantus, bifešu un kiosku darbiniekus, sargus, frizierus, sanitārus, auklītes u.c.²

Lielākā daļa zinātnieku šīs darbaļaužu grupas pieskaita pie strādniekiem. Pašreizējos apstākļos viņu darbībā pārsvarā ir nekvalificētais fiziskais darbs. Sabiedrībai tuvojoties komunismam, arvien vairāk zinātnes un jaunās tehnikas sasniegumu izmantos cilvēku darba apstākļu radikālai uzlabošanai un atvieglošanai, jebkura nekvalificēta darba likvidēšanai.

Ieskatīsimies nedaudz sabiedrības sociālās struktūras evolūcijā. Galvenie sociālo pārveidojumu virzieni, kuri skar visas socialistiskās sabiedrības sociālās grupas un kategorijas -- strādnieku šķiru, kolhozu zemniecību, inteligenci un kalpotājus, pilsētu un lauku iedzīvotājus, garīgā un fiziskā darba darītājus, parādīti Padomju Savienības Komunistiskās partijas Programmā un PSRS Konstitūcijā.

"Komunismā visiem cilvēkiem būs vienlīdzīgs stāvoklis sabiedrībā, -- teikts PSKP Programmā, -- vienāda attiecība pret ražošanas līdzekļiem, vienlīdzīgi darba un sadalīšanas nosacījumi un visi aktīvi piedalīsies sabiedriskās dzī-

¹ Мамаева К.И. Влияние научно-технической революции на изменение социальной структуры советского общества, с. 22-23.

² Семенов В.С. Диалектика развития социальной структуры советского общества, с. 199-203.

ves veidošanā. Nodibināsies harmoniskas attiecības starp personību un sabiedrību uz sabiedrisko un personiāko interešu kopības pamata¹.

PSRS Konstitūcijas 20. panta teikts: Saskaņā ar komunisma ideālu "ikviena indivīda brīva attīstība ir visu indivīdu brīvas attīstības nosacījums" Padomju valsts sprauž sev par mērķi paplašināt reālas iespējas pilsoņiem attīstīt un likt lietā savus radošos spēkus, spējas un dotības personības vispusīgai attīstībai .

Divdesmitajā pantā izteiktos uzdevumus tālāk attīsta Konstitūcijas 21.-22. pants, kā arī 47. un 48. pants. PSRS Konstitūcijas 21. pantā iet runa par smagā fiziskā darba sašaurināšanu un turpmāku pilnīgu likvidāciju uz kompleksās mehanizācijas un automatizācijas ceļa. Konstitūcijas 22. pantā dota programma atšķirību likvidēšanai starp pilsētām un laukiem . 47. pants garantē PSRS pilsoņiem zinātniskās, tehniskās un jaunrades brīvību. 48. panta pasludina pilsoņu tiesības piedalīties valsts un sabiedrības lietu pārvaldē.

Sociālisma uzcelšana, sociāli šķirisko atšķirību pārvarēšana vienlaicīgi ir sociālās vienotības tālāka nostiprināšana. Tā veicināja jaunas cilvēku kopības - padomju tautas izveidošanos. Tā ir sociālistisko sabiedrisko attiecību pilnbrieduma sabiedrība, -- teikts PSRS Konstitūcijas preambulā, -- kurā uz visu sociālo slāņu tuvināšanās, visu nāciju un tautību juridiskas un faktiskas vienlīdzības pamata radusies jauna vēsturiska cilvēku kopība -- padomju tauta .

¹ Padomju Savienības Komunistiskās partijas Programma, 57. lpp.

ATTĪSTĪTAS SOCIĀLISTISKĀS SABIEDRĪBAS GARĪGĀS KULTŪRAS STRUKTŪRA UN SASNIEGUMI

Kultūra ir sarežģīta, daudzpusīga sociāla parādība. Reti kāds sabiedrisko zinātņu jēdziens tiek tik dažādi traktēts kā kategorija "kultūra". Pašlaik pastāv vairāk kā 250 dažādu šā jēdziena definējumu¹. Dažādos vēsturiskos, etnogrāfiskos, socioloģiskos un citos pētījumos nākas saskarties ar dažādām, nereti pretrunīgām "kultūras" jēdziena koncepcijām. Ir sastopami gan tādi šā jēdziena traktējumi, kuros kultūra tiek raksturota kā viss cilvēka darba un izziņas procesā radītais, gan arī tādi, kuros kultūra tiek ierobežota vienīgi ar garīgās darbības sfēru.

Nerādot, ka socialistiskā kultūras revolūcija ir visu socialisma celtniecības problēmu pamats, V.I. Leņins kultūru traktēja kā sabiedrības kvalitatīvo raksturojumu, kas sevi integrē visus sociālā progresa sasniegumus² kā garīgās, tā arī materiālās darbības sfērās.

Kultūru marksisma pamatlicēji neaplūkāja kā gatavu lietu un rezultātu kopumu, bet gan kā cilvēku darbības procesu. Šajā procesā nepārtrauktā mijiedarbībā atrodas no vienas puses cilvēku darbība, kuras rezultātā tiek radītas noteiktas kultūras vērtības, bet no otras puses pašas šīs vērtības, kuras kā agrākās darbības rezultāts tiek izmantotas sabiedrības interesēs. Tādējādi: kultūra ir uzskatāma gan par tautas masu sociālās aktivitātes nosacījumu, gan arī par tās izpausmes formu.

Analizējot garīgās kultūras attīstību, K. Marks uzsvēra, ka "materiālās dzīves ražošanas veids nosaka sociālo, poli-

¹ Моль А. Социальная динамика культуры. М., 1973, с. 35.

² Skat. piemēram: Leņins V.I. - Raksti, 29.sēj., 49.lpp.; Leņins V.I. Raksti, 33.sēj., 423.-424.lpp.

tisko un garīgo dzīves procesu vispār¹. Tātad sabiedrības garīgā dzīve, specifisks kultūras tips veidojas atbilstoši noteiktam ražošanas veidam un dotās sabiedrības sociāli ekonomiskajai organizācijai. Uzsverot šo materiālās un garīgās ražošanas ciešo saistību, marksisma-leņinisma pamatlicēji atzīmēja arī zināmu garīgās kultūras patstāvību². Kultūru pamatā nosaka attiecīgā laikmeta ekonomiskā attīstība, taču kultūra vienlaicīgi ir atkarīga arī no iepriekšējā laikmeta garīgās attīstības līmeņa. Tādējādi garīgā kultūra ir ne tikai atkarīga no materiālās ražošanas, bet arī atgriezeniski iedarbojas uz to.

Garīgā kultūra kā kultūras sastāvdaļa vispirms ir noteiktu attiecību izpausme starp sabiedrības locekļiem. Tā atspoguļo attiecības, kuras ir vērstas uz materiālo un garīgo vērtību radīšanu, saglabāšanu un apgūšanu, cilvēku vajadzību un interešu apmierināšanu. Taču garīgā kultūra ir arī cilvēku radošās darbības rezultātā izveidojusies garīgo vērtību un normu sistēma. Vienlaicīgi garīgā kultūra ir materiālās ražošanas veida determinēta sabiedrības locekļu sociāli nozīmīgs jaunrades process, īpaša dzīvesdarbība, kuras rezultātā tiek izziņāta un pārveidota apkārtējā pasaule. Visbeidzot garīgā kultūra ir uzskatāma par sabiedrības ideoloģiskā un tikumiskā pamata atspoguļotāju un regulētāju. Tādējādi garīgā kultūra ir kompleks jēdziens³. Paša vispārīgākajā veidā garīgo kultūru var raksturot kā noteikta materiālās ražošanas veida un iepriekšējā laikmeta kultūras attīstības līmeņa determinētu garīgo un estētisko vērtību kopumu saistībā ar cilvēku radošo darbību, procesu, kurā šīs vērtības tiek izmantotas, pilnveidotas, jaunradītas,

¹ Marks K., Engels F. Darbu izlase. R., 1950, 1.sēj., 326.lpp.

² Skat.: Маркс К., Энгельс Ф. Соч., т. 12, с. 736.

³ Šo garīgās kultūras komplekso raksturu savos darbos īpaši akcentē A.Arnoldovs un J.Lukins, Skat. piemēram: Арнольдов А.И. Социалистический образ жизни и культура. М., 1976, с. 25; Л-кин Ю.А. Многогранная социалистическая культура. М., 1977, с. 9-10.

podotas un uztvertas.

Garīgajā kultūrā kā noteiktā sistēmā ietilpst pasaules uzskata kultūra, politiskā kultūra, izglītība, zinātne, mākslinieciskā kultūra, tikumiskā kultūra, darba kultūra un zinātniski tehniskā jaunrade.

Garīgajai kultūrai ir noteikta sociāla nozīme gan visas sabiedrības, gan arī katra indivīda dzīvē. Tātad garīgā kultūra pilda noteiktas sociālas funkcijas: 1/ sabiedriski pārveidojošo /kultūra kalpo pasaules, sabiedrības un indivīda pārveidošanai/; 2/ izziņojošo /kultūra rada iespēju cilvēkam labāk izprast apkārtējo pasauli, sabiedrību, sevi/; 3/ semiotisko /kultūra noteiktu zīmju un simbolu sistēmā saglabā garīgās un estētiskās vērtības/; 4/ akseoloģisko /kultūra ir vērtību orientācijas līdzeklis/; 5/ komunikatīvo /kultūra kalpo sakariem starp tautām, starp garīgo un estētisko vērtību radītājiem un to patērētājiem/.

Katram cilvēku sabiedrības attīstības posmam ir raksturīga noteikta vēsturiska kultūras tips, kas izpaužas tās šķiriskajās, nacionālajās un sabiedriski vēsturiskajās īpatnībās. Marksisma-ļeņinisma pamatlicēji savos darbos uzsvēra šķiru sabiedrības kultūras šķirisko raksturu. Turklāt antagonistiskā šķiru sabiedrībā "šķira, kura ir sabiedrības valdošais materiālais spēks, reizē ar to ir tās valdošais garīgais spēks"¹, tās kultūra kļūst par valdošo kultūru².

Būtiska garīgās kultūras apakšsistēmas — mākslinieciskās kultūras iezīme pašreizējā cilvēku sabiedrības attīstības pakāpē ir tās nacionālā forma³. Mākslinieciskās kul-

¹ Markses K., Engelse F. Vācu ideoloģija. R., 1963, 48.lpp.

² Ļeņins V.I. — Raksti, 20.sēj., 8.lpp.

³ M.Jovčuks un E.Kogans pamatoti uzsver, ka ne visai garīgajai kultūrai attīstīta sociālisma apstākļos raksturīga attīstība nacionālās formās. Viņi norāda, ka zinātne ir internacionāla gan pēc saturā, gan arī formā.

/Skat.: Иовчук М.Т., Коган Л.Н. Культура развитого социализма и советская социологическая наука. — Социологические исследования, 1977, № 4, с. 47/.

Mūsdiā, attīstītā socialistiskā sabiedrībā attīstības nacionālās formas ir attiecināmas vienīgi uz māksliniecisko kultūru, kā arī uz tikumisko un sadzīves kultūru.

tūras nacionālā forma izpaužas valodā, satura izpausmes īpatnībās u.tml. Taču šo savdabību nedrīkst absolutizēt. Demokrātiskā mākslinieciskā kultūra savā būtībā ir internacionāla, jo tajā ir vispārcilvēciskas vērtības.

Kultūras vēsturisko tipu raksturo arī piederība noteiktam attīstības posmam cilvēces vēsturē: pirmatnējās kopienas, verdzības iekārtas, feodālās, buržuāziskās un komunistiskās sabiedrības kultūra. Nomainoties formācijai, notiek arī kultūras tipa maiņa. Taču tas nenozīmē pilnīgu vecās kultūras iznīcināšanu, atteikšanos no kultūras tradīcijām. Tā, veidojot socialistiskās sabiedrības garīgo kultūru, tika izmantoti kapitalistiskās sabiedrības kultūras demokrātiskie un socialistiskie elementi — marksistiskais strādnieku šķiras pasaules uzskats, proletariskās morāles normas, uz socialistiskā realisma principu pamata radītie mākslas darbi, zinātnes sasniegumi.

Pamatojot neizbēgamo sabiedrības pāreju no kapitalisma uz sociālismu, marksisma-ļepinisma pamatlicēji norādīja, ka socialistiskās revolūcijas svarīga sastāvdaļa ir radikāls apvērsums visā sabiedrības garīgajā dzīvē. Revolūcija garīgajā dzīvē, rakstīja K. Marks, darbaļaudīm ir nepieciešama ne tikai, lai izmainītu esošos apstākļus, bet arī, lai tie pārveidotu paši sevi¹. Liela Oktobra Socialistiskā revolūcija, ievadīdama jaunu laikmetu cilvēces attīstībā, pašos pamatos pārveidoja gan sabiedrības garīgās dzīves nosacījumus, gan arī pašu garīgo dzīvi. Tā rezultātā ekspluatatoru šķiras zaudēja savas privilēģijas uz izglītību un garīgajām vērtībām. Socialistiskā revolūcija ar kultūru saistīja visplašākās tautas masas, turklāt ne tikai kā šīs kultūras patērētājas, bet arī aktīvas jaunradītājas. V. I. Ļeņins izstrādāja plašu socialistiskās kultūras revolūcijas programmu, kuras galvenais saturs ir "panākt tautas izglītības augšupeju — radīt visus apstākļus, lai visplašākās darbaļaužu masas orientētos politikā, apgūtu zināšanas, izprastu estētiskās vērtības; izplatīt zinātnisko socialistisko ideoloģiju un pēc tās principiem organizēt visu tau-

¹ Skat. Marks K., Ēngeljs Φ. Соч., т. 8, с. 431.

tas garīgo dzīvi; pārvarēt sīkburžuāziskos uzskatus un tikumus¹. Balstoties uz šo programmu, Komunistiskā partija veica dziļus pārveidojumus mūsu sabiedrības garīgajā dzīvē.

Sociālistiskās sabiedrības izveidošanas rezultātā mūsu zemē radās jauna sociālistiska tipa kultūra, kas attīstījās uz principiāli jauna sociāla pamata sabiedrībā, kas ir brīva no eksploatācijas. Pretstatā buržuāziskās sabiedrības divām kultūrām sociālistiskā kultūra ir vienota, tā kalpo visas sabiedrības interesēm. Sociālistiskā kultūra ir visas tautas kultūra, jo tā nodrošina vienlīdzību izglītībā un garīgajā attīstībā, kultūras vērtību izmantošanā un radīšanā. Šī kultūra attīstās uz internacionāla pamata, ko veido sociālistisko nāciju un tautību ciešā idejiski politiskā vienība un pakāpeniska to tuvināšanās. Sociālistiskajai kultūrai ir principiāli jauna ideoloģiskā bāze -- marksisms-ļepinisms.

Mūsu zemē izveidota attīstīta sociālistiskā sabiedrība, kurā vispusīgi atklājas sociālistiskās sabiedrības priekšrocības visās sabiedriskās dzīves sfērās. Šajos apstākļos īpaši aktuālas ir sabiedrības zinātniskās vadīšanas problēmas. Neapšaubāmi tas attiecas arī uz sabiedrības garīgās dzīves sfēru, jo garīgo vērtību radīšana, izplatīšana un patērēšana ir atkarīga no sabiedrības kultūras dzīves organizācijas, tās struktūras un uzbūves principiem. Tādēļ arī PSKP XXV kongresā tika akcentēti daudznacionālās sociālistiskās kultūras attīstības jautājumi, uzsverot, ka viens no nozīmīgākajiem sabiedrisko zinātņu uzdevumiem ir kultūras attīstības problēmu izpēte². Pēdējos gados šim

¹ PSKP CK Tēzes sakarā ar Vladimira Iljiča Ļeņina 100. dzimšanas dienu. R., 1970., 40.lpp.

² Brežņevs L. PSKP Centrālās Komitejes pārskats un partijas kārtējie uzdevumi iekšpolitikā un ārpolitikā. R., 1976., 82.lpp.

problēmām veltītas vairākas nozīmīgas publikācijas¹.

Vairākos darbos analizētas galvenās attīstītas sociālistiskās sabiedrības garīgās kultūras iezīmes². Attīstītas sociālistiskās sabiedrības garīgās dzīves sfēru raksturo: sociālistiskās ideoloģijas valdošā loma sabiedrībā; zinātniskais pasaules uzskats, kas nostiprinājies sabiedrībā; pastiprinājusies sabiedrības locekļu garīgā kopība; tuvinājies visu sabiedrības šķiru un sociālo grupu izglītības un kultūras līmenis; pastiprinājusies internacionālā un sociālā vienība sabiedrības garīgajā dzīvē; pieaudzis garīgo vajadzību kopējā iedzīvotāju vajadzību struktūra; palielinājusies darbaļaužu radošā aktivitāte garīgās jaunrades sfērā.

Mēģināsim izsekot, kā šīs galvenās iezīmes caurauž visu attīstīta sociālisma garīgo kultūru. Īpaša vieta garīgās kultūras elementu sistēmā ir pasaules uzskata kultūrai. Pasaules uzskats nosaka cilvēka darbību. Tādēļ arī pasaules uzskata kultūra uzskatāma par noteicošo citu kultūras sfēru vidū. Pasaules uzskats pēc sava būtura un sabied-

1

Агаев А.Г. Социалистическая национальная культура. М., 1974; Арнольдов А.И. Культура развитого социализма. М., 1975; Арнольдов А.И. Социалистический образ жизни и культура. М., 1976; Арнольдов А.И. Культурный прогресс в развитии социалистическом обществе. М., 1977; Боголюбова Е.В. Культура и общество. М., 1978; Духовный мир развитого социалистического общества. М., 1977; Кланов Ю.А. Встреча труда и культуры. М., 1979; Иовчук М.Т. Духовная культура советского общества и современная борьба идей. - Вопросы философии, 1976, № 3; Коган Л.Н., Вишневский Ю.П. Очерки теории социалистической культуры. Свердловск, 1972; Культура развитого социализма. М., 1978; Лясенков М. Духовная культура развитого социализма: критерии, проблемы. - Вестник МГУ. Серия Теория научного коммунизма, 1974, № 5; Лукин Ю.А. Многогранная социалистическая культура. М., 1977; Лукин Ю.А. Художественная культура зрелого социализма. М., 1977; Межуев В.М. Культура и история. М., 1977; Яценко В.П. Духовная культура социалистического общества. Киев, 1974. Ieti interesants pētījums ir arī krievu valodā tulkotā VDR zinātnieku monogrāfija - Духовная культура социалистического общества. М., 1978.

2

Skat. piemēram: Развитое социалистическое общество: сущность; критерии, критика ревизионистских концепций. М., 1973, с. 172-195; Марксистско-ленинское учение о социализме и современность. М., 1975, с. 263; Проблемы развития социалистической культуры. М., 1978, с. 43; Арнольдов А.И. Культура развитого социализма. М., 1975, с. 22-24; Лукин Ю.А. Художественная культура зрелого социализма. М., 1977, с. 112.

riskās nozīmības var būt zinātnisks vai nezinātnisks, materiālistisks vai idealistisks, dialektisks vai metafizisks, revolucionārs vai reakcionārs, komunistisks vai buržuāzisks. Zinātniskais pasaules uzskats savā būtībā ir īpaša īstenības atspoguļošanas forma, kas pauž cilvēka attieksmi pret apkārtējo pasauli. Tā pamatā ir cilvēka vajadzība orientēties sabiedrisko attiecību sistēmā, noskaidrot savas esības jēgu, savu vietu un lomu vēsturē un pasaules pārveidošanā. Patiesi zinātnisks un revolucionārs ir marksistiski ļeņinskais pasaules uzskats, kurā veidošana ikvienā mūsu sabiedrības locekļi ir centrālais darbaļaužu komunistiskās audzināšanas uzdevums. Attīstītas sociālistiskās sabiedrības pasaules uzskata kultūru tādējādi raksturo zinātnisks marksistiski ļeņinskais pasaules uzskats, kurā izpaužas darbaļaužu šķirisko interešu un patiesa zinātniskuma vienība un kuru raksturo partejiskums un revolucionārisms. Marksistiski ļeņinskais pasaules uzskats attīstītā sociālistiskā sabiedrībā ir kļuvis par visas sabiedrības pasaules uzskatu.

Īpaša garīgās kultūras sfēra ir politiskā kultūra. Mūsu zinātniskajā literatūrā tā tiek raksturota kā politisko un tiesisko zināšanu, uzskatu un principu, kā arī sabiedriskās dzīves vadīšanas veidu, metožu un līdzekļu sistēma¹.

Politiskā kultūra atspoguļo darbaļaužu sabiedriski politisko darbību, sociālo aktivitāti, prasmi praktiskajā darbībā īstenot PSKP politiku. "Tādējādi politiskās kultūras un politiskās izglītības mērķis, — norādīja V.I.ļeņins 1920. gada novembrī, — ir audzināt īstenus komunistus, kas spēj uzvarēt melus, aizspriedumus un palīdzēt darbaļaužu masām uzvarēt veco kārtību un veikt valsts celšanas darbu bez kapitalistiem, bez ekspluatatoriem, bez muļniekiem"².

¹ Skat. piemēram: Агаев А.Г. Социалистическая национальная культура. М., 1975, с. 84; Арнольд А.И. Социалистический образ жизни и культура. М., 1976, с. 51.

² Ёeнins V.I. Raksti, 31.sēj., 325.lpp.

Sevišķi svarīga nozīme politiskajai kultūrai ir attīstīta sociālisma apstākļos, kad īpaši pieaug subjektīvā faktora loma jaunās sabiedrības veidošanā, kad aizvien plašākas darbaļaužu masas tieši piedalās sabiedrības vadīšanā. Objektīvi tas izvirza nepieciešamību paaugstināt darbaļaužu politisko apzinīgumu, padziļināt viņu zināšanas sabiedriskās attīstības likumsakarības. Šādu zināšanu avots līdztekus sabiedrisko zinātņu apgušanai izglītības sistēmas ietvaros ir politiskās izglītības sistēma. Partijas izglītības sistēmā pašlaik mācās apmēram 20 miljoni cilvēku, to skaitā vairāk nekā 7 miljoni bezpartejisko¹.

Politisko zināšanu apgušanai kalpo arī komunistiskā darba skolas, Vissavienības Zinību biedrības veiktā lekciju propaganda, tautas universitātes. Sabiedrības politiskās kultūras attīstība, tās brīdums izpaužas mūsu zemes darbaļaužu aizvien pieaugošā līdzdalībā sabiedrības lietu pārvaldīšanā. Šīs sabiedriski politiskās darbības formas ir daudzveidīgas. Sākot ar piedalīšanos ražošanas procesu vadīšanā un beidzot ar valsts lietu pārvaldīšanu, darbojoties dažādu līmeņu Tautas deputātu padomēs. Tā pastāvīgi darbojošos ražošanas apspriežu darbā piedalās 5,4 miljoni cilvēku², vairāk nekā 2 miljoni cilvēku dažādu pakāpju Tautas deputātu padomēs pildadeputātu funkcijas³. Padomju aktīvā darbojas gandrīz 30 miljoni strādnieku, zemnieku, inteligences un kalpotāju pārstāvju⁴, 9,6 miljoni cilvēku veic tautas kontroles funkcijas⁵. Padomju cilvēku sabiedriski politisko aktivitāti apliecināja arī PSRS Konstitūcijas apspriešanas gaita, kurā tika iesniegti 400 000 priekšlikumi un labojumi. Novērtējot šo padomju pilsoņu aktivitāti, L. Brežņevs uzsvēra,

¹ Brežņevs L. PSKP Centrālās Komitejas pārskats un partijas kārtējie uzdevumi iekšpolitikā un ārpolitikā. R., 1976, 84. lpp.

² 60 победных лет. М., 1978, с. 49.

³ Там же, с. 44.

⁴ Там же, с. 45.

⁵ Там же, с. 49.

ka tas "... atspoguļo milzīgu sociālisma uzvaru — jaunais cilvēks, kas sevi nešķir no valsts, uzskata valsts un visas tautas interesēs par savām paša interesēm"¹.

Attīstītas sociālistiskās sabiedrības garīgo kultūru raksturo arī augsts zinātnes un tautas izglītības attīstības līmenis. Sociālisma apstākļos zinātne ir svarīgākais zinātniski tehniskā, sociālā un kultūras progresa faktors. Padomju zinātnieki ir izdarījuši nozīmīgus atklājumus kodolfizikā, kosmosa izpētē, ķīmijā, medicīnā, bioloģijā un citās zinātnes nozarēs. Par zinātnes straujo attīstību, tās pieaugošo lomu mūsu sabiedrības dzīvē liecina gan straujais zinātnē nodarbināto skaita pieaugums, gan arī nemīīga sociālistiskajā valstī zinātnē asināto līdzekļu palielināšanās. Laikā no 1960.— 1976. gadam zinātnes darbinieku skaits pieauga no 354,2 tūkstošiem cilvēku līdz 1253,5 tūkstošiem, bet zinātnes vajadzībām paredzētie izdevumi palielinājās 1,5 reizes un 1976. gadā bija 17,7 miljardi rubļu².

Visās sociālistiskās sabiedrības attīstības posmos PSKP un Padomju valsts lielu vērību ir veltījušas tautas izglītības sistēmas attīstībai, taču attīstīta sociālisma apstākļos ir radītas ievērojami lielākas iespējas tautas izglītības līmeņa paaugstināšanai. Par to liecina mūsu zemē realizētā pāreja uz vispārējo obligāto vidējo izglītību.

Raksturīgi, ka līdztekus iedzīvotāju izglītības līmeņa augšanai /pašlaik 3/4 no visiem tautas saimniecībā nodarbinātajiem ir augstākā, vidējā vai nepabeigta vidējā izglītība/ vērojama arī atšķirību izlīdzināšanās izglītības līmeņu ziņā starp attīstītas sociālistiskās sabiedrības šķirām un sociālajām grupām. Tā laika posmā no 1959.— 1977. gadam cilvēku īpatsvars ar augstāko un vidējo vai nepabeigtu vidējo izglītību starp strādniekiem pieauga no 39,6% līdz

¹ Brežņevs L. Par Padomju Sociālistisko Republiku Savienības Konstitūcijas /Pamatlikuma/ projēktu un tā visas tautas apspriešanas rezultātiem.—Cīņa, 1977, 5.oktobris.

² 60 победных лет. М., 1978, с. 88.

73,2%, starp kolhozniekiem no 22,6% līdz 56,2%, starp speciālistiem un kalpotājiem no 90,7% līdz 97,2%¹. Dažādos tautas izglītības sistēmas posmos 1976./77. mācību gadā savu izglītības līmeni paaugstināja 93,7 miljoni cilvēku². Īpaši svarīga nozīme tautas izglītības līmeņa paaugstināšanā ir neklātienēs un vakara apmācības formām. Tā 1976./77. mācību gadā vakara vispārīzglītojošajās skolās mācījās 4,9 miljoni cilvēku, vidējo speciālo mācību iestāžu neklātienēs nodaļās 1,2 miljoni, augstskolu neklātienēs nodaļās 1,6 miljoni cilvēku³.

Mākslinieciskā kultūra mūsu zinātniskajā literatūrā tiek traktēta kā sabiedrības radīto māksliniecisko vērtību /literatūra un māksla, mākslinieciskā konstruēšana, tehniskā estētika/ kopums saistībā ar šo vērtību radīšanas, izplatīšanas un uztveršanas procesu, kurā šīs vērtības apgūst sabiedrība un katrs atsevišķais cilvēks⁴.

Sociālistiskās kultūras revolūcijas gaitā veidojot sociālistiskās sabiedrības māksliniecisko kultūru, līdztekus progresīvās iepriekšējo laikmetu mākslinieciskās kultūras izmantošanai izvirzās uzdevumi: izveidot jaunu sociālistiskā tipa mākslinieku; attīstīt sociālistiskā realisma mākslu; audzināt jauno sociālistiskās mākslas uztvērēju /lasītāju, skatītāju, klausītāju/. Šis uzdevums pilnībā īstenojas attīstītā sociālistiskā sabiedrībā, kurā radīta sociālistiskā mākslinieciskā kultūra, jaunas mākslinieciskās vērtības, darbi, kas balstās uz leņķinisko partejiskuma un tautiskuma principu, uz sociālistiskā realisma estētiskajām pozīcijām; izveidojušies jauna sociālistiskā mākslinieciskā inteliģence; radīti priekšnoteikumi māksliniecisko vērtību izplatīšanas sistēmas pilnveidošanai, kas nodrošina iespējas padarīt tās pieejamas visai tautai; sasniegts

¹ 60 победных лет. М., 1978, с. 112.

² Там же, с. 143.

³ Там же, с. 123.

⁴ Лукин Ю.А. Художественная культура зрелого социализма. М., 1977, с. 22.

augsta visu sabiedrības grupu kultūras un estētiskās attīstības līmenis; radīti priekšnoteikumi katra sabiedrības locekļa iesaistīšanai aktīvā jaunrades procesā, kas vērsta uz socialistiskās kultūras bagātināšanu un attīstību¹.

Attīstītas socialistiskās sabiedrības mākslinieciskajā kultūrā spilgti izpaužas tās attīstības galvenā likumiecība — dažādajās tās nacionālajās formās tiek paustas kopējās internacionālās iezīmes.

Mākslinieciskās kultūras attīstības līmeni raksturo gan radīto māksliniecisko vērtību apjoms, gan arī sabiedrības locekļu aktivitāte šo vērtību apgūšanā. Ta 1976. gadā mūsu zemē uz katru iedzīvotāju tika izdotas 6,8 grāmatas un brošūras², bez tam iedzīvotāju rīcībā bija 131 tūkstošis masu bibliotēku ar kopējo grāmatu un žurnālu skaitu 1575,8 tūkstošiem³. PSRS darbojas 1323 muzeji, 573 profesionāli teātri, 154 tūkstoši kinoiekārtu⁴. Raksturīgi, ka attīstīta socialisma apstākļos ievērojami augusi sabiedrības locekļu aktivitāte māksliniecisko vērtību apgūšanā. Muzeju apmeklējumu skaits audzis no 27 miljoniem⁵ 1950. gada līdz 132,9 miljoniem 1976. gadā⁶, bet teātra izrāžu skatītāju skaits tajā pat laikā audzis no 68 miljoniem⁷ līdz 117 miljoniem⁸. Par vienu no masveidīgākajiem mākslas veidiem mūsu sabiedrībā ir kļuvis kino. Kinoapmeklējumu skaits mūsu zemē pieauga no 6 reišēm pīcdesmitajos gados⁹ līdz 19 reišēm septīndesmito gadu sākumā¹⁰. Sakarā ar straujo televīzijas attīstību kinoapmeklējumu skaits uz vienu iedzīvotāju pīdējos gados ir nedaudz samazinājies — 1976. gadā 16 kinoapmeklējumi.

¹ Лукин Ю.А. Художественная культура зрелого социализма. М., 1977, с. 117-118.

² 60 победных лет. М., 1978, с. 148.

³ Там же, с. 146.

⁴ Там же, с. 147.

⁵ Народное хозяйство СССР. 1922-1972. М., 1972, с. 450.

⁶ Народное хозяйство СССР за 60 лет. М., 1977, с. 606.

⁷ Народное хозяйство СССР. 1922-1972. М., 1972, с. 450.

⁸ Народное хозяйство СССР за 60 лет. М., 1977, с. 608.

⁹ Народное хозяйство СССР. 1922-1972. М., 1972, с. 452.

¹⁰ Народное хозяйство СССР за 60 лет. М., 1977, с. 610.

Raksturojot mākslinieciskās kultūras vērtību apgušanu mūsu sabiedrībā, jāņem vērā arī tās iespējas, kuras kultūras vērtību apgušanā rada radio, televīzija, personiskās bibliotēkas. Attīstītā socialistiskā sabiedrība ir radīti priekšnoteikumi katra sabiedrības locekļa radošo spēju maksimālai izpaušmei. Mākslinieciskās kultūras vērtību vairošanā līdzās profesionāliem māksliniekiem ir iesaistījušies 16 miljoni mākslinieciskās pašdarbības dalībnieki¹. Bez tam katrs ceturtais skolēns ir mākslinieciskās pašdarbības pulciņa biedrs.

Mākslinieciskā pašdarbība ne tikai vairo tautas mākslinieciskās kultūras vērtības, bet arī padziļina cilvēka interese par mākslu, bagātina iztēli, sekmē komunistiskās sabiedrības personības veidošanu. Pēdējos gados audzis tautas daiļrades estētiskais līmenis. To ievērojami sekmēja I Vis-savienības pašdarbības mākslas festivāls, kas noslēdzās 1977. gadā. Taču vienlaicīgi jāatzīmē, ka mākslinieciskā pašdarbība, neraugoties uz tās straujajiem attīstības tempiem, pagaidām vēl nav kļuvusi patiesi masveidīga. Pagaidām mākslinieciskajā pašdarbībā ir iesaistījušies apmēram 8% no visiem PSRS iedzīvotājiem, kas vecāki par 15 gadiem.

Garīgās kultūras sistēma ietver arī sabiedrības izstrādātās un pieņemtās uzvedības normas -- tikumisko kultūru. Attīstītās socialistiskās sabiedrības tikumisko kultūru raksturo tādas galvenās iezīmes kā humānisms, kolektīvisms, padomju patriotisms, socialistiskais internacionālisms, aktīva sabiedrības locekļu dzīves pozīcija, neiecietība pret socialistiskās morāles normu pārkāpumiem.

Mūsu sabiedrība humānisma principi ir kļuvuši par rīcības normu. Tie nosaka cieņu pret cilvēku, kas nav atkarīga no nacionālās vai rases piederības, ticību cilvēkam, netaisnības un vardarbības noliegšanu, saudzīgu attieksmi pret dabu. Savukārt, kolektīvisms kā viena no raksturīgākajām padomju sabiedrības tikumiskās kultūras iezīmēm saliedē sabiedrības locekļus, veido draudzības un biedriskuma jūtas. Visspilgtāk

¹ Народное хозяйство СССР за 60 лет. М., 1977, с. 606.

tas izpaužas sociālistiskajā sacensībā, kurā mūsu zemē pašlaik iesaistījušies 97,5 miljoni cilvēku. No tiem 57,8 miljoni piedalās kustībā par komunistisku attieksmi pret darbu. Par komunistiskā darba triecienniekiem ir kļuvuši 27,7 miljoni cilvēku¹. Raksturīgi, ka komunistiskā darba trieciennieku izstrāde ir par 10 līdz 15% augstāka kā pārējiem strādājošajiem². Taču sociālistiskā sacensība ir ne tikai nozīmīgs faktors darba ražīguma paaugstināšanā. Tā nostiprina arī cilvēku saliedētību un savstarpējo palīdzību. Attīstītas sociālistiskās sabiedrības tikumisko kultūru raksturo cisciešākā padomju patriotisma un sociālistiskā internacionālisma vienība. Padomju patriotisms un sociālistiskais internacionālisms organiski ietver sevi lepnumu par savu tautu, par tēvzemes sasniegumiem, mīlestību pret savu dzimteni, personisku atbildību par tās likteni un cieņu pret citām tautām, uzticību sociālistiskajai sadraudzībai, solidaritātes jūtas pret visas pasaules darbaļaudīm.

Padomju sabiedrības tikumiskās kultūras pamatu veido komunisma cēlāju morāles kodekss, kas regulē sabiedriskās attiecības atbilstoši sabiedrības izstrādātajām un pieņemtajām normām. Attīstītas sociālistiskās sabiedrības tikumiskās kultūras pilnveidošanas gaitā pēc padomju zinātnieku atzinuma cilvēka rīcības morālā regulēšana no normām aizliegumiem aizvien vairāk koncentrējas uz normām paraugiem³.

Attīstīta sociālisma garīgajā kultūrā ietilpst arī darba kultūra un tehniskā jaunrade. Darbs mūsu sabiedrībā pakāpeniski kļūst par katra cilvēka dzīves nepieciešamību. Darbā cilvēks pauž un attīsta savas spējas, iemieso tās savas darbības priekšmetā, apliecina sevi kā cilvēku. Darba

¹ Народное хозяйство СССР за 60 лет. М., 1977, с. 91.

² Смольков В.Г. Великий Октябрь и социалистическое соревнование. — Научный коммунизм, 1977, № 5, с. 63.

³ Афанасьев В.Г. Об управлении процессами формирования и жизнедеятельности личности. — Вопросы философии, 1976, № II.

kultūru nedrīkst reducēt vienīgi uz darba vietas kultūru un saražotās produkcijas estētisko noformējumu. Attīstītā sociālistiskā sabiedrībā pats darba process kļūst radošs, estētisks¹.

Darba kultūras paaugstināšana, katra darba darītāja iniciatīva, entuziasms tiek uzskatīts par vienu no galvenajiem faktoriem ražošanas efektivitātes un kvalitātes paaugstināšanā².

Nozīmīga loma darba kultūras pilnveidošanā ir darbaļaužu masu tehniskajai jaunradei — racionalizatoru un izgudrotāju kustībai. Laikā no 1960. - 1976. gadam racionalizatoru un izgudrotāju skaits mūsu zemē ir audzis 1,8 reizes, bet viņu iesniegto priekšlikumu ekonomiskais efekts 3,3 reizes³.

Tādējādi, analizējot attīstītās sociālistiskās sabiedrības garīgās kultūras sistēmu, redzam, ka tai raksturīgs straujš kultūras progress, kas izpaužas gan radīto garīgo vērtību apjomā, gan arī šo vērtību izplatībā un apgūšanā sabiedrībā. Par kultūras progresu galveno kritēriju A. Arnolds pamatoti izvirza "masu apzinīgās darbības pakāpi vēsturiskajā jaunradē, to iesaistīšanu intelektuālajā darbībā"⁴. Attīstītās sociālistiskās sabiedrības kultūras progress ne tikai nodrošina darbaļaudīm pieeju kultūras vērtībām, bet pats galvenais, sekmē visu darbaļaužu kultūras iniciatīvu, rada nepieciešamos priekšnoteikumus viņu garīgās jaunrades attīstībai. Mūsu zemes pilsoņiem konstitucionāli ir garantēta zinātniskās, tehniskās un mākslinieciskās jaunrades brīvība, tiesības izmantot kultūras sasniegumus. Konstitūcijā uzsvērts, ka "valsts rūpējas par garīgo vērtību aizsardzību, vairošanu un plašu izmantošanu padomju cilvēku tikumiskajai un estētiskajai audzināšanai, viņu kultūras līmeņa paaugstināšanai"⁵.

¹ Skat.: Егоров А. Проблемы эстетики. М., 1974, с.91-123.

² Skat.: Брежнев Л. Р. КР Centrālās Komitejas pārskats un partijas kārtējie uzdevumi iekšpolitikā un ārpolitikā. R., 1976, 50.-51.lpp.

³ Aprēķināts pēc - 60 победных лет. М., 1978, с. 89.

⁴ Арнольд А. И. Культурный прогресс в развитом социалистическом обществе. М., 1977, с. 13.

⁵ Padomju Sociālistisko Republiku Savienības Konstitūcija /Pamatlikums/. R., 1978, 11.lpp.

Pilnveidojoties sociālistiskajai sabiedrībai, rodas jaunas iespējas risināt tos grandiozos sociāli ekonomiskos uzdevumus, kādi izvirzīti PSKP Programmā. "Tas vispirms attiecas, - atzīmēts PSKP XXV kongresa materiālos, -- uz padomju cilvēku labklājības tālāku celšanu, viņu darba un dzīves apstākļu uzlabošanu, ievērojamu veselības aizsardzības, izglītības un kultūras progresu -- uz visu, kas sekmē jaunā cilvēka veidošanos, vispusīgu personības attīstību, sociālistiskā dzīves veida pilnveidošanos"¹.

Tādējādi redzams, ka sociālistiskais kultūras progress visciešākajā veidā ir saistīts ar Komunistiskās partijas izvirzīto kardinālo mūsu sabiedrības attīstības uzdevumu īstenošanu -- jaunā cilvēka audzināšanu un sociālistiskā dzīvesveida pilnveidošanu.

¹ Brežņeva L. PSKP Centrālās Komitejas pārskats un partijas kārtējie uzdevumi iekšpolitikā un ārpolitikā. R., 1976, 45.lpp.

MĒRĶIS — VISPUŠĪGI ATTĪSTĪTA PERSONĪBA

Saskaņā ar komunisma ideālu "Ikviens indivīda brīva attīstība ir visu indivīdu brīvas attīstības nosacījums" valsts sprauž sev par mērķi paplašināt reālās iespējas pilsoņiem likt lietā savus radošos spēkus, spējas un dotības, vispusīgi attīstīt personību.

/ PSRS Konstitūcijas 20. pants /

Marksistiski lenīniskā mācība par dabas un sabiedrības attīstības likumiem nosaka, ka katrā cilvēces progressa pakāpē ir risināmi tie uzdevumi, kuriem ir radīti nepieciešamie objektīvie un subjektīvie priekšnoteikumi. Cilvēces sapni par vispusīgi attīstītu personību kā konkrētu ikdienas darba uzdevumu izvirza mūsdienu civilizācijas augstākais sasniegums — attīstīta sociālisma sabiedrība, kurā palielinās iespējas audzināt jaunu cilvēku, veidot vispusīgi attīstītu un harmonisku personību. Šīs iespējas radīja PSKP un Padomju valsts sociālā politika un sociālisma vēsturiskie iekarojumi, kuri veido mūsu sabiedrības politisko, ekonomisko, sociālo pamatu un atspoguļojas Padomju valsts Konstitūcijā. Vienlaikus valsts Pamatlikums atklāj mūsu sabiedrības attīstības perspektīvas — komunisma izveidošanas materiālos un garīgos nosacījumus, tādēļ Konstitūciju pamatoti esam nosaukuši par komunisma celtniecības manifestu. Cildenajam, uz komunistisko nākotni aicinotajam apzīmējumam atbilst dokumenta saturs, mērķis un virzība — viss cilvēkam, viss cilvēka labā. Un tad nevaram neatcerēties citu manifestu, kurš kļuva par uzvarošo socialistisko revolūciju vēstnesi. K. Marksa un F. Engelsa "Komunistiskās partijas manifests" pirmo reizi sabiedriskā progressa centrā izvirzīja darba cilvēku un pasludināja vishumanāko ideālu — radīt

sabiedrību, kurā "ikvienu indivīdu brīva attīstība ir visu indivīdu brīvas attīstības nosacījums". Tagad ne vairs kā tālas nākotnes ideālu, bet kā reālas darbības programmas uzdevumu to esam noformulējuši mūsu Konstitūcijas 20. pantā un pēc būtības -- visā tās saturā. Pirmo reizi cilvēces vēsturē valsts savā Pamatlikumā uzņemas rūpes un galveno atbildību par personības vispusīgu attīstību. Šo ideju cilvēcisks lielums saista pagatni ar nākotni.

"Nākotne neatrodas virpus tagadnes robežām. Nākotne sākas tagadnē, un, risinādami šādienu -- socialistiskās dienas uzdevumus, mēs pakāpeniski ieejam rītdienā -- komunistiskajā dienā"¹. Tā ir sabiedrība, kuras galvenā vērtība būs nevis nacionālais ienākums, bet cilvēku vispusīga attīstība, laime un garīgā bagātība. Sabiedrisko iekārtu sacensībā uzvarēs tā sabiedrība, kas spēs masveidīgi izaudzināt garīgi bagātas, vispusīgas personības nevis saražot vairāk lietu uz vienu iedzīvotāju.

Šādas sabiedrības veidošana nav iespējama bez būtiskām izmaiņām pašā cilvēkā. "Ielūkojoties nākotnē, mums jāisdara vēl viens secinājums: uzsver L. Brežņevs. "Visās mūsu sabiedrības dzīves un attiecību sfērās arvien lielāku nozīmi iegūs padomju cilvēku apziņīguma, kultūras, pilsoņa atbildības līmenis"². Runājot par komunistisko audzināšanu, personības attīstību un vispusību, b. Brežņevs īpaši akcentē domu, ka tieši šeit ir ļoti svarīga fronte oīpā par komunismu, un no mūsu uzvarām šajā frontē būs aizvien vairāk atkarīga gan ekonomiskās celtniecības gaita, gan mūsu sociāli politiskā attīstība³. Nepārprotami uzsvērts, ka komunisma celtniecības pamatuzdevumu dialektiskā mijiedarbībā sabiedrības attīstības gaita arvien noteicošākā vietā izvirzās personības attīstības uzdevumi, no kuru atrisināšanas arvien vairāk būs atkarīgi pārējie uzdevumi.

¹ Brežņevs L. Par PSRS Konstitūcijas /Pamatlikuma/ projektu un tā visas tautas apspriešanas rezultātiem. R., 1977, 30. lpp.

² Brežņevs L. Lielais Oktobris un cilvēces progress. R., 1977, 17.lpp.

³ Turpat, 17.lpp.

Visa marksisma-ļeņinisma mācība būtībā norāda uz apziņguma izšķirošo lomu zinātniski vadāmā, brīvā, apziņgu un kulturālu cilvēku sabiedrībā, kāda tā ir komunisma veidošanas periodā. Tas novērš arī personības audzināšanas vulgāri materiālistisku pakļaušanu materiālās bāzes veidošanas šķietamai prioritātei, dažkārt sastopamam uzskatam, ka tikai komunistiskos apstākļos varēs veidot komunistisko apziņgumu.

Šādu uzskatu ietekmē var nonākt materiālās dzīves fatālā absolutizācijā, cilvēku pilnīgi pakļaujot apstākļu varai. Vēl vairāk — tadējādi atbrīvojot personību no atbildības par savu rīcību, no grūtību pārvarēšanas, no subjektīvi apzinātas un mērķtiecīgas socialistisko apstākļu pārveidošanas komunistiskajos. Atsaukšanās šādos gadījumos uz filozofijas pamatjautājuma materialistisko atrisinājumu neiztur kritiku, — tas attiecas uz matērijas un apziņas izcelsmes primaritāti, nevis uz sabiedriskā progressa visiem gadījumiem. "Sabiedriskās apziņas tieša atvasināšana no materiālajām attiecībām noved pie vulgarizācijas un vienkāršošanas. Marksisms turklāt prasa, lai saskata un ņem vērā sabiedriskās apziņas lielo nozīmi un iedarbību uz pašas sabiedriskās esamības attīstību"¹.

Mums vēl nav komunistiskās formācijas augstākās fāzes — komunisma esamības, bet ir komunisma ideja un zinātniska teorija. To īstenojot, apziņīgā darbībā cilvēki komunistiski pārveido socialistisko esamību un paši sevi. "Cilvēka apziņa ne tikai atspoguļo objektīvo pasauli, bet arī rada to"². Esamības un apziņas absolūts pretstatījums attiecināms tikai uz filozofijas pamatjautājumu, bet "dažos laika posmos sabiedriskā apziņa var kļūt un pat kļūst izšķiroša"³. To pašu var attiecināt uz indivīda apziņu, ja tā pamatos vienojas ar sabiedrisko. Komjaunatnes XIII kongresā to vēlreiz akcentēja L. Brežņevs: "Visu mūsu plānu īstenošana galu galā

¹ Filozofijas vārdnīca. R., 1974., 419.lpp.

² Ļeņins V.I. — Raksti, 38.sēj., 192. lpp.

³ Filozofijas vārdnīca, 419. lpp.

ir atkarīga no cilvēkiem, viņu zināšanām, kultūras un politiskā apziņuma"¹.

Varam pievienoties filozofa G.Bagaturija atzīpai, ka komunistiskajā sabiedrībā kvalitatīvi mainās sabiedriskās esamības un apziņas loma un sabiedriskā apziņa kļūst zināmā mērā noteicošā².

Minētais visā pilnībā attiecināms uz cilvēku apziņuma un darbības nozīmes nemitīgu palielināšanos komunistiskās formācijas attīstības gaitā. Iepriekšējās formācijās parasti cilvēks bija pakļauts apstākļu varai. Galvenokārt viņš bija vēstures objekts un tikai revolucionārajās kustībās un cīņā kļuva par aktīvu /kaut gan ne vienmēr apziņu/ dzīves apstākļu pārveidotāju. Pēc tam atkal gadu simtiem ilgi tika pakļauts neizzinātai, neizprotamai apstākļu stihijai.

Viena no komunistiskās sabiedrības īpašām iezīmēm ir sabiedrības dzīves apstākļu apziņa un zinātniska kontrole, ko veic visi sabiedrības locekļi. K.Markss un F.Engelss darbā "Vācu ideoloģija" rakstīja, ka revolucionārais proletariats naktnes sabiedrībā pats kontrolēs "tiklab savas ekzistences nosacījumus, kā arī visu sabiedrības locekļu ekzistences nosacījumus..."³ Komunistiskās formācijas apstākļos, jau attīstītā sociālistiskā sabiedrībā pirmo reizi vēsturē izveidojās jaunas attiecības starp cilvēku darbību un tās nosacījumiem. Runājot K.Marksa un F.Engelsa vārdiem, vienkārša sabiedrība "... brīvas attīstības un kustības nosacījumus pakļauj individu kontrolei, — nosacījumus, kuri līdz šim bija atstāti nejaušību varā un kuri atsevišķiem indivīdiem stāvēja pretī kā kaut kas patstāvīgs..."⁴.

Marksisistiski ļēpiniskais pasaules uzskats, kā arī mūsu Konstitūcijā paredzētās tiesības, brīvības un pienākumi rada

¹ Brežņevs L. Runa VĪKJS XVIII kongresā. R., 1978, 15.lpp.

² Багатурия Г.А. Контуры грядущего. М., 1972, с. 68.

³ Маркс К. и Ф.Энгельс. Вācu идеолоģija. R., 1963, 74.lpp.

⁴ Турпат, 74.lpp.

tās sabiedriskās garantijas, kas ir pamats katras personības aktivitātei dzīves apstākļu pilnveidošanā. Mērķtiecīgā, uz zinātnes likumiem pamatotā dzīves apstākļu revolucionārā pārveidošana vienlaicīgi ir arī cilvēka personības pilnveidošana. "Jaunā cilvēka veidošanās notiek, viņam aktīvi piedaloties komunisma celtniecībā"¹. Bez personības komunistiskā apziņīguma nav iespējams komunistiskais darbs — radošs, kvalitatīvs, nesavtīgs, kas balstās nevis uz materiāliem stimuliem, bet ir personības garīga nepieciešamība. Bez personības augstas kultūras nav iedomājama katra sabiedrības locekļa piedalīšanās komunistiskajā pašpārvaldē, sadzīves un darba normu ārēji nepiespiestā ieviešana.

Dzīves apstākļu kompleksa pārveidošana objektīvi prasa personības daudzveidīgu darbību, kuras ietekmē arī veidojās personības vispusīgās spējas un talanti.

Vispusīgi attīstītas personības jēdziens skaidrots marksisma klasiku darbos. Marksisms-ļepinisms personības vispusību saista ar visu cilvēcisko pamatipašību harmonisku attīstību, ko kā konkrētu uzdevumu komunistiskās sabiedrības celtniecībā izvirsa PSKP Programma: "... audzināt jaunu cilvēku, kas harmoniski apvienotu sevi garīgu bagātību, morālistisku skaidrību un fizisku pilnību"², šai harmonijai jākļūst par pamatu cilvēka spēju attīstībai un darbības daudzveidībai. F.Engelss norāda, ka sabiedrība, kas būs organizēta uz komunistiskiem pamatiem, dos iespēju saviem locekļiem daudzpusīgi pielietot savas vispusīgi attīstītās spējas³. Te jāakcentē visai svarīgs un praksē ne vienmēr pienācīgi novērtēts moments — cilvēka spēju vispusīga pielietošana /ko paredz arī PSRS Konstitūcijas 20. pants/. Tā atbilst cilvēka īpatnībai — iekopt, sevi attīstīt sabiedriski nozīmīgo, dzīvē vajadzīgo un noderīgo. Ar cilvēka dabisko

¹ PSKP Programma, 148.lpp.

² Turpat, 153.lpp.

³ Маркс К., Энгельс Ф. Соч., 2-е изд. М., 1975, т. 4, с. 336.

dotumu vispusīgu attīstību marksisms saprot cilvēka audzināšanas un darbības daudzveidību, kura pilnā apjomā sāk izvērsties tikai attīstīta sociālisma apstākļos. Īstenībā cilvēki katrā sabiedriski ekonomiskajā formācijā atbrīvoja sevi tik tāl, "ka to viņiem diktēja un ļāva nevis viņu cilvēka ideāls, bet gan pastāvošie ražošanas spēki"¹. Līdz komunistiskajai formācijai mazākums ieguva attīstības monopoli, kamēr vairākums, cīnoties par visnepieciešamāko vajadzību apmierināšanu, bija izalēgti no attīstības². Vienpusīgā darbība tikai ražošanas un ģimenes sfērās, kas raksturoja darba tautas vairākumu ekspluatatoriskajās sabiedrībās, veidoja arī vairumā gadījumu vienpusīgu personību. Lai to pārvarētu, K. Markses nākotnes sabiedrībai izvirzīja uzdevumu cilvēka vienpusību "aizstāt ar vispusīgi attīstītu individu, kuram dažādās sabiedriskās funkcijas ir dažādi darbības veidi, kas nomaina viens otru"³. V. I. Ļeņins bija pārliecināts, ka komunisms "saks audzināt, apmācīt un sagatavot vispusīgi attīstītus un vispusīgi sagatavotus cilvēkus, tādus, kas prot visu darīt"⁴. Varam secināt, ka ar vispusību darbībā marksisms saprot personības spējas un sagatavotību veikt dažādus darbības veidus, izpildīt atšķirīgu sfēru funkcijas darba sabiedriskajā dalīšanā, līdz ar to sevi apvienojot darba dalīšanas visu pamatgrupu iezīmes — nodarbinātību ražošanas, pārvaldes, apkalpojošā un jaunrades sfērās. Šādā isprātņē darbības veidu nomaīņai jānotiek nevis pa horizontāli — vienas sfēras — fiziskā vai garīgā darba ietvaros, bet gan pa vertikāli, izejot cauri pēc darba rakstura un saturā atšķirīgam darbības sfērām.

Uz šīs atziņņu bāzes varam prognozēt vispusīgas personības darbības ciklu /darba nedēļas, mēneša vai gada ietvaros/.

¹ Markss K., Engelse F. Vācu ideoloģija, 403. lpp.

² Turpat, 403.-404. lpp.

³ Markss K. Kapitāls. R., 1973, 1. sēj., 400. lpp.

⁴ Ļeņins V. I. Raksti, 31. sēj., 30. lpp.

Tajā kā elementi iekļaujas: darbs materiālo vērtību ražošanā; darbība darba kolektīva un sabiedriskajā pašpārvaldē; darbs jaunās paaudzes apmācībā un audzināšanā; profesionālās kvalifikācijas, izglītības un vispārējā kultūras līmeņa paaugstināšanā /jo augstāks izglītības līmenis, jo lielāka nepieciešamība visu mūžu mācīties/; mākslinieciskās kultūras vērtību apguve; zinātniskā, tehniskā un mākslinieciskā jaunrade; nodarbības personības fiziskās kultūras pilnveidošanā. Atsevišķu darbības veidu savstarpējās kvantitatīvās attiecības nevaram paredzēt noteikta laika robežās. To īpatsvars atšķirīgām personībām būs dažāds. Pretēji maldīgiem uzskatiem par standartizāciju un unifikāciju komunisms paredz vispilnīgāko personības vispusības attīstību, kuru garantē princips "no katrā pēc spējām".

Dabiskie dotumi, kuri ir spēju attīstības pamatā, acīmredzot arī ir tas kritērijs, kas noteiks cilvēka dominējošo profesionālo orientāciju tajā vai citā darbības veidā, kurā viņš pavadīs savas darbības cikla galveno daļu — vai nu ražošanas vai neražojošā sfērā, tādā vai citā jaunrades nozarē, bet tajā pašā laikā būs sagatavots un spēs darboties arī pārējās sfērās. Atšķirīgas darbības dominantes saglabāsies cilvēkiem dažādās vecuma grupās, kā arī sievietes un vīrieša dzīvē.

Personības vispusīgas attīstības teorijā aktuāls ir jautājums par vispusības kritērijiem. Bagātīgais materiāls, kas atrodams marksisma-ļepinisma klasiķu darbos, nav pietiekoši apkopots, sistematizēts, integrēts mūsdienu apstākļos. Nedaudz vienkāršota, toties praktiskajam vajadzībām atbilstoša ir filozofu L.Sohaja un M.Kirillovas ieteiktā personības vispusīgas attīstības pamatkritēriju sistēma. Tā ietver šādus vispusības rādītājus: pirmkārt, konkrētā indivīda iekļaušanās sabiedrības dzīvesdarbības daudzveidībā; otrkārt, no darbības vispusības izrietošā sabiedrisko attiecību bagātība; treškārt, indivīda sociālo īpašību attīstības pilnība, kas ir viens no nosacījumiem citu indivīdu vispusīgai attīstībai, ar kuriem viņš kontaktējas

darbības apmaiņas procesā¹. Saskaņā ar šo pamatkritēriju sistēmu mēs gūsim noskaidrot personības vispusības izpausmes mūsu sabiedrībā tās pašreizējās attīstības posmā. Ir miljoniem cilvēku sociālais apstākļos, kuri līdzās vēl diezgan garai un dažkārt visai nogurdinošai darba dienai profesionālā darbā spēj mācīties /Padomju Savienībā mācās katrs 4.- 6. strādājošais/, piedalīties maksimālās pakāpē pašdarbībā -- apmēram 8 procenti mūsu zemes iedzīvotāju. Vairāk nekā 2 miljoni deputātu un apm. 30 miljoni padomju aktīvistu piedalās valsts pārvaldīšanā, miljonus skaitam racionalizatorus un izgudrotājus utt.

Cilvēku spēju un darbības vispusību varam konstatēt jebkurā darba kolektīvā. Īpaši nozīmīga ir cilvēka darbības un līdz ar to personības vienpusības pakāpeniska pārvarēšana socialistiskās sabiedrības vadošajā spēkā -- strādnieku šķirā. To apliecina izdarītās aptaujas rezultāti vairākos Rīgas uzņēmumos². Līdzās darbam ražošanā sabiedrības un darba kolektīva pārvaldīšanā piedalās 57% aptaujāto, garīgās darbības sfērā -- regulārās mācībās tādā vai citādā formā iesaistīti apmēram 20% strādājošo, bet pirms sociālais darba tautai vismazāk pieejamajā darbības sfērā -- zinātniski tehniskajā jaunradē savas spējas un talantus apliecina 24,1% strādnieku. Varam secināt, ka jau mūsdienas apstākļos vairumam strādājošo ir raksturīga darbība vismaz divās darbības sfērās /57% piedalās sabiedrības un darba kolektīva pārvaldīšanā/, kas jau liecina par personības daļējas vispusības iezīmēm. Aptaujas rezultāti ļauj secināt, ka apmēram 10 - 12 procentiem strādnieku raksturīga darbība visās pamatsfērās, bez ražošanas un sabiedriskā darba vēl aptverot

¹ Активность личности в социалистическом обществе. М., 1976, с. 213.

² Socioloģiskos pētījumos pēc Ļeņingradas sociāli ekonomisko problēmu institūta programmas "Cilvēks un viņa darbs" 1978.-1979.g. veica LKP Rīgas pilsētas komiteja kopā ar LVU zinātniskā komunisma katedru.

arī zinātniski tehnisko vai maksimāli tehnisko jaunradi,

Minēto un daudzu citu pētījumu, statistikas datu analīze un dzīves vērojumi apliecina, ka vispusīgi attīstītas personības veidošanās process ir raksturīgs tieši attīstīta socialisma sabiedrībai un nebūt nav tikai komunistiskās sabiedrības ideāls. Tajā pašā laikā j' pievienojas profesora A. Butenko viedoklim, ka attīstīta socialisma apstākļi vēl negarantē visu personību vispusīgu attīstību, kura pilnībā būs iespējama pilnīgas sociālās viendabības un sociālās vienlīdzības sabiedrībā. Pagaidām saglabājas gan objektīva, gan subjektīva rakstura traucējoši faktori. Minēsim dažus no tiem, kas parādījās mūsu aptaujas rezultātos.

Ražošanas darba sfērā strādnieki izteica neapmierinātību ar parādībām, kas rada tiem lieku fiziskās un garīgās enerģijas patēriņu, paaugstinātu nogurumu, stresa stāvokli. Tas viss atsaucas uz darbību un noskaņojumu ārpusdarba laikā. Kā galvenās strādnieki minēja: neapmierinošu ražošanas iekārtu stāvokli — apmēram 50%, neapmierinošus sanitāri higiēniskos apstākļus — 49,1%; neritmisku darbu — 34% ; nepilnības darba normēšanā — 24,5%; 22,4% neapmierina organizatoriskās formas daļiņai ražošanas procesa vadīšanā. Līdzīgus strādnieku kritiskus vērtējumus deva pētījumi Polijā 1975. gadā. Ar mazražīgu darbu bija neapmierināti 34,1% strādnieku, ar sliktu darba organizāciju — 34,9%, ar rutīnu un konservatīvismu — 33,2%¹.

Objektīvas grūtības ārpusdarba aktivitātes izvēršanā rada arī dzīvokļu apstākļi. Kā labus un visumā labus tos raksturoja nepilna trešā daļa mūsu aptaujāto strādnieku — 30,9%; kā vidējus — 26,1%; bet 42,9% savus apdzīvojamās platības apstākļus raksturo kā neapmierinošus un sliktus. 55% aptaujāto ir atsevišķi dzīvokļi, 12% dzīvo kopmītnēs. Pārējie dzīvo personiskajās mājās, komunālos dzīvokļos, gultas vietās. Jāatzīmē arī sabiedrības un darba kolektīvu nepie-

¹ Социалистический образ жизни. М., 1976, с. 154.

tiekamā palīdzība bērnu audzināšanā, kas rada grūtības ārpusdarba laika izmantošanā 22,8% aptaujāto sieviešu un 16,3% vīriešu.

Objektīvs stimulējošs vispusīgas personības attīstībai ir brīvā laika likumsakarīga palielināšanās komunisma celtniecības gaitā un tā kulturālās izmantošanas iespēju paplašināšanās. Brīvā laika kultūra ir viens no kritērijiem, kas apliecina šķiru, sociālo slāņu un grupu tuvināšanās procesu. Brīvā laika kultūras līmeni nosaka: nodarbību atbilstība personības garīgās un fiziskās pilnveidošanas vajadzībām; darbības dažādiem veidiem veltītais laika daudzums; kā arī jaunrades elementu esamība brīvā laika nodarbībās.

Aptaujā uz jautājumu: ko vislabprātāk darītu, ja palielinātos brīvais laiks, pirmajās vietās minēta darbība garīgās kultūras vērtību apguvē. 60-64% atbildēja, ka biežāk apmeklētu teātra un kino izrādes. 61% - vairāk lasītu daiļliteratūru, 44,6% biežāk apmeklētu muzejus un izstādes. Garīgās kultūras vērtību apguve kļuvusi par mūsu darbaļaužu dzīves veida neapstrīdamu sastāvdaļu. "Satikšanās, par kuru sapņojuši cilvēces dižākie prāti, darba un kultūras vēsturiskā satikšanās ir notikusi"¹.

Personības daudzpusīgās darbības procesā veidojas sabiedrisko attiecību daudzveidība, kas bagātina un pilnveido personības īpašības. Jāpievienojas L. Bujevas atziņai, ka vispusīgi attīstītas personības veidošanās process ir patiesa revolūcija cilvēkā, kuras gaitā izmainās cilvēka iekšējā pasaule, attiecību un darbības, spēju un vajadzību sistēma². Revolucionārās izmaiņas personības vispusīgas attīstības procesā visuzskatāmāk izpaužas aktīvā dzīves pozīcijā. Tā ir personības radoša, ieinteresēta un mērķtiecīga attieksme pret īstenību, morāla gatavība pozitīvai darbībai dzīves apstākļu, laikabiedrību un sevis pilnveidošanā.

¹ Brežņevs L. Idelais Oktobris un cilvēces progress, 10.lpp.

² Буева Л.П. Человек: деятельность и общение. М., 1978, с.160.

"Iegemot aktīvu dzīves pozīciju, noteiktai mērķtiecībai un dzīves vērtību subordinācijai tiek pakļautas jūtas, prāts, griba, pieredze, atbildība, vajadzības, intereses, motīvi, rīcība, mērķu un līdzekļu saskaņojums"¹.

Personības aktīvā dzīves pozīcija izpaužas: 1/ gatavībā veikt savus pienākumus maksimāli labi, precīzi, radoši un laika; 2/ spēja uzņemties un īstenot paaugstinātu atbildību sabiedriskajā dzīvē; 3/ gatavība pildīt konstitucionālo pienākumu - godam attaisnot cildeno PSRS pilsoņa vārdu /PSRS Konstitūcijas 59. pants/.

Ipašības, bez kurām nav iespējama aktīvās dzīves pozīcijas īstenošana, ir pamata augstam šādas personības sabiedriskajam vērtējumam. "Pārcilādams atmiņā daudzas tikšanās ar cilvēkiem", raksta L. Brežņevs, "redzu, ka cīnīju viņos pirmām kārtām neatlaidību, patstāvīgu domu, kompetenci, saasinātu jaunā izjūtu, prasmi laikā pamānīt un atbalstīt masu iniciatīvu un jaunradi"². Sabiedriski nozīmīgās īpašības cilvēku raksturā nerodas pašas no sevis, tās ir audzināšanas un pašaudzināšanas ilgstoša procesa rezultāts.

Kompleksās audzināšanas sistēmas ietvaros ir svarīgi ievērot vienotu mērķi — to iezīmju kopumu, kuras gribam izveidot cilvēkā. Galvenās iezīmes dotas PSKP Programmā un citos partijas dokumentos. Literatūrā atrodamas vairākas socialistiskās personības īpašību sistēmas: Piemēram, varam minēt filozofijas zinātņu doktora N. Lisovska ieteikto sistēmu, kuru veido: 1/ marksisma-ļeņinisma principu, komunistisko sabiedrisko ideālu un mērķu, PSKP politikas būtības zināšanas; 2/ komunistiska idejiska parliecība, zinātniskais pasaules uzskats, personības pilsoniskais un tikumiskais briedums; 3/ spēja no šķiriskām pozīcijām vērtēt jebkuru sabiedrisku faktu; 4/ gatavība aktīvi darbo-

¹ Ribakova N., Milts A. Individuālā morāle. R., 1977, 31.lpp.

² Brežņevs L. Atdzimsara. R., 1978, 89.lpp.

ties komunisma mērķu un ideālu realizēšanā dzīvē, nesaudzīgi vēršoties pret visu to, kas traucē šos mērķus sasniegt¹.

Poļu zinātnieces A.Jasinaka un R.Seminska iesaka sociālistiskās personības modeli, kuru raksturo: zinātniskais pasaules uzskats; sociālistiska attieksme pret darbu kā personības apliecinājumu; kolektīvisms, personisko interešu pakļautība sabiedriskajām; patriotisms un internacionālisms; orientācija uz sociālistiskajām ētiskajām vērtībām — humanismu, cieņu pret cilvēku, sociālo taisnīgumu.

Personības īpašību sistēmas un modeļi ir nepieciešami audzināšanas un pašaudzināšanas procesā, zinātniskajos pētījumos, nākotnes sabiedrības prognozēšanā. Atsevišķu cilvēku raksturā minēto īpašību komplekss ne vienmēr ir vajadzīgā harmonijā un pilnībā, tomēr visumā adekvāti atspoguļo tipisko sociālistiskās sabiedrības cilvēkos. Tajā pašā laikā sociālistiskajā realitātē saglabājas pagātnes paliekas, paša sociālisma augšanas grūtības, kļūdas cilvēku uzskatos un rīcībā, kas atstāj sliktas pēdas jaunā cilvēka veidošanā, atspoguļojas viņa personības struktūrā un darbībā.

Personības veidošanas un attīstības gaitā cilvēkam jāpārvar pretrunas starp zināšanām un pārlicību, starp pārlicību un praktisko darbību. Piemēram, bulgāru sociologs V.Viļevs raksta, ka vairāk nekā 79% aptaujāto darbinieku izsaka kritisku attieksmi pret tiem, kas nesociālistiski izturas pret sabiedrisko īpašumu, bet 46,9% gadījumos nosodošā attieksme nepāraug šī īpašuma aizsargāšanā, aprobežojas ar pasīvu sašutumu². Tas liecina par to, ka zināšanām un pat pārlicība daļai cilvēku vēl nav pārtapusi aktīvā darbībā.

¹ Лисовский —. Гражданственность позиции молодежи. М., 1973, с. 48.

² Активность личности в социалистическом обществе, с. 144.

³ Журнала — Ново време, София, 1974, № 2, с. 34.

Personības aktīvā dzīves pozīcija, politiskā un vispārējā kultūra izpaužas arī attiecībā pret tādām, diemžēl, joprojām ikdienā sastopamām parādībām kā mietpilsonība, patērētāja tendences, mantu kults. Zemas garīgās kultūras cilvēkam tālākas lejupslīdes ceļš allaž sākas ar kalpošanu mantai. Nozīmīgi ir M.Suslova vārdi: "... jāatcīmē, ka šur tur ir notrulinājusies apziņa, ka jādod šķirisks, politisks novērtējums mietpilsoniskās morāles un privātipašnieciskās psiholoģijas izpausmēm."¹ Šāds novērtējums atbilst minēto parādību un rīcības būtībai, kas ir sveša un naidīga sociālismam, nav savienojama ne ar socialistiskās personības īpašībām, ne rīcību, objektīvi kalpo mūsu sabiedrībai naidīgas ideoloģijas un sveša dzīves veida interesēm. Kaut gan sociālistiskā sabiedrība nevar garantēt visiem vienādas iespējas personības vispusīgai attīstībai, kaut gan pilnībā nav iespējami negatīvo parādību cēloņi, nevar neredzēt, ka atsevišķu cilvēku kļūmīgās rīcības īstenojumā cēloņiem nav ārēja un objektīvs raksturs /kā bezdarbs, nabadzība, rasu un nacionālā apspiestība un citas pirmsociālistiskajām sabiedrībām raksturīgās bezizejas situācijas cilvēka dzīvē/, bet gan subjektīvs, kad cilvēks pagrīst galvenokārt savas morālās glāvēšanas dēļ. Mākla valdīt pār sevi, kontrolēt sevi, mērķtiecīgi vadīt savu dzīvi ir viens no cilvēces vēstures lielākajiem tikumiskajiem sasniegumiem, kas ir saglabājams un vairojams. Sociālistiskajā sabiedrībā, kur īstenojas tiesības uz izglītību, darbu, atpūtu, veselības aizsardzību, kultūrāli bagātu dzīvi utt., neizmērojami pieaug personības atbildība par savu rīcību, sevi un savas dzīves veidošanu. Personības apzinīguma pieaugošo lomu nebūt nemazina sociālistiskā dzīves veida kolektīvisma principi. Kolektīvisms nozīmē ne tikai valsts un darba kolektīva rūpes par katra indivīda spēju un talantu vispusīgu attīstību, bet arī indivīda atbildību kolektīva un valsts priekšā par savu rīcību doto iespēju izmantošanu. Visas tautas valsts, darba kolektīva

¹ Suslovs M. Visas partijas uzdevums. Referāts Vissavienības ideoloģisko darbinieku sanāksmē, V nod. - Cīņa, 1979, 17. okt.

un katra mūsu sabiedrības locekļa vienotā darbībā ar īstenošanas komunisma celtniecības likumsakarība — personības vispusīga attīstība.

M. Krūmiņa, docente
/Rīgas politehniskais
institūts/

NACIONĀLĀS ATTIECĪBAS ATTĪSTĪTĀ SOCIĀLISTISKĀ SABIEDRĪBĀ

Pēdējos gados pieaugusi zinātnieku interese nacionālo attiecību attīstības likumsakarību un iezīmju pētīšanā. Teorētiskiem darbiem sevišķi bagāti šajās problēmās ir septiņdesmitie gadi, kad padomju tauta atzīmēja ievērojamus vēsturiskus notikumus — PSRS nodibināšanas piecdesmito gadskārtnu, trīsdesmito gadadienu kopā padomju tautas uzvaras Lielajā Tēvijas karā un Lielās Oktobra socialistiskās revolūcijas sešdesmito gadadienu. Analizējot vēsturiskos notikumus, komunistiskās partijas cīņu par ļēpiniskās nacionālās politikas realizēšanu, vēsturniski, filozofi, sociologi, ekonomisti arvien dziļāk un plašāk pievēršas mūsdienu problēmām, proletāriskā, socialistiskā internacionālisma, nāciju un nacionālo attiecību attīstības jautājumiem. Lielu ieguldījumu socialistiskā internacionālisma un nacionālo attiecību pētīšanā devuši padomju zinātnieki E. Bagramovs, T. Burmistrova, M. Džunusova, A. Holmogorovs, S. Kaltahjans, J. Kahka, M. Kulišenko, L. Meteļica, H. Zimans, E. Tadevosjans un citi¹.

¹ Skat.: Актуальные вопросы развития национальных отношений в свете решений XXIV съезда КПСС. М., 1972; Актуальные вопросы теории и пропаганды национальных отношений в СССР. М., 1974; Баграмов Э.А. Ленинская национальная политика: достижения и перспективы. М., 1977; Глезерман Г.Е. Классы и нации. М., 1974; Джунусов М.С. Современный этап развития национальных отношений в СССР. М., 1971; Джунусов М.С. Общественный прогресс и национальные отношения. Алма-Ата, 1976; Зиманас Г.О. Развитие и сближение наций в условиях социализма и коммунизма. М., 1970;

šāda aktivitāte nacionālo attiecību teorijas pētījumos nav nejausība, to izsauc grandiozie sociāli ekonomiskie, kultūras un politiskie sasniegumi mūsu valstī — attīstītas socialistiskās sabiedrības uzcelšana, ko raksturo angsts visas sabiedrisko attiecību sistēmas briedums. Sociālo procesu tālāka attīstība prasa to zinātnisku izpēti un vadīšanu.

Attīstītā socialistiskā sabiedrība raksturīga jauns posms arī nacionālajās attiecībās. PSKP Programmā teikts, ka "plaša komunisma celtniecība nozīmē nacionālo attiecību attīstībā PSR Savienībā jaunu posmu, ko raksturo tas, ka nācījas vēl vairāk tuvinās un tiek sasniegta to pilnīga vienība. Komunisma materiāli tehniskās bāzes celtniecība apvieno padomju tautas vēl ciešāk¹.

Nacionālo attiecību likumsakarību un iezīmju izpēte ir objektīva nepieciešamība, tā veicina visu komunisma celtniecības uzdevumu risināšanu. Tādēļ komunistiskā partija izvirzījusi uzdevumu izpētīt nacionālos procesus, zinātniski izstrādāt un realizēt nacionālo politiku, kā arī organizēt plašu ideoloģisku darbu socialistisko nāciju nacionālo attiecību izskaidrošanā, visu darbaļaužu audzināšanā socialistiskā internacionālisma un tautu draudzības garā.

Калтахчян С.Т. Ленинизм о сущности нации и пути образования интернациональной общности людей. М., 1976, Какх Ю. Черты сходства. Таллин, 1974, Куличенко М.И. Национальные отношения в СССР и тенденции их развития. М., 1972; Куличенко М.И. Укрепление интернационального единства советского общества. Киев, 1976, Ленинизм и национальный вопрос в современных условиях. М., 1972; Морозов М.А. Нация в социалистическом обществе. М., 1979, Национальные отношения в развитии социалистическом обществе. М., 1977, Советский народ — новая историческая общность людей. М., 1975, Усубалиев Т.У. Дружба народов — наше бесценное завоевание. М., 1977; Холмогоров А.И. Интернациональные черты советских наций. М., 1970, Цымерян И.П. Теоретические проблемы образования и развития советского многонационального государства. М., 1973; Nacionālās attiecības un internacionālistiskā audzināšana komunisma celtniecības apstākļos. R., 1975 u.c.

¹ PSKP Programma. R., 1968, 126.lpp.

Attīstītas sociālistiskās sabiedrības nacionālo attiecību problēmu pētišanas metodoloģiskie un teorētiskie pamati doti zinātniskā komunisma klasiķu darbos, PSKP dokumentos, partijas un padomju vadošo darbinieku runās un rakstos.

Padomju Savienības Komunistiskās partijas dokumentos radoši attīstīta marksisma-ļepinisma mācība nacionālo attiecību teorijā, uzsvērta šo problēmu aktualitāte un attīstības virzieni.

Svarīga nozīme nacionālo attiecību teorijas pilnveidošanā ir PSKP XXIV, XXV kongresu materiāļiem, PSKP CK lēmumiem, Leonīda Brežņeva darbiem. L. Brežņeva referātā "Par Padomju Sociālistisko Republiku Savienības piecdesmito gadadienu" un PSKP CK lēmumā "Par Lielās Oktobra sociālistiskās revolūcijas 60. gadadienu", analizējot aizritējušo gadu varonīgā veikuma rezultātus, raksturoti arī mūsu zemes sasniegumi ģeogrāfiskās nacionālās politikas realizēšanā. Ievērojams sasniegums, piemēram, ir nacionālā jautājuma atrisināšana, ko var salīdzināt ar tādām uzvarām sabiedrības celtniecībā "kā industrializācija, kolektīvizācija un kultūras revolūcija". Izdarītais secinājums, ka nacionālais jautājums "ir atrisināts pilnīgi, atrisināts galīgi un negrozāmi"¹, novērta lielo dažādību jēdzienā "nacionālā jautājuma atrisināšana" izskaidrošanā un izpratnē.

Pētot nacionālās attiecības attīstītā sociālistiskā sabiedrībā, ļoti svarīgi ir secinājumi, kas izdarīti PSKP CK 1972. gada 21. februāra lēmumā "Par gatavošanos Padomju Sociālistisko Republiku Savienības nodibināšanas 50. gadadienai". Šajā partijas dokumentā uzsvērta nacionālo attiecību attīstības likumsakarīgais raksturs. "Visciešāko visu Padomju zemes nāciju un tautību vienību, vispusīgu uzplauktu un nemitīgu tuvināšanos nosaka mūsu iekārtas būtība un tā ir objektīva sociālistiskās attīstības likumsakarība"².

¹ L. Brežņevs. Par PSRS 50. gadadienu. R., Liesma, 1972, 11. lpp.

² Par gatavošanos Padomju Sociālistisko Republiku Savienības nodibināšanas 50. gadadienai. PSKP CK 1972. gada 21. februāra lēmums. R., 1972, 22. lpp.

No socialistisko nacionālo attiecību likumu pareizas izpratnes atkarīga arī pārējo nacionālo attiecību problēmu pētīšana visās sabiedriskās dzīves sfērās.

Minētajos partijas dokumentos bagātināta nacionālo attiecību teorija visos galvenajos jautājumos: nacionālo attiecību attīstības izpētē, padomju tautas kā jaunas daudz nacionālas cilvēku kopības analizē, darbaļaužu internacionālistiskās audzināšanas problēmās un daudzos citos jautājumos.

Socialistisko nāciju un tautību vispusīgs uzplaukums, pakāpeniska tuvināšanās un to pilnīgas vienības sasniegšana ir sociālisma nacionālo attiecību maģistrālais likums, nacionālo attiecību attīstības virziens. Tas aptver visas sabiedrības attīstības sfēras un ir milzīgs progresa veicinošs faktors. Šo tendenču darbībai raksturīga noturība un ilgstoša aktivitāte.

Nāciju uzplaukuma tendence izpaužas vairākās likumsakarībās. Kā viena no svarīgākām ir nāciju un tautību socialistiskās ekonomikas strauja attīstība, kā arī nacionālā valstiskuma pilnveidošanās, sociālistiskās pēcsatura un nacionālās pēc formas kultūras uzplaukums, nacionālās pašapziņas nostiprināšanās, nacionālo valodu sabiedrisko funkciju paplašināšanās, nacionālo kadru izglītības un kvalifikācijas līmeņa tālāka paaugstināšanās un citas.

Nāciju pakāpeniskas tuvināšanās tendence izpaužas tādās galvenās likumsakarībās kā vienota tautas saimniecības kompleksa attīstība, ekonomiskās attīstības līmeņa izlīdzināšanās, kopējās politiskās sistēmas pilnveidošanās, vienotas internacionālas kultūras izveidošanās un uzplaukums, kopīgu garīgu iezīmju veidošanās un nostiprināšanās, apmaiņa ar nacionāliem kadriem, iedzīvotāju daudz nacionālā sastāvā pieaugšana, starpnacionālas sazināšanās valodas nostiprināšanās, tās funkciju paplašināšanās, sociālistiskā internacionālistiska nostiprināšanās cilvēku apziņā un dzīves darbībā un citas.

Šo progresīvo procesu rezultātā arvien vairāk un tālāk nostiprinās visu Padomju zemes nāciju un tautību vienība, kas balstās uz ekonomisko, sociāli politisko un garīgo pamattēriņu kopību. Tā ir dinamiska un attīstās no mazāk-

attīstītām uz arvien pilnīgākām formām.

Nostiprināt sociālistiskās sabiedrības sociāli šķirisko un internacionālo vienību ir viens no Komunistiskās partijas un Padomju valsts pastāvīgajiem uzdevumiem, kura svarīgums pasvītrots PSKP XXV kongresa materiālos.

Par internacionālās vienības izveidošanos iespējamību sociālismā starp dažādu nacionalitāšu pārstāvjiem rakstīja V.I. Ļeņins. Viņš paredzēja, ka sociālists izveidos "jaunas, augstākas cilvēku kopdzīves formas, kad jebkuras tautības darbaļaužu masu likumīgās vajadzības un progresīvās tiesmes pirmoreiz tiks apmierinātas internacionālā vienībā..."¹.

V.I. Ļeņina paredzējums piepildījies. Internacionālā vienība mūsdienās ir galvenais sociālistisko nacionālo attiecību attīstības pakāpes rādītājs, kas liecina par to atbilstību attīstītam sociālismam. Internacionālā vienība ir arī viena no galvenajām padomju tautas kā jaunas vēsturiskās cilvēku kopības izveidošanās iezīmēm un tālākas attīstības priekšnoteikumiem.

PSRS Konstitūcijas preambulā uzsvērts, ka mūsu zemē izveidojusies sociālistisko sabiedrisko attiecību pilnbrieduma sabiedrība, "kurā uz visu šķiru un sociālo slāņu tuvināšanās, visu nāciju un tautību juridiskas un faktiskas vienlīdzības un brālīgas sadarbības pamata izveidojusies jauna vēsturiska cilvēku kopība — padomju tauta"², kas ir pirmā internacionālā cilvēku kopība pasaulē. Padomju tautas izveidošanās, nāciju un tautību internacionālās vienības nostiprināšanās balstās uz vairākiem objektīviem un subjektīviem faktoriem un likumsakarībām. Viens no svarīgākajiem objektīvajiem faktoriem, kas ietekmē internacionālās vienības nostiprināšanos, nāciju uzplaukumu un tuvināšanos, ir vispusīga ekonomikas, sociāli šķirisko attiecību un kultūras internacionalizācija.

Sabiedriskās dzīves internacionalizācijai ir cieši sakari ar nacionālo attiecību attīstību sociālismā. Ir pat

¹ Ļeņins V.I. Raksti, 21.sēj., 21.lpp.

² Padomju Sociālistisko Republiku Savienības Konstitūcija. /Pamatlikums/. R., 1977, 4.lpp.

uzskati, ka "nāciju tuvināšanās" un "internacionalizācija" ir identī jēdzieni¹. Speciālajā literatūrā ir dažādi uzskati šajā jautājumā, taču vairākums zinātnieku uzsver, ka nāciju uzplaukums un tuvināšanās sociālismā ir internacionalizācijas izpausmes formas.

Sabiedriskās dzīves internacionalizācijas procesu analīzes pamatus devuši marksisma-ļepinisma klasiķi. Šī procesa izpausmes būtību K.Markss un F.Engelss atseguši vairākos darbos. Piemēram, "Komunistiskās partijas manifestā" teikts, ka kapitalismā "seno lokālo un nacionālo noslēgtību un iztikšanu ar pašu ražojumiem aizstāj vispusīgi sakari, vispusīga savstarpēja nāciju atkerība. Un tas notiek tiklab materiālo, kā arī garīgo ražojumu laukā. Atsevišķu nāciju gara ražojumi kļūst par kopīgu mantu. Nacionālā vienpusība un aprobežotība kļūst arvien vairāk un vairāk neiespējama..."².

Zinātniskā komunisma pamatlicēji sabiedriskās dzīves internacionalizāciju novērtēja kā vispasaules vēsturisku, progresīvu procesu, kas neatdalāmi saistīts ar citiem sociāliem procesiem, sabiedriskās dzīves attīstības likumiem un likumsakarībām.

Internationalizācijas gaitā notiek faktiskā ražošanas procesa sabiedriskošana starptautiskā mērogā, kā arī kapitāla, politikas, zinātnes "internacionālās vienības radīšana"³, kas veicina sociālisma objektīvo un subjektīvo priekšnoteikumu attīstību. Internationalizācija un ar to saistītā "nacionālo žogu noārdīšana", kā atzīmē V.I.ļeņins, "ir viens no lielākajiem dzinējspēkiem, kas kapitalismu pārvērš par sociālismu"⁴.

Šīs aktuālās problēmas dažādus aspektus turpina pētīt mūsdienās padomju zinātnieki, tie atseds vēl pilnībā neizstrādātās problēmas, kā arī uzsver šī globālā, daudzvei-

¹ Skat.: Рогочев П.М., Свердлов М.А. Нации - народ - человечество. М., 1967, с. 69-70.

² Маркс К., Энгельс Ф. Дарбу izlase, I.sēj., 12.lpp.

³ Turpat, 12.lpp.

⁴ Ļeņins V.I. - Raksti, 20.sēj., 10.lpp.

digā procesa svarīgākās iezīmes. Zinātnieki uzsver, ka sabiedriskās dzīves internacionalizācija ir cilvēku sabiedrības sociālā progresa likumsakarība pārejas periodā no kapitalisma uz sociālismu¹.

Sociālismā internacionalizācijas attīstība notiek visas sociālistiskās sabiedrības interesēs, tas ir izzināms, zinātniski vadāms process. Ar internacionalizācijas paplašināšanos pilnveidojas arī sociālisma ekonomisko, sociāli politisko un kultūras attīstības likumsakarību darbība, palielinās iespējas pilnīgāk izmantot sociālistiskās iekārtas priekšrocības darbaļaužu interesēs.

Internationalizācijas tempi un dziļums ir atkarīgi no ražošanas spēku attīstības pakāpes, no valstu, nāciju un tautību sociāli ekonomiskā un kultūras attīstības līmeņa. Jo attīstītāka valsts, jo pilnīgāk izpaužas vispusīga iekšēju un ārēju sakaru nepieciešamība. "Jo intensīvāka ir katras nacionālās republikas ekonomiskā un sociālā attīstība", atzīmē L. Brežņevs, "jo spilgtāk tur izpaužas visas mūsu dzīves internacionalizācijas process"². Sabiedriskās dzīves visu sfēru internacionalizācija, kas sociālismā pieņem arvien jaunas formas, veicina padomju tautas kā jaunas daudznacionālas cilvēku kopības attīstību, sabiedrības sociālās viendabības pilnveidošanos, nāciju un tautību tālāku uzplaukumu un tuvināšanos.

Pašlaik Padomju Sociālistisko Republiku Savienībā nav atpalikušu vai maz attīstītu republiku, nāciju vai tautību, to brīvu attīstību, tiesību vienlīdzību, daudzveidīgu sakaru attīstību nodrošina ļēpiniskā nacionālā politika un PSRS Konstitūcija. Šādos apstākļos internacionalizācija kļūst par varenu spēku, kas palīdz pārvarēt nacionālo šaurību,

1 Skat.: Интернационализация общественной жизни в условиях развитого социалистического общества. - Вопросы философии, 1974, № 10-12; Гончарова В.Н. Интернационализация общественной жизни как диалектический процесс. Киев, 1978; Цан В.В. Интернационализация национальной государственности в системе советской федерации и углубляющаяся оближение нации. - Научный коммунизм, 1978, № 5; Mikainis Z., Krūmiņa M. Sabiedriskās dzīves internacionalizēšanās un darbaļaužu internacionalistiskā audzināšana. R.,

2 1979. u.c.

Brežņevs L. Par PSRS piecdesmito gadadienu. R., 1972, 20, 21.lpp.

norobežošanas un sasniegt plašus sadarbības apjomus. Internacionalizācija, būdama sabiedrības attīstības likumsakarība, ir nāciju un tautību straujas attīstības procesa pamatā. Balstoties uz globālu sabiedriskās dzīves internacionalizāciju, bija iespējami iepriekš neredzēti Padomju Savienības nāciju un tautību sasniegumi visās dzīves sfērās. Visspilgtāk to rāda, piemēram, rūpniecības grandiozie sasniegumi. Laika periodā no 1913. līdz 1978. gadam darba savstarpējās dalīšanas rezultātā PSRS rūpniecības produkcija palielinājusies 152 reizes, KPFSR - 151 reizes, Ukrainas PSR -- 99 reizes, Baltkrievijas PSR - 207 reizes, Uzbekijas PSR - 74 reizes, Kazahijas PSR -- 232 reizes, Gruzijas PSR -- 144 reizes, Azerbaidžānas PSR -- 62 reizes, Lietuvas PSR -- 140 reizes, Moldāvijas PSR -- 261 reizes, Kirgīzijas PSR -- 333 reizes, Tadžikijas PSR -- 138 reizes, Armēnijas PSR -- 335 reizes, Turkmēnijas PSR -- 74 reizes, Igaunijas PSR -- 56 reizes¹.

Strauji rūpniecības attīstības tempi raksturīgi arī tieši pēdējos gados. Laika periodā no 1970. līdz 1978. gadam /1970.g. -- 100%/ rūpnieciskā produkcija PSRS palielinājusies par 166 procentiem, KPFSR -- 164%, Ukrainas PSR -- par 163%, Baltkrievijas PSR -- par 205%, Azerbaidžānas PSR -- par 188%, Lietuvas PSR -- par 174%, Moldāvijas PSR -- par 179%, Latvijas PSR -- par 153% utt.²

Šo rezultātu īpatnība ir ne tikai rūpniecības nepārtraukta, strauja attīstība, bet arī tempu dažādība, kas saistās ar partijas rūpēm par ekonomiskās attīstības līmeņa tālāku, arvien straujāku izlīdzināšanos, nāciju uzplaukumu un tuvināšanos. Komunistiskā partija, vadot šos sarežģītos sociālos procesus, vienmēr ņem vērā daudznacionālās padomju tautas nacionālās un internacionālās intereses. It sevišķi tas ir redzams, ja analizējam tādu republiku kā Kazahijas, Moldāvijas, Baltkrievijas, Kirgīzijas, Armēnijas attīstības tem-

¹ Skat.: СССР в цифрах в 1978 году. М., 1979, с. 92.

² Skat.: Turpat, 93.lpp.

pus, kas stipri pārsniedz PSRS vidējos attīstības tempus. Desmitā piecgadē plānots, pienēram, rūpniecības produkcijas apjoma pieaugums visā zemē, kā arī KPFSR un Uzbekijas PSR par 35-39%, bet Gruzijas un Azerbaidžānas PSR -- par 37-41%, Tadžikijas PSR -- 38-42%, Baltkrievijas un Kazahijas PSR -- 39-43%, Armēnijas PSR -- 43-47%, Moldāvijas PSR -- 45-49%, Latvijas PSR -- 26-30%, Lietuvas PSR -- 32-36%, Igaunijas PSR -- 22-26% u.tml.¹.

Nāciju uzplaukums un tuvināšanās attīstītā socialistiskā sabiedrībā balstās uz visu nāciju un tautību kopēju darbu, sabiedrisku darba dalīšanu un racionālu ražošanas spēku izvietojšanu starp padomju republikām. PSRS ekonomika ir vienkots saimnieciskais organisms, kas izeica visu nāciju un tautību interešu un mērķu kopību, nodrošina katras atsevišķas nācijas un tautības attīstību, kā arī nostiprina visu tautas saimniecību kopumā.

Lūk, daži piemēri, kas parāda Padomju Sociālistisko Republiku, visu nāciju un tautību kopējo darbu komunisma materiāli tehniskās bāzes celtniecībā. Lieli ieguldījumi darba dalīšanas procesā ir KPFSR, tā aizņem 76,2% visas mūsu valsts teritorijas un tajā dzīvo 52,6% valsts iedzīvotāju². Vairāku ražošanas veidu produkcijas izlaidē Padomju Krievijas Ipatsvars ir ievērojami lielāks kā iedzīvotāju ipatsvars valstī. Tās daļa Vissavienības ražošanā ir šāda: tā dod 50,7% no visa ģuguna kopražojuma, 56,5% tērauda³, 82,7% naftas⁴, 61,7% elektroenerģijas, 46,8% minerālmēslu⁵, 87,2% automobiļu, 47,3% traktoru rūpniecības⁶.

¹ Skat.: PSKP XIV kongresa materiāli. R., 1976, 197., 252., 256.-264.lpp.

² Tālāk minētos procentus aprēķinājis autors, vadoties pēc datiem statistikas krājumos. Skat.: Народное хозяйство СССР за 60 лет, М., 1977, с. 42 и 52.

³ Skat.: Народное хозяйство СССР в 1975 году. М., 1976, с. 245.

⁴ Skat.: Турпат, 240.lpp.

⁵ Skat.: Народное хозяйство СССР за 60 лет. М., 1977, с. 326 и 214.

⁶ Skat.: Политика КПСС - марксизм-ленинизм в действии. М., 1976, с. 181.

Krievijas Federācija ir galvenā lauksaimniecības produkcijas ražotāja PSRS. Devītajā piegādē lauksaimnieciskās ražošanas gada vidējais apjoms te palielinājās par 15%. 1975.-1980. gados lauksaimniecības un lopkopības produkcija pieaugs par vienu trešdaļu. KPFSR savu saražoto produkciju piegādā visām savienotajām republikām.

Ukrainas PSR darba dalīšanas procesā galvenokārt specializējas kurināmā, melno metālu, ķīmijas un atsevišķu mašīnbūves produkcijas veidu ražošanā. Tā ir Eiropas daļas galvenā kurināmā un metalurģijas bāze. Ukrainas PSR dod 45,0% no visa čuguna kopražojuma, 30,7% ogļu, 23,7% gāzes,¹ 25,7% traktoru, 54,4% cukura ražojuma u.c.. Desmitajā piegādē Ukrainas PSR papildināja galveno rūpniecības un lauksaimniecības produkcijas ražošanu, lai plašāk un dziļāk attīstītu specializāciju un kooperēšanos ar kaimiņu republikām un brāļu tautām.

Savu ieguldījumu kopējā darba dalīšanā dod arī Latvijas PSR. Mūsu republika aizņem tikai 0,3% no visas Padomju Savienības teritorijas, tajā dzīvo 1,0% no visiem daudz nacionālās valsts iedzīvotājiem². Padomju varas gados republikas darbaļaudis ar pārējo brālīgo republiku atbalstu un palīdzību ir palielinājuši rūpniecības ražošanu 42 reizes⁴. Vienā dienā naktī republikā ražo vairāk rūpniecības produkcijas nekā 1940. gadā mēneša laikā. Latvijas PSR specializējas galvenokārt sakaru līdzekļu, elektroehniskās, ķīmiskās rūpniecības, kā arī vieglās rūpniecības produkcijas ražošanā. Tā, 1975. gadā Latvijas PSR piegādāja citām republikām elektrovilcienu vagonus, dizēļus un dizēļģeneratorus, tramvaju vagonus, saldēšanas iekārtas — 23% no Vissavienības ražojuma, slaucamās iekārtas — 42%, telefona aparātus — 53%,

¹ Народное хозяйство СССР в 1975 г. М., 1976, с. 245, 243, 241.

² Skat.: Народное хозяйство СССР за 60 лет. М., 1977, с. 258.

³ Skat.: Турпат, 42., 54. лр.

⁴ Skat.: Latvijas Komunistiskās partijas 75 gadi. R., 1980, 56. лрр.

radiouztvērējus un radiolas -- 28%, motoveļosipēdus un mopēdus -- 50%¹.

Mūsu republika gandrīz nemaz neražo rūpniecisko iekārtu dažādās rūpnieciskās nozarēs, darbagaldus, detaļas, izejvielas. Četri tūkstoši brālīgo republiku uzņēmumu piegādā Latvijas PSR savu produkciju. Piemēram, Krievijas federācija un Ukraina apgādā Latviju ar kurināmo, rūpniecības izejvielām, mašīnām, metālgriešanas darbagaldiem un cita veida rūpniecisko produkciju. Baltkrievija piesūta traktoros, kombinētus, automašīnas, Vidusāzijas republikas -- kokvilnu, naftu, augļus un cita veida produkciju. VEF saņem materiālus, dažāda veida iekārtu un detaļas no 850 KPFSR, Ukrainas, Baltkrievijas rūpniecības un uzņēmumiem, Rīgas Vagonu rūpniecības darba dalīšanas procesā cieši saistīta ar vairāk nekā 600 brālīgo republiku rūpniecību². Grūti parādīt visas vietas Padomju Savienības kartē, no kurienes Latvijas PSR saņem iekārtu, darbagaldus, detaļas jaunajai Jelgavas mikroautobusu rūpniecībai. Autobusu komplektēšanā piedalās vairāk nekā 125 dažādas PSRS rūpniecības un daudzi pētniecības un konstruktoru biroji.

Sabiedriskās dzīves internacionalizācija attīstīta sociālistiskā sabiedrībā, kas balstās uz sociālistisko internacionālismu un tautu draudzību, dod iespēju racionāli izmantot visu nāciju un tautību sasniegumus un darba resursus, strauji palielināt ekonomiskās attīstības tempus tieši tur, kur tas ir visvairāk nepieciešams.

Attīstītas sociālistiskās sabiedrības nāciju uzplaukums un pakāpeniska tuvināšanās ekonomikas sfērā ir daudznacionālās padomju kultūras attīstības pamats. Nacionālās kultūras uzplaukuma un tuvināšanās sociāli politiskais pamats ir sociālistiskā valsts iekārta, visu sociālo grupu,

¹ Skat.: Gulāns P. Latvijas PSR ekonomika vienotajā PSRS tautsaimniecības kompleksā. -- LPSR ZA Vēstis, 1977, Nr. 10, 149.lpp.

² Skat.: Voss A. Lielais Oktobris -- vēsturisks pavēsiens tautu likteņos. -- Padomju Latvijas Komunistis, 1977, Nr. 11, 27.lpp.

šķiru sociāli politiskā un morālā vienība, ideoloģiskais pamats -- marksistiski leņiniskā ideoloģija.

Referātā "Par PSRS piecdesmito gadadienu" izdarīts secinājums, ka "mūsu kultūra ir sociālistiska pēc satura un savas attīstības galvenā virziena, daudzveidīga savu nacionālo formu ziņā un internacionāla pēc sava gara un rakstura"¹. Nāciju uzplaukuma un tuvināšanās rezultātā izveidojusies vienota padomju sociālistiskā kultūra, kas ietver sevī katras nacionālās kultūras un sadzīves labākos elementus, tā ir visu nāciju un tautību garīgo vērtību organisks sakausējums.

Padomju sociālistiskā kultūra balstās uz augstu visu nāciju darbaļaužu izglītības līmeni. Ja pirmsrevolūcijas Krievijā apmēram 3/4 pieaugušo iedzīvotāju bija analfabēti, tad attīstītā sociālistiskā sabiedrībā 3/4 strādājošajiem ir augstākā vai vidējā /pilna vai nepilna/ izglītība. 1978.gadā republika izdotas vairāk nekā 2 tūkstoši grāmatu ar 16 milj. eksemplāru kopējo tirāžu².

It sevišķi jāpakavējas pie valodas lomas sociālistiskās nacionālās kultūras attīstībā. Attīstītā sociālistiskā sabiedrībā arī valodu attīstībā vērojamas divas savstarpēji saistītas tendences: nacionālo valodu uzplaukums un tuvināšanās. Nacionālo valodu uzplaukums izpaužas nacionālo valodu sabiedrisko funkciju paplašināšanās, vārdu krājuma atjaunināšanās un pilnveidošanās. Tuvināšanās tendenci raksturo -- kontaktēšanās, savstarpēja iedarbība un savstarpēja bagātināšanās. Padomju Savienībā savu uzplaukumu sasniegušas 76 nacionālās padomju literatūras, padomju varas gados grāmatas izdotas 151 valodā, tai skaitā 89 mūsu zemes tautu valodās³, mācību process skolās notiek 55 PSRS valodās, 65 -- iznāk laikraksti, 45 nacionālās valodās darbojas teātri⁴. Padomju

¹ Brežņevs L. Par PSRS piecdesmito gadadienu. R., 1972, 21.lpp.

² Skat.: Латвийская ССР. Цифры и факты. Р., 1979, с. 33.

³ Skat.: Турпат, 614.-615.lpp.

⁴ Skat.: Народное образование, наука и культура в СССР. М., 1977, с. 406.

kultūras uzplaukums un tuvināšanās saistīta ar divvalodības nostiprināšanos nacionālajās republikās.

Attīstītā sociālistiskā sabiedrībā arvien lielāku lomu iegūst krievu valoda kā starpnacionālās saziņas līdzeklis, kas pakāpeniski kļūst par PSRS tautu otro valodu. Divvalodības galvenā forma Padomju Savienībā ir dzimtās valodas un krievu valodas prasme. Pēc 1970. gada Visasavienības tautas skaitīšanas rezultātiem redzam, ka krievu valodu brīvi pārvalda 76% PSRS iedzīvotāju /48% nekrievu nacionalitāšu pārstāvju/. Par dzimto valodu to nesauca 128,8 milj. krievu un 13 milj. citu nacionalitāšu pārstāvju /1926.g. tad bija 6,4 milj., 1959.g. - 10 milj./.

41,9 milj. nekrievu nacionalitāšu cilvēku krievu valodu uzskata kā otro valodu, ko viņi brīvi pārvalda¹. Latvijas republikā 45,3% latviešu brīvi pārvalda krievu valodu.

1979. gada tautas skaitīšanas iepriekšējie rezultāti rāda, ka salīdzinot ar 1970. gadu nekrievu nacionalitāšu cilvēku skaits, kas krievu valodu uzskata kā dzimto vai brīvi to pārvalda, ir palielinājies². Tas ar jaunu spēku apliecina, ka krievu valodas apguve kļuvusi par objektīvu nepieciešamību, kas veicina ekonomisko, politisko un kultūras sakaru attīstību, nāciju uzplaukumu un nostiprināšanos.

Nāciju tuvināšanos veicina arī padomju republiku daudznacionālais sastāvs. Daudznacionālā sastāva pilnveidošanās, citu nacionalitāšu skaita palielināšanās nacionālajās republikās ir likumsakarīga parādība. Tā, piemēram, Latvijas PSR teritorijā dzīvojošo dažādu nacionalitāšu daudzums laikā no 1959. gada līdz 1970. gadam palielinājies no 10 līdz 13³, Ukrainas PSR no 31 līdz 45, Baltkrievijas PSR no 13 līdz 20, Kazahijas PSR no 25 līdz 46, Gruzijas PSR no

¹ Skat.: Итоги Всесоюзной переписи населения 1970 г. М., 1973, т. 4, с. 5 и 250.

² Skat.: Рашидов Т.Р. Язык нашего единства и сотрудничества. М., 1978, с. 21.

³ Uzskaitītas tikai tās nacionalitātes, kuru iedzīvotāju skaits konkrētajā republikā pārsniedz 1000 cilvēku.

16 līdz 22¹. Šīnī periodā visas republikās pieaudzis citu nacionalitāšu absolūtais skaits. Pieaugums svārstās no 7,8% Gruzijas PSR līdz 41,8% Igaunijas PSR. 1. tabula rāda iedzīvotāju dabisko pieaugumu un nacionālās struktūras izmaiņas savienotajās republikās. / 1.tabula/ ².

1. tabula
Savienoto republiku nacionālās struktūras
izmaiņas %/

Republikas	Salīdzinot ar 1959. - 1970.g. palielinājies :		Pamatiedzīvotāju ipatsvars visu iedzīvotāju vidū	
	pamat- iedzīvo- tāju %	citu nacionā- litāšu %	1959.	1970.
1	2	3	4	5
Krievijas KPFSR	110,0	113,5	83,3	82,8
Ukrainas PSR	109,6	121,9	76,8	74,9
Baltkrievijas PSR	111,6	111,3	81,1	81,0
Uzbekijas PSR	153,7	131,4	61,1	64,7
Kazahijas PSR	152,9	135,1	29,8	32,4
Gruzijas PSR	120,4	107,8 ₀	64,8	66,8

¹ Skat.: Чамерян И.П. Теоретические проблемы образования и развития советского многонационального государства. М., 1973, с. 176-178.

² Skat.: Шпилек В.А. Межреспубликанская миграция и сближение наций в СССР. Львов, 1975, с. 139; Народное хозяйство СССР в 1975 году. М., 1976, с. 42-43.

1	2	3	4	5
Azerbaidžānas PSR	151,8	111,3	64,3	73,8
Lietuvas PSR	116,7	110,9	79,3	80,1
Moldāvijas PSR	121,7	126,8	65,4	64,8
Latvijas PSR	103,1	128,6	62,0	56,8
Kirgīzijas PSR	154,1	134,1	40,5	43,8
Tadžikijas PSR	155,2	136,6	53,1	56,2
Armēnijas PSR	142,2	134,6	88,0	88,6
Turkmēnijas PSR	154,3	140,3	60,9	65,6
Igaunijas PSR	103,6	141,8	74,6	68,2

Tabula rāda, ka pieaugot republikās daudznacionālajam iedzīvotāju sastāv m, tai pašā laikā 9 republikās /Uzbekijas, Kazahijas, Gruzijas, Azerbaidžānas, Lietuvas, Kirgīzijas, Tadžikijas, Armēnijas, Turkmēnijas pamatiedzīvotāju /tās nacionalitātes, kuras vārdā nosaukta republika/ procents visu iedzīvotāju vidū nav samazinājies, piemēram, kazahu skaits Kazahijas PSR palielinājies no 29,8% 1959. gadā līdz 32,4% 1970. gadā; gruzīnu skaits Gruzijas PSR no 64,3% līdz 66,8%, turkmēņu skaits Turkmēnijas PSR no 60,9% līdz 65,6%¹. I. Camerjans un citi zinātnieki uzskata, ka minētais process galvenokārt izskaidrojams ar augstu

¹ Skat.: Шпиллюк В.А. Межреспубликанская миграция и сближение наций в СССР, с. 139.

dzimstību pamatiedzīvotāju sastāvā Vidusāzijas un Ziemeļkaukāza republikās, ar vidējā dzīves ilguma paaugstināšanos un citiem faktoriem¹.

Daudznacionālā sastāva pilnveidošanās ne tikai veicina nāciju un tautību vispusīgu tuvināšanos un uzplaukumu, bet arī internacionālās vienības nostiprināšanos, internacionālistiskās apziņas izveidošanos. PSKP CK 1972. gada 21. februāra lēmumā "Par gatavošanos Padomju Sociālistisko Republiku Savienības nodibināšanas 50. gadadienai", kur novērtēti šie procesi, atzīmēts, ka attīstītā sociālistiskā sabiedrībā "nostiprinājusies marksisma-ļeņinisma ideoloģija, sociālistiskā internacionālisma un tautu draudzības ideoloģija, intensīvi norit materiālo un garīgo vērtību un kadru apmaiņas procesi, dažādi nostiprinās visa tautu dzīves veida savstarpējā ietekme un internacionalizācija. Tagad ikvienas republikas darbaļaudis veido daudznacionālu kolektīvu, kurā nacionālās īpatnības organiski savienojas ar internacionālajām, sociālistiskajām, visiem padomju cilvēkiem piemētošajām iezīmēm un tradīcijām"².

Padomju Savienības visās republikās daudznacionāli visu veidu kolektīvi — partijas, arodbiedrības, rūpnieciskie, mācību un citi. LKP XXII kongresa delegātu vidū bija 11 nacionalitāšu komunistu: 364 latvieši, 223 krievi, 26 ukraiņi, 25 baltkrievi, 24 citu nacionalitāšu pārstāvji³.

KPFSR un Ukraines PSR partijas organizācijas apvieno savās rindās vairāk kā 100 nacionalitāšu pārstāvjus, Kazahijas KP — 94, Uzbekijas KP — gandrīz — 90 un tamlīdzīgi.

Sociālistiskā internacionālisma un tautu draudzības nostiprināšanos, nacionālo īpatnību organisku savienošanos

o

¹ Skat.: Цамерян И.П. Теоретические проблемы образования и развития советского многонационального государства, с. 180.

² Par gatavošanos Padomju Sociālistisko Republiku Savienības nodibināšanas 50. gadadienai. PSKP CK 1972. gada 21. februāra lēmums. R., 1972, 20.lpp.

³ Skat.: LKP XXII kongresa materiāli. R., 1976, 84.lpp.

ar internacionālajām parāda arī socioloģiskie pētījumi. Piemēram, 92,6% strādnieku¹, 89,3% republikas dažādu sociāli profesionālu grupu inteligence² pozitīvi novērtēja daudz nacionālā kolektīva lielo nozīmi nāciju tuvināšanās procesā, uzsvēra, ka daudz nacionālajā kolektīvā, kopējā darba procesā veidojas jaunas morāli politiskās personības iezīmes, draudzīgas attiecības un jaunas kopējas tradīcijas, kas sekmē darba, sabiedrisko aktivitāti un cīņu pret dažāda veida pagātnes paliekām. Visvairāk pozitīvo atbildību deva centra zonas rajonu darbaļaudis, kā arī lieli daudz nacionāli rūpniecības kolektīvi, kur augstāka internacionalizācijas pakāpe.

Daudzveidīgie ekonomiskie, kultūras un cita veida sakari starp dažādu nacionalitāšu pārstāvjiem palīdz ne tikai paplašināt savas zināšanas, bet arī dod iespēju iepazīties tuvāk ar mūsu daudz nacionālās valsts darbaļaužu dzīvi, darbu, centieniem, sasniegumiem, dod iespēju izveidot personiskus kontaktus, draudzīgas attiecības, padziļināt un nostiprināt internacionalistisko parliecību un apziņu.

Uz jautājumu "Vai jūs draudzējaties ar citu nacionalitāšu pārstāvjiem?" apstiprinoši atbildēja vairāk nekā 80% no visiem aptaujātajiem, to skaitā 84% Kirova rajona, 83,7% Proletāriešu rajona, 80% Ogres rajona, 80,1% Ludzas rajona, 79,8% Tukuma rajona, 75,9% Talsu rajona, 67,3% Limbažu rajona inteligences pārstāvju.

Līdzīgi pētījumi izdarīti arī citas republikas, piemēram, Kirgīzijas PSR 77,3% aptaujātajiem draugu skaitā ir arī citu nacionalitāšu pārstāvju³, Baškīrijas APSR — 83,4%⁴,

¹ Skat.: Холмогоров А.И. Единый и многонациональный. Р., 1970 г. 150.

² Socioloģiskos pētījumus inteligences grupās veikusi autore 1971.-1975. gadā.

³ Skat.: Табалиев А.Т. Актуальные вопросы социологических исследований национальных отношений в СССР. - Философские науки, 1971, № 2, с. 48.

⁴ Skat.: Теоретические вопросы социологического интернационализма. М., 1968, вып. 2, с. 106.

Uzbekijas PSR -- 84,4%¹, Ukrainas PSR -- 86,0%², Čečenijas Ingušijas APSR -- 83,0%³. Minētie pētījumi rāda, ka nāciju tuvināšanās nav tikai apmaiņa ar materiālām vērtībām, bet tā spilgti vērojama arī sociālajā un garīgajā sfērā, tā izpaužas socialistiskā internacionālisma un tautu draudzības ideju nostiprināšanās padomju cilvēku apziņā. Šādi objektīvi apstākļi veicina arī nacionāli jaukto ģimeņu skaita palielināšanos. Pēc 1970. gada tautas skaitīšanas datiem no 59 milj. ģimeņu 8 milj. ir nacionāli jauktas 13,5%⁴, pie kam 75,3% no tām dzīvo pilsētās, bet 24,7% - laukos.

Nacionāli jauktās ģimenes veidojas, pirmkārt, rūpniecības un kultūras centros, kur spilgtāk izteikta sabiedriskās dzīves internacionalizācija, plašāka saskare ar citu nacionalitāšu pārstāvjiem.

Analizējot nacionāli jaukto ģimeņu pieaugumu laika periodā no 1959. līdz 1970. gadam, redzam, ka mūsu republikā nacionāli jaukto ģimeņu skaita ziņā /uz 1000 ģimenēm/ esam pirmo vietu, bet pieauguma tempi straujāki ir Kazahijas PSR un Baltkrievijas PSR /skat. 2. tabulu/.

Skat.: Теоретические вопросы социологического интернационализма. М., 1968, вып. 2, с. 119.

Skat.: Интернационально-патриотическое воспитание и формирование личности социалистического общества. Волгоград, 1973, с. 222.

Skat.: Научный коммунизм, 1977, № 4, с. 44.

2. tabula

Nacionāli jaukto ģimeņu skaita palielināšanās
/ uz 1000 ģimenēm/¹

Republika	1959.	1970.		
	no visiem iedzivo- tajiem	no visiem iedzivo- tajiem	no pilsē- tu iedzī- votajiem	no lauku iedzivo- tajiem
KPFPSR	83	107	125	77
Ukrainas PSR	150	197	296	78
Baltkrievijas PSR	110	166	292	73
Uzbekijas PSR	82	110	185	57
Kazahijas PSR	144	207	239	180
Gruzijas PSR	90	100	159	43
Azerbaidžānas PSR	71	78	128	20
Lietuvas PSR	59	96	149	46
Moldāvijas PSR	135	170	344	99
Latvijas PSR	159	210	254	139
Kirgīzijas PSR	123	149	209	106
Tadžikijas PSR	94	131	223	65
Armēnijas PSR	32	37	45	26
Turkmēnijas PSR	85	121	200	34
Igaunijas PSR	100	136	171	72
Vidējais PSRS	102	134	175	79

¹ Skat.: Шпилюк В.А. Межреспубликанская миграция и сближе-
ние наций в СССР, с. 150.

Nacionāli jauktās ģimenes veicina jaunu tradīciju iesakpošanas padomju nāciju un tautību sadzīvē, kultūrā, kā arī nacionālās noslēgtības un ierobežotības pārvarēšanu. Šīm ģimenēm ir nenoliedzami liela ietekme arī internacionālistiskās apziņas pilnveidošanās procesā.

Tātad attīstītā sociālistiskā sabiedrībā nacionālo attiecību attīstībā raksturīgi spilgti izteikti objektīvi procesi -- nāciju vispusīgs uzplaukums un vēl tālāka tuvināšanās visas sabiedriskās dzīves sfērās. Lai pilnveidotu šos procesus, nepieciešama dziļa to analīze, izpēte, zinātniska vadība. Komunistiskā partija zinātniski regulē nacionālos un internacionālos procesus, saskaņojot visas padomju tautas intereses ar katras nācijas interesēm. Nacionālo attiecību attīstībā svarīgs uzdevums ir sasniegt pilnīgu nāciju sociālo viendabību, kas nozīmē pilnveidot katras nācijas sociālo struktūru, panākt sociāli šķirisko atšķirību pakāpenisku izlīdzināšanos, nostiprināt un padziļināt daudz nacionālās padomju tautas ekonomiskos, sociāli politiskos un garīgos pamatus, padziļināt padomju cilvēku audzināšanu proletāriskā, sociālistiskā internacionālisma un tautu draudzības garā.

Padomju sabiedrība, norādīts PSRS jaunajā Konstitūcijā, "ir darbaļaužu -- patriotu un internacionālistu -- augstas organizētības, augsta idejiskuma un apziņīguma sabiedrība,"¹ kas nostiprinājusies padomju daudz nacionālās valsts attīstības gados. Rūpes par padomju cilvēku internacionālistiskās apziņas tālāku pilnveidošanu ir viens no mūsu partijas ideoloģiskā darba svarīgākajiem uzdevumiem, jo tautu draudzība, internacionālistu brālība ir mūsu sabiedrības virzītājspēks, komunistiskās sabiedrības uzcelšanas ķīla.

¹ PSRS Konstitūcija /Pamatlikums/. R., 1977, 4.lpp.

М.Г.Ашманис, доцент
(Рижский политехнический институт)

ПОЛИТИЧЕСКИЕ ОТНОШЕНИЯ РАЗВИТОГО СОЦИАЛИЗМА
КАК ОДНО ИЗ ОБЪЕКТИВНЫХ УСЛОВИЙ ФОРМИРОВАНИЯ
НАУЧНОГО МИРОВОЗЗРЕНИЯ ТРУДЯЩИХСЯ

Качественный уровень развития мировоззрения, то есть степень соответствия мировоззренческих убеждений сущности отражаемых явлений, в частности, явлений социально-политической жизни общества, находится в тесной зависимости от исторически обусловленного характера господствующих в этом обществе отношений. Еще К.Маркс в "Экономических рукописях 1857-1858 годов" указывал на то, что степень адекватности постижения сущности явления зависит прежде всего от зрелости самого явления, от того, насколько его сущность проявляется в его существовании, получает свое реальное претворение.^I

При рассмотрении политических отношений в качестве одного из объективных условий формирования мировоззрения в рамках данной статьи мы считаем возможным отказаться от описания разнообразных субъективных действий органов политической власти, направленных на распространение или подавление в интересах господствующего класса тех или иных идей, взглядов и идеологических концепций. Это видимое на поверхности общественной жизни воздействие политики на общественное сознание многократно описано в литературе и широко известно. Однако этим не исчерпывается вся сложность механизма воздействия политических отношений на формирование мировоззрения. Политические отношения в своей совокупности в качестве условия формирования мировоззрения при таком рассмотрении вообще оказываются вне поля зрения, и все внимание концентрируется на различных формах политической практики господствующего класса в области духовных отношений.

^I См.: Маркс К., Энгельс Ф. Соч., 2-е изд., т. 12, с. 731.

Поскольку в задачу настоящей статьи входит уяснение того, каким образом политические отношения своим исторически определенным качественным состоянием в свою очередь определяют качественное развитие мировоззрения, то есть выступают как одно из объективных условий формирования мировоззрения, нами будет рассмотрена тройная зависимость формирования мировоззренческих убеждений от политических отношений в силу: 1) их постижимости для субъекта — мистифицированного или, наоборот, ясного характера политических отношений; 2) практической заинтересованности субъекта в постижении политических отношений; 3) необходимости научного постижения политических отношений для их оптимальной реализации. Ввиду того, что центральным вопросом статьи является установление и обоснование объективной обусловленности формирования научного мировоззрения, то рассмотрение воздействия политических отношений на формирование мировоззрения осуществляется, начиная с капиталистического общества. Предпринимать аналитический экскурс в более ранние формации представляется излишним, так как изучение политических отношений общества, непосредственно предшествующего переходу к социализму уже выявляет отсутствие условий формирования научного мировоззрения в массовом порядке в докоммунистических формациях.

В эксплуататорском обществе, разделенном на антагонистические классы, политически господствующий класс, как правило, выступает как выразитель всеобщих интересов общества. Он считает себя таковым и предпринимает всевозможные усилия, в том числе экономические и властные, для насаждения и распространения этого взгляда во всем обществе. Поскольку господствующий класс является меньшинством общества, он иначе не может обеспечить реализации своего классового господства. Однако такую мистификацию несправедливо было бы сводить лишь к сознательному обману, к которому прибегает господствующий класс в своих политических целях. Это положение имеет под собой определенную реальную основу, так как политически господствующий класс является прежде всего господствующим экономически, он владеет всеми или, по крайней мере, основными средствами производства, и его интересы являются определяющими в общественном производстве, во всей экономической

жизни данного общества. Этот класс создает и своими действиями обеспечивает некоторый определенный общественно-экономический уклад жизни общества. Когда этот уклад исторически оправдан уровнем развития производительных сил, он воспринимается подавляющим большинством членов общества как естественный, и политическое господство класса, руководящего этим производством, воспринимается как выражение интересов всего общественного производства, а тем самым и всего общества. Несогласие подавляемых этими отношениями классов и социальных групп проявляется не более как жалобы или протесты по поводу их бедственного положения, но не сопровождается предложением альтернативы данному общественному строю. Выставление интересов господствующего класса в качестве всеобщих интересов таким образом не оспаривается.

Но даже и тогда, когда этот общественно-экономический строй, например, капитализм, себя исторически изжил, то и тогда, пока не наступила революционная ситуация и не вылилась в общенациональный кризис, большинство трудящихся не только практически привязаны к капиталистическому способу производства, но и обеспечивают своим участием в нем свое воспроизводство, этот способ выступает в массовом эмпирическом сознании не одним из возможных вариантов, а единственным реальным образом их существования. А обобщающее и реализующее это конкретное общественное производство политическое господство экономически господствующего класса выступает не только видимым, но и действительным обобщением и выражением интересов всего общества, но только в его данном варианте, а не в исторической перспективе его развития. И до тех пор, пока масса членов общества не осознала жизненная необходимость альтернативы данному типу общественно-го производства, их сознание не в силах преодолеть мистификации политических отношений. Критическое отношение к политике господствующего класса, как правило, ограничивается критикой его отдельных политических действий, политики отдельных групп господствующего класса и не поднимается до критики господства этого класса в целом. В политической борьбе классов трудящихся на этом этапе господствуют рефор-

мистские, а не революционные взгляды.

В тех случаях, когда на основе собственного опыта трудящиеся убеждаются в противоречии своих политических интересов политике господствующего класса, эти убеждения порождают взгляды и действия, направленные преимущественно на "улучшение", частичное приведение в соответствие со своими интересами существующего общественно-политического строя, а не на его революционное ниспровержение как такового. Именно тем обстоятельством, что политически господствующим классом является экономически господствующий класс, который держит в своих руках общественное производство, в котором объединены и от которого жизненно зависят все классы и социальные группы общества, обосновывается положение К.Маркса и Ф.Энгельса, высказанное ими в "Манифесте Коммунистической партии", что "господствующими идеями любого времени были всегда лишь идеи господствующего класса".^I

Происходящее в условиях революционной ситуации при кризисе низов, когда массы трудящихся "не хотят жить по-старому" то есть считают невозможным дальнейшее обеспечение своего воспроизводства по-старому, быстрое распространение в массах революционных настроений и взглядов, именно в силу своей стремительности и распространения взглядов прежде всего деструктивных, требующих разрушения старого строя как далее нетерпимого новые представления о политических отношениях в обществе усваиваются трудящимися эмпирически на основании преимущественно своего личного опыта и носят сравнительно неустойчивый характер мнений, а не глубоких мировоззренческих убеждений, что подтверждается относительно быстрым исчезновением этих взглядов в тех случаях, когда революционная ситуация не завершается победоносной революцией. Революционные ситуации для сознания масс трудящихся представляют собою поисковые ситуации, когда получают большое распространение новые политические взгляды, требующие своего последующего подтверждения в позитивной революционной практике трудящихся, чтобы превратиться впоследствии в мировоззренческие убеждения. Если же такая практика не последует, то и не состоится

^I Маркс К., Энгельс Ф. Соч., 2-е изд., т.4, с.445.

превращение этих взглядов в убеждения. Политические мировоззренческие убеждения наиболее передовых представителей рабочего класса, глубоко владеющих марксистско-ленинской теорией, имеют научное обоснование, носят научный характер, однако такие люди в условиях капиталистических общественных отношений неизбежно оставляют ограниченное меньшинство даже в рядах коммунистической партии, о чем свидетельствуют сложности теоретической идеологической работы внутри всех коммунистических партий капиталистических стран.

Воздействие сохраняющих свой противоречивый характер политических отношений на формирование мировоззрения существенно меняется после победы социалистической революции. Хотя общество переходного периода от капитализма к социализму и характеризуется классовой борьбой, но политически господствующий рабочий класс, объективно представляя потребности исторического развития общества и вместе с тем выражая интересы подавляющего большинства членов общества, преодолев в ходе революции буржуазную мистификацию политических отношений капиталистического общества как якобы гармоничных, вынужден открыто противопоставить свои политические интересы и политические интересы непролетарских групп трудящихся политическим интересам класса капиталистов.

Для осуществления такого открытого противопоставления политических интересов борющихся классов необходима четкая и научно-теоретически обоснованная формулировка интересов рабочего класса, научно-теоретическое обоснование и пропаганда антагонистической противоположности интересов рабочего класса политическим интересам буржуазии, а также для успешного отсекающего от капиталистов непролетарских групп трудящихся и привлечения их в качестве политических союзников рабочего класса необходимо научно-теоретическое раскрытие глубинных политических интересов этих непролетарских социальных групп. Поэтому завоевавший политическую власть рабочий класс вынужден на основе марксистско-ленинской науки выявлять политические интересы различных классов и социальных групп общества, а свою политическую пропаганду осуществлять путем распространения научных знаний и методов последовательно теоретического мышления, ибо только таким образом возможно раскрыть

сущностную противоположность интересов рабочего класса и класса капиталистов, и опять же сущностную совместимость политических интересов рабочего класса и его непролетарских союзников, преодолевая пестроту и поверхностность случайных эмпирических фактов и взглядов.

Являясь объективно представителем интересов большинства общества, не имея в перспективе своего развития исторической ограниченности, не стремясь к увековечению своего классового господства, а развивая политические отношения в направлении построения бесклассового общества, не будучи вынужденным сохранять для собственного существования своего классового противника, как это вынуждены делать все эксплуататорские классы по отношению к эксплуатируемым, а, наоборот, поставленный перед необходимостью довести классовую борьбу до решительного конца — до полного уничтожения своего классового противника, рабочий класс для осуществления своих политических целей — построения социалистического общества — стремится к преодолению всякой мистификации политических отношений, заинтересован постичь сам и сделать всеобщим достоянием наибольшую ясность представлений относительно сущности политических отношений.

В результате построения социализма политические отношения приобретают качественно новый характер. С уничтожением классов эксплуататоров и превращением класса мелких товарных производителей в класс социалистических кооперированных производителей создается объективная основа для достижения политического единства общества. Классы и социальные группы социалистического общества в равной степени заинтересованы в упрочении и развитии социалистического экономического и общественно-политического строя, в продвижении общества по пути к бесклассовому, социально однородному коммунистическому общественному укладу.

Отношения между классами и социальными группами социалистического общества характеризуются отсутствием эксплуатации, тесным братским сотрудничеством во всех областях жизни, базирующемся на взаимной заинтересованности в благополучии и развитии обоих классов. Социалистическое общество свободно от мистификации политических интересов: интересы одной части

общества не выдаются за интересы всех, не происходит подмены интересов. Политические отношения социалистического общества отличаются от всех ранее существовавших небывалой ясностью, и в этом смысле — постижимостью.

В то же время необходимо принимать во внимание, что сохраняющаяся при социализме социальная неоднородность общества означает различие конкретных позиций каждого класса и каждой социальной группы в совместном осуществлении их общих интересов. В силу общественного разделения труда классы и социальные группы социалистического общества выполняют свойственные им роли в жизни и развитии общества и выполняют эти роли специфичным для них образом, всегда более или менее отличающимся от других. Социальная неоднородность социалистического общества, свободного от групповых социальных антагонизмов, имеет своим результатом наличие как основных, общих интересов, так и отдельных, специфичных интересов или специфических интерпретаций общих интересов классов и социальных групп.

Следует еще добавить, что каждому классу, каждой социальной группе свойственна специфичность видения общих интересов, способности их понимания, исходя из накопленного этой группой социального опыта. Для различных групп может быть различной актуальность тех или иных общих интересов.

Из сказанного можно сделать вывод, что политические отношения социализма в силу присущих им ясности, общности основных интересов всех взаимодействующих социальных общностей и возрастающего единства их остальных интересов обуславливают всем членам общества возможность вырабатывать для сознательного определения своего поведения мировоззренческие убеждения, адекватно отражающие сущность политических отношений, в которые они включены. А сохраняющиеся еще, но постепенно убывающие в процессе развития политических отношений социалистического общества объективные препятствия в реализации этих возможностей допускают и требуют субъективного ускорения их преодоления, освоения их диалектики, в частности, диалектики части и целого социалистического общества, путем развития теоретического мышления и распространения научных политических знаний среди всех трудящихся.

Политические отношения определяют формирование сознания

людей, в частности их мировоззрения, в зависимости и от того, насколько члены общества практически заинтересованы познать политические отношения, в которые они включены. Это зависит от того, какими возможностями общественной активности обладают граждане на поприще политических отношений данного типа.

Политические отношения буржуазного общества даже в своих наиболее демократических вариантах не предоставляют подавляющему большинству граждан возможности самостоятельного политического созидательного творчества, оставляя массам рабочих, непролетарским группам трудящихся и даже мелким капиталистам лишь право участия в выборе того или иного варианта буржуазной политики и буржуазных политических руководителей общества, предлагаемых господствующим меньшинством класса капиталистов.

За исключением сравнительно редких и скоротечных периодов революционных ситуаций, когда, прорывая устоявшийся буржуазный порядок спонтанно, пробуждаются политическая самостоятельная активность и политическое творчество масс, большинство граждан буржуазного общества на основании всего своего жизненного опыта убеждается в своей бессилии в политических отношениях и не испытывает интереса в глубоком постижении и изучении подавляющих их политических отношений. В.И. Ленин писал, что живой интерес масс к политике в условиях буржуазного общества уже означает наличие объективных условий революционного кризиса.¹ Очевидно, при отсутствии революционного кризиса ожидать от трудящихся живого интереса к политике едва ли есть основание.

Глубокое научное проникновение в сущность и формы проявления политических отношений в условиях буржуазного общества неизбежно остается уделом немногочисленных профессиональных революционеров, марксистов—идеологов и теоретиков рабочего класса. Лишь их поведение в целом неизбежно должно определяться научными убеждениями относительно политических отношений. У остальных участников революционной борьбы элементы научного мировоззрения вырабатываются в большей или меньшей степени последовательности в зависимости от глубины их включенности в революционное движение рабочего класса.

¹ См. Ленин В.И. Полн. собр. соч., т. 17, с. 300.

Что касается господствующего класса эксплуататоров, то, хотя он и обладает во всей полноте возможностями общественно-политического творчества и поэтому, казалось бы, „должен быть заинтересован в возможно полном постижении всей совокупности политических отношений, в которых он находится, он не в состоянии этого сделать в силу своей исторической ограниченности, определяющей идеологическую неприемлемость для буржуазии научных знаний о ее собственной обреченности.

После победы социалистической революции, открывающей возможности для активного созидательного осуществления своих интересов широким массам трудящихся и в первую очередь рабочему классу, возникает и небывалая до тех пор заинтересованность всех социальных групп трудящихся — подавляющего большинства членов общества в сознательном овладении политическими отношениями для сознательного определения своего поведения соответственно своим интересам в исторически адекватном соотношении с интересами других классов и социальных групп.

Располагающий наибольшими возможностями политического творчества победивший рабочий класс в наибольшей же мере по сравнению с остальными трудящимися испытывает в переходный от капитализма к социализму период интерес к глубокому научному постижению политических отношений. Это получает свое отражение и реализацию в широком размахе политического просвещения среди рабочих.

Мелкие производители и другие промежуточные слои населения в силу двойственности своего положения и вызванной этим противоречивости своих интересов и устремлений порою испытывают замешательство в бурном процессе развития политических отношений в период перехода к социализму. Переживая крушение многих своих мелкобуржуазных и буржуазных иллюзий, часть представителей средних слоев утрачивает пробудившийся во время революционной ситуации интерес к политике, временно отходит от политического творчества, либо даже оказывается целиком в плену консервативных предрассудков, освобождаясь от них постепенно и возвращаясь к политической позитивной активности лишь с полной победой социалистических

политических отношений, изменив свой социальный статус, поднявшись до уровня основных социалистических интересов рабочего класса.

Подавляемому и уничтожаемому в процессе социалистического строительства классу капиталистов политические отношения переходного периода предоставляют минимум возможностей общественно-политической активности в отстаивании своих социально-классовых интересов и этим ослабляют его заинтересованность в научном осознании политических отношений. С учетом упомянутой уже идеологической неспособности буржуазии научно постигать политические отношения становится понятным, почему типичным для представителей этого класса в переходный период является обращение к мистике, к религии и другим видам агностицизма.

В то же время естественным для духовно наиболее развитых представителей класса, переживающего свое полное историческое крушение, является стремление осознать происходящее, выяснить причины краха прежнего общественного уклада и вместе с тем уклада своей собственной жизни, найти свое место в новом обществе. Симптоматичное для всякой терпящей распад политической силы увеличение числа перебежчиков в противоположный лагерь здесь оборачивается политической, идеологической переориентацией наиболее жизненных представителей пораженного класса капиталистов, прежде всего в лице представителей буржуазной интеллигенции, переориентации, происходящей через глубокое переосмысление политических отношений и всего хода исторических событий на последовательно научно-теоретической основе.

В политических отношениях социалистического общества оба класса — рабочие и социалистические кооперированные собственники, все социальные группы социалистического общества в силу общности их основных и гармонической взаимосвязанности всех остальных политических интересов имеют в принципе неограниченные возможности политического творчества, общественной активности в реализации своих объективных интересов. Являясь подлинными хозяевами своей судьбы, развитие благополучия которых зависит прежде всего от их собственной деятельности, от осуществления ее в соот-

затотнии с законами общественного развития, трудящиеся социалистического общества практически заинтересованы в возможно более полном и глубоком подлинно научном осознании политических отношений, в которые они включены. При этом жизненная заинтересованность трудящихся социалистического общества в научном постижении политических отношений, в формировании своих политических убеждений в качестве научных посредством теоретического мышления становится тем больше, чем чаще им приходится принимать самостоятельные решения в определении своего поведения, имеющего существенное значение и для других членов общества.

Таким образом потребность в возможно более полно соответствующем законам общественного развития определении своего поведения, в следовательно, и в выработке достаточно надежного научного инструмента для сознательного определения своего поведения — мировоззрения в социалистическом обществе, где общественное развитие происходит в основном путем сознательного осуществления его объективных законов, становится реальнее и заметнее в зависимости от двух факторов: от частоты встречающейся необходимости самостоятельного определения своего поведения и от общественного значения поведения субъекта, то есть от того, на судьбы насколько широкого круга людей и как глубоко влияет самостоятельно определяемое субъектом его поведение.

В силу того, что в социалистическом обществе продолжает существовать лишь постепенно преодолеваемое общественное разделение труда и вызываемая им социальная неоднородность общества, неизбежна и некоторая неравномерность в распределении социально-профессиональных, в том числе и политических ролей в различных социальных группах общества. Поэтому в социальных группах, членам которых чаще приходится самостоятельно оригинально определять свое поведение, значительно затрагивающее судьбы большого количества людей, осознание потребности в формировании своих политических убеждений в качестве научных в общем должно происходить несколько скорее и шире, чем в других социальных группах.

Необходимо отметить, что указанная, вызванная социальной неоднородностью общества неравномерность условий распространения научных представлений о политических отношениях носит в общем частный и преходящий характер. Определяющей же является общая тенденция развития общества по пути к социальной однородности. И если говорить о закономерном преодолении общественного разделения труда, то в области политической деятельности оно происходит скорее, чем в областях материального и духовного производства. В управление обществом все шире и полнее включаются представители всех социальных групп, их участие в управлении социалистическим обществом, в сознательном регулировании политических отношений становится все более деятельным и существенным. Вместе с тем неизбежно должно распространяться и осознание необходимости научно обоснованного определения своего поведения в области политических отношений все более расширяющимся кругом членов социалистического общества, поскольку, повышаясь, выравнивается на научно-теоретическом уровне степень овладения накопленным обществом социально-политическим опытом во всех социальных группах. Широкая сеть политического просвещения, организованная КПСС в СССР и соответственно коммунистическими партиями в других социалистических странах, достигает высокой эффективности в своем функционировании именно благодаря тому, что активно содействует реализации объективно закономерного процесса включения все более широких кругов трудящихся в сознательное управление обществом, отвечает их жизненным потребностям. В социалистическом обществе происходит то, что предвидел и о чем писал в "Анти-Дюринге" Ф.Энгельс: "Условия жизни, окружающие людей и до сих пор над ними господствовавшие, теперь подпадают под власть и контроль людей, которые впервые становятся действительными и сознательными повелителями природы, потому что они становятся господами своего собственного объединения в общество. Законы их собственных общественных действий, противостоявшие людям до сих пор как чуждые, господствующие над ними законы природы, будут применяться людьми с полным знанием дела и тем самым будут подчинены их господству. То объединение людей в общество, которое

противостояло им до сих пор как навязанное свыше природой и историей, становится их собственным свободным делом. Объективные, чуждые силы, господствовавшие до сих пор над историей, поступают под контроль самих людей. И только с этого момента люди начнут сознательно сами творить свою историю, только тогда приводимые ими в движение общественные причины будут иметь в преобладающей и все возрастающей мере и те следствия, которые они делают".¹

Приведенное высказывание Энгельса содержит указание не только на возможность и заинтересованность членов социалистического общества адекватно осознать "условия жизни", "законы их собственных общественных действий", но и на необходимость их осознать, причем осознать на научном уровне.

Поскольку слепое следование объективным законам общественного развития, осуществлявшееся во множестве противоречивых действий и столкновений ведомых частными интересами групп людей сменяется применением этих законов людьми в своих общих интересах, то необходимым становится знание этих законов, причем не только знание отдельных законов общественного развития, но знание во всей их совокупности и изменяющемся многообразии проявлений и взаимодействий. Это может быть только последовательно научным знанием, совпадающим с научным самосознанием. Таким образом полное осуществление политических отношений социализма непреложно требует научного знания и теоретического мышления от всех участников этих отношений при определении ими всего своего поведения.

Как отмечалось выше, Энгельс указывал на историческую близину такого положения, когда люди "впервые становятся действительными и сознательными господами своего собственного объединения в общество".² Из этого следует сделать вывод и об исторической продолжительности периода, в течение которого происходит освоение людьми этого нового состояния, овладение законами общественного развития, осоз-

¹ Маркс К., Энгельс Ф. Соч., 2-е изд., т. 20, с. 294-295.

² Там же, с. 294.

вание необходимости научно обоснованного определения своего поведения, формирования своего мировоззрения в качестве научного.

Такое развитие сознания людей становится всеобщим в условиях политических отношений развитого социалистического общества. Для общества развитого социализма характерно полное и повсеместное действие законов социализма. Однако недостаточное, неполное знание законов социализма и обусловленное им определение людьми своего поведения не в полном соответствии с законами социализма сдерживает или даже деформирует действие этих законов, нарушает полноту реализации законов социалистического общества, а вместе с тем и полноту реализации потребностей людей развитого социалистического общества, что неизбежно вызывает неудовлетворенность людей, поиск ими причин такого искажения течения общественной жизни и устранение этих причин.

В условиях развитого социализма закономерно значительно возрастает требовательность членов общества к полноте, чистоте социалистического протекания общественной жизни, становится острой нетерпимость к нарушениям законов социализма, потому что люди все более осознают себя уже "господами своего собственного объединения в общество". А это ведет к возрастанию требовательности людей к соблюдению всеми членами общества во всем их поведении законов социализма, что может быть субъективно полностью обеспечено лишь формированием у всех членов общества научного мировоззрения как средства сознательного определения ими своего совокупного поведения.

Политические отношения развитого социалистического общества детерминируют развитие мировоззрения всех граждан в сторону повышения степени его научности, так как оптимальная реализация социалистических политических отношений требует осознания сущности своих классовых и социальных интересов всеми членами социалистического общества, а достигается это путем развития их теоретического мышления, овладения марксистско-ленинской наукой, формирования научно обоснованных убеждений как элементов мировоззрения людей.

О СОЦИАЛЬНЫХ ПОТРЕБНОСТЯХ РАБОЧЕГО КЛАССА В УСЛОВИЯХ РАЗВИТОГО СОЦИАЛИЗМА

Среди проблем, разрабатываемых за последние годы советскими философами, социологами, психологами, экономистами, значительное место занимает проблема потребностей. Понятие потребностей, их сущность, значение в жизнедеятельности людей, взаимосвязь с образом жизни, возможности и пути воспитания разумных потребностей — вот далеко не полный перечень вопросов, касающихся этой проблематики, имеющей огромное не только теоретическое, но и практическое значение.

Анализу категории "потребность" посвящены диссертации А.В.Мартулиса, М.Ф. Казаковой, В.Н.Цветкова, Р.Д.Гринкевич, В.А.Мищенко, А.Шюненбурга и др., работы Н.Н.Михайлова, Н.В.Иванчука, Д.А.Кикинадзе, Л.Н.Когана, Г.П. и С.Г.Шляхтенко, Ю.В.Шарова и др. Эти исследования показывают, что среди советских ученых нет единого понимания категории "потребность". Различные авторы дают разные определения сущности этой категории, подходят к классификации потребностей с разных точек зрения. Но большинство исследователей едины в мнения, что потребности — это побудительная сила деятельности людей.

Анализируя проблему потребностей, К.Маркс и Ф.Энгельс рассматривали их как важнейшую исходную побудительную силу деятельности людей, изменения и развития общественных отношений. Обосновывая материалистическое понимание истории, они писали: "Никто не может сделать что-нибудь, не делая этого вместе с тем ради какой-либо из своих потребностей..."¹. К.Маркс подчеркивал: "... Пока потребность человека не удовлетворена, он находится в состоянии недовольства своими по-

¹ Маркс К., Энгельс Ф. Соч., 2-е изд., т. 3, с. 245.

требностями, а стало быть, и самим собой...¹. Это заставляет его действовать, "овладевать при помощи действия известными предметами внешнего мира и таким образом удовлетворять свои потребности"².

Среди других побудительных сил потребности являются главными, так как без их удовлетворения невозможна жизнь человека ни как биологического, ни как социального существа, невозможен прогресс общества. Поэтому удовлетворение потребностей есть основная человеческая деятельность. Для него возникло и развивается производство материальных и духовных благ. Защищая материалистическую и критикуя идеалистическую точку зрения на историю, Ф.Энгельс требовал объяснять действия людей, исходя из их потребностей³.

Классики марксизма-ленинизма доказали, что потребности развиваются вместе со средствами их удовлетворения и в непосредственной зависимости от развития этих средств, т.е. что они не являются неизменными, раз навсегда данными, а находятся в постоянном изменении и развитии. Это исторически-конкретная категория. Каков уровень развития и способ производства материальных благ, таковы и потребности как общества в целом, так и его членов. "Та или иная организация материальной жизни зависит, конечно, каждый раз от развившихся уже потребностей, а порождение этих потребностей, равно как и их удовлетворение, само есть исторический процесс..."⁴. Потребности людей различных общественно-экономических формаций значительно отличаются друг от друга. Даже в пределах одного и того же общественного строя, с развитием орудий и средств производства происходят существенные изменения в потребностях. "... Размер так называемых необходимых потребностей, равно как и способы их удовлетворения, сами представляют собой продукт истории и зависят

¹ Маркс К., Энгельс Ф. Соч., 2-е изд., т. 19, с. 378.

² Там же, с. 377.

³ См.: Маркс К., Энгельс Ф. Соч., 2-е изд., т. 21, с. 310.

⁴ Маркс К., Энгельс Ф. Соч., 2-е изд., т. 3, с. 71.

в большей мере от культурного уровня страны"¹, от уровня развития материального производства. Изменяются уровень и способ производства, изменяются и потребности.

Первая фаза коммунистического общества — социализм в своем диалектическом становлении и развитии проходит несколько ступеней, отличающихся друг от друга уровнем развития материально-технической базы и культуры, различной степенью социальной и политической зрелости членов общества. К концу 50-х годов в Советском Союзе был достигнут такой уровень развития экономики, общественных отношений, культуры и сознательности широких народных масс, что дало возможность партии сделать вывод о том, что в СССР построено развитое социалистическое общество². Этот важный вывод был повторен в Отчетном докладе ЦК КПСС XXIV съезду партии: "Самоотверженным трудом советских людей построено развитое социалистическое общество, о котором в 1918 году В.И. Ленин говорил как о будущем нашей страны"³.

Зрелый социализм формируется на основе совершенствования производственных отношений, в процессе развития экономической и политической организации социализма и не является особым способом производства. Развитой социализм — это высшая ступень первой фазы коммунистического общества, общества, в котором созрели основные предпосылки для успешного строительства коммунизма. Вместе с тем развитой социализм имеет свои характерные особенности и черты, отличающие его от предшествующих этапов развития социалистического общества. Одной из таких характерных особенностей является возросшая социальная активность широких народных масс. В период развитого социализма социальная активность трудящихся поднимается на новую, более высокую ступень.

¹ Маркс К., Энгельс Ф. Соч., 2-е изд., т. 23, с. 182.

² См.: Брежнев Л.И. Лениным курсом. Речи и статьи, т. 2, М., 1970, с. 92.

³ Брежнев Л.И. Отчетный доклад Центрального Комитета КПСС XXIV съезду Коммунистической партии Советского Союза 30 марта 1971 года. М., 1971, с. 47.

В основе же этой активности лежат возросшие потребности членов социалистического общества в активной деятельности, в самовыражении себя как личности.

При социализме с наибольшей полнотой проявляется закон возвышения потребностей, открытый и сформулированный В.И. Лениным. Данный закон принадлежит к числу внутренних законов всякого общественного производства, но только в условиях социализма его действие совпадает с основным законом и целью социалистического способа производства — наиболее полное удовлетворение материальных и духовных потребностей людей.

Для развитого социализма характерной чертой является высокая степень не только количественного, но и качественного возвышения потребностей, все большее наполнение их социальной значимостью, все большее превалирование в системе потребностей, характеризующих личность, потребностей, имеющих общественное значение, — в первую очередь, социальных.

К социальным потребностям автор относит потребности, направленные на развитие общественных форм организации и взаимосвязи людей, совершенствование общественных отношений, стимулирующие прогресс общества и всестороннее развитие личности. К их числу относятся: потребность в содержательном, творческом труде, приносящем радость и удовлетворение, потребность в управлении обществом, государством, производством, в рационализации и изобретательстве, передаче другим своих знаний и опыта, потребность в выполнении общественных обязанностей, в деятельности, направленной на совершенствование образа жизни, защиту окружающей среды, укрепление мира на земле, потребность в общении людей друг с другом с целью взаимного духовного обогащения и др.

Социальные потребности в наиболее концентрированной форме выражают интересы всего общества. Удовлетворение социальных потребностей является деятельностью, направленной на развитие общества.

Социальные потребности в наибольшей степени, чем все другие потребности, побуждают людей к активной деятельности. Им чуждо пассивное восприятие действительности. Удовлетворение социальной потребности непременно предполагает сам

процесс деятельности, а не просто овладение объектом потребности.

В социальных потребностях, уровне их развития отражается характер политического строя общества. Одним из отличий социалистического общества от капиталистического является именно высокая социально-политическая активность трудящихся. Это одна из характерных черт социалистического образа жизни. В общественно-политической деятельности проявляется все богатство человеческой личности, наиболее обнажено предстает ее социальная сущность. В процессе удовлетворения социальных потребностей происходит дальнейшее духовное обогащение их носителя, его всестороннее развитие. Потребности каждого субъекта представляют собой целостную систему, в которой отдельные ее компоненты существуют не сами по себе, а находятся в тесной диалектической взаимосвязи. Удовлетворение одной потребности вызывает возникновение и развитие другой, удовлетворение которой в свою очередь является причиной формирования третьей, и т.д. И все эти потребности взаимно дополняют и обогащают друг друга.

Так, обретая и удовлетворяя потребность в творческом труде, рабочий обязательно постепенно приходит к потребности внести в свой труд какие-то усовершенствования, сделать его более рациональным; высокопроизводительным, т.е. начинает заниматься рационализаторской и изобретательской работой. В ходе удовлетворения этой потребности он начинает чувствовать недостаток необходимых знаний, и у него возникает потребность учиться, повысить свой общеобразовательный уровень и приобрести новые специальные знания. Кроме того, появляется и потребность в общении с товарищами по работе с целью обмена опытом, знаниями и просто получения совета.

За последние годы все большее проявление получает потребность советских трудящихся участвовать в управлении производством, обществом, государством. Удовлетворение этой потребности влечет за собой появление потребности в приобретении экономических, юридических, правовых и других знаний, в расширении своего кругозора, повышении культурного уровня и т.д.

Таким образом, удовлетворение социальных потребностей в наибольшей степени способствует формированию всесторонне развитой личности.

В советском государстве созданы все условия для вовлечения трудящихся в социально-политическую деятельность. Принятые за последние годы законы о народном контроле, о статусе депутатов, новая Конституция СССР, постановления партии и правительства открыли широкий простор для реализации социальных потребностей трудящихся.

Другой отличительной особенностью проявления закона возвышения потребностей при социализме является процесс сближения потребностей всех классов и социальных групп, тенденция социально-равномерного развития потребностей членов общества, так как они получают относительно равные возможности их удовлетворения.

Но в связи с тем, что классы и социальные группы различаются по их месту в системе общественного производства, по их отношению к орудиям и средствам труда, по роли в обществе, они не могут иметь одинаковые потребности. Как писал В.И. Ленин, "у каждого общественного слоя свои "манеры жизни", свои привычки, свои склонности"¹. Наряду с потребностями, присущими всему обществу в целом, каждый общественный класс, каждая социальная группа имеют свой круг потребностей, определенный положением данного класса или социальной группы в обществе, что в свою очередь зависит от организации общества в целом.

Необходимо тщательно, глубоко изучать потребности всех классов и социальных групп, так как только такой конкретный анализ дает возможность вырабатывать и принимать научно обоснованные решения по управлению общественными процессами. XXV съезд КПСС подчеркнул необходимость "полнее учитывать в планах общественные потребности и предусматривать их удовлетворение"².

¹ Ленин В.И. Полн. собр. соч., т. 25, с. 342.

² Материалы XXV съезда КПСС. М., 1976, с. 171.

Особенно большое значение имеет изучение потребностей рабочих, так как именно рабочий класс был и остается ведущим классом социалистического общества. Социально-политическая активность рабочего класса — одно из решающих условий осуществления Коммунистической партией руководящей роли в обществе, источник силы и жизнеспособности ее политики. Рабочий класс — цементирующая сила советского народа. Советский рабочий класс представляет собой огромную, почти 70-миллионную армию, идущую в авангарде строителей коммунизма. В Латвийской ССР в 1977 году насчитывалось 813 тыс. рабочих¹, т.е. 32,3% от общей численности населения республики.

Но сила рабочего класса не столько в его численном превосходстве, сколько в его организованности, сплоченности, высокой сознательности, коммунистической идейности. По словам Генерального секретаря ЦК КПСС Л.И.Брежнева, "никакой другой класс, никакой иной социальный слой общества не является столь организованным и сильным. Численность рядов рабочего класса огромна. Его революционный опыт необычайно богат. Его идейный, культурный и духовный уровень растет из года в год. Его политико-моральный авторитет в обществе неизмеримо повысился"².

Во всех достижениях экономического развития СССР решающая роль принадлежит рабочему классу — главной производительной силе развитого социалистического общества. Он создает ныне более 80 процентов общественного продукта. Рабочий класс находится на передовых рубежах технического прогресса. При его непосредственном участии происходит освоение новых видов продукции,³ модернизация производственного оборудования. Он является застрельщиком всего нового, передового.

Для рабочих развитого социалистического общества характерной чертой является высокая общественно-политическая активность, в основе которой лежат разнообразные социальные по-

¹ См.: Народное хозяйство Латвийской ССР в 1977 г. Статистический ежегодник. Рига, 1978, с. 213.

² Брежнев Л.И. За укрепление сплоченности коммунистов, за новый подъем антиимпериалистической борьбы. — В кн.: Международное Собрание коммунистических и рабочих партий, М., 1969, с. 58.

требности. Из-за ограниченного объема данной статьи мы здесь остановимся только на некоторых из них, наиболее ярко характеризующих социальный портрет советского рабочего.

Центральное место в этом портрете занимает потребность проявить себя как личность в отношении к труду, сделать его более творческим, приносящим наибольшее удовлетворение, стремление к соревнованию как одному из источников идейно-нравственного роста советского человека, его всестороннего гармонического развития.

На протяжении всей истории социалистического соревнования рабочие находились в авангарде этого движения. Они явились инициаторами коммунистических субботников, по их почину возникло и движение за коммунистическое отношение к труду — качественно новый, высший этап соревнования.

Организация соревнования, писал В.И. Ленин, необходима "для неуклонного повышения организованности, дисциплины, производительности труда, для перехода к высшей технике, для экономии труда и продуктов..."¹. Это именно те требования, которым сегодня в максимальной степени отвечает девиз социалистического соревнования: больше, качественнее, с наименьшими затратами.

В нашей республике, как и по всей стране, соревнование приобрело поистине массовый характер. В нем участвует 1 миллион 123 тысячи человек — подавляющее большинство работников всех отраслей народного хозяйства Советской Латвии. Коллективы 28,5 тыс. бригад, 12 тыс. цехов, десятков предприятий включились в движение за коммунистическое отношение к труду. Именно в этих коллективах возникли или получили самое широкое распространение такие действенные патриотические начинания, как движение под девизами: "Работать без отстающих", "Пятилетке качества — рабочую гарантию", "Рабочей инициативе — инженерную поддержку", "От высокого качества работы каждого — к высокой эффективности труда коллектива" и многие другие. Широко распространилась инициатива выполнения личных пятилетних планов к 110-й годовщине со дня рожде-

¹ Ленин В.И. Полн. собр. соч., т. 36, с. 75.

ния В.И.Ленина. Всего по республике в движении за коммунистическое отношение к труду в 1979 г. участвовало 60% всех тружеников народного хозяйства. Из них 54,9% являлись ударниками коммунистического труда. В социалистическом соревновании на основе личных пятилетних планов участвовало около 160 тыс. рабочих. В социалистических обязательствах, принятых рабочими Латвии на 1979 год, предусматривалось повышение производительности труда на каждом рабочем месте, повышение сроков использования станков, машин и агрегатов, выполнение обязательств по поставкам продукции, сырья, материалов, комплектующих изделий в заданной номенклатуре, высокого качества и в установленные сроки. Гарантией выполнения этих напряженных социалистических обязательств явилась успешная работа наших передовых коллективов, ударный труд 1600 лучших производственников, которые уже к июлю 1979 года выполнили планы десятой пятилетки. Их примеру последовали более 6 тысяч человек, досрочно завершивших задание четырех лет десятой пятилетки.

В социалистическом соревновании рабочие Латвии, как и все советские рабочие, реализуют свою потребность в творческом труде, в совершенствовании своих способностей, в самоутверждении.

Высшим уровнем общественно-политической активности в нашей стране является деятельность КПСС. Рост потребности рабочего класса в социальной и политической активности наглядно проявляется в увеличении доли рабочих в составе партии. Рабочий класс является ядром Коммунистической партии. Если в 1959 г. доля рабочих в партии составляла 32,6%, в 1966 году - 37,8¹, то в 1976 г. - уже 41,6%². Почти каждый десятый рабочий ныне является членом партии. Ряды партии растут прежде всего за счет рабочего класса. Среди принятых кандидатами в члены КПСС рабочие составляли: в 1966 г. - 45,4%, в 1970 г. - 55,4, в 1972 г. - 57,3%. Ко времени открытия

¹ См.: Василик М.А., Вилунас Ю.Г. Деятельность КПСС по повышению роли рабочего класса в ускорении темпов технического прогресса в период развитого социализма. - В кн.: Рабочий класс и научно-технический прогресс. Л., 1975, с. 45.

² Материалы XXV съезда КПСС, с. 63.

ХХУ съезда КПСС рабочие составляли 58 процентов вступающих в ряды партии. "Это закономерно, это отражает ведущую роль рабочего класса в жизни общества"¹.

Неуклонно растет и число рабочих-делегатов съездов партии. Среди делегатов ХХIII съезда КПСС рабочие составили 23%², ХХIV съезда — 24%³, а ХХУ съезда — 26%⁴.

Показателем ведущей роли рабочего класса в социалистическом обществе служит также тот факт, что его представители образуют все возрастающую часть не только рядовых членов партии, но и ее руководящего ядра. Так, на ХХIV съезде КПСС говорилось о том, что 423 тыс. рабочих и колхозников были избраны в бюро партийных организаций и партийные комитеты и что свыше 80% секретарей ЦК компартий союзных республик, крайкомов и обкомов, председателей Советов Министров, краевых и областных Исполкомов начинали свою деятельность рабочими и крестьянами⁵.

Значительную часть составляют рабочие и в Коммунистической партии Латвии. Так, если в 1959 году в рядах Компартии Латвии было 20 252 рабочих (33%), в 1971 году — 47 355 (37,1%)⁷, то в 1977 году — 56 434 (38,4%)⁸.

Рабочие широко представлены в руководящих органах партийных организаций республики. Так, в состав бюро партийных организаций и парткомов на отчетно-выборных партийных собраниях в 1973 году были избраны 6362 рабочих — значительно больше, чем за два предыдущих года. В состав районных и городских комитетов партии, ревизионных комиссий на отчетно-выборных конференциях были избраны 902 рабочих¹⁰.

1 Материалы ХХУ съезда КПСС, с. 63.

2 Советский рабочий класс. М., 1975, с. 517.

3 Материалы ХХIV съезда КПСС, с. 120.

4 Материалы ХХУ съезда КПСС, с. 104.

5 См.: Брежнев Л.И. Отчетный доклад Центрального Комитета КПСС ХХIV съезду КПСС, с. 116.

6 Там же, с. 121.

7 Коммунистическая партия Латвии в цифрах. 1904-1971 гг. Рига, 1972, с. 114, 180.

8 Рост и укрепление партийных рядов. Рига, 1977, с. 161.

9 Зиле Л.Я. Периоды и этапы строительства социализма и изменение социальной структуры общества. Рига, 1975, с. 93.

10 Там же.

Увеличивается их число в составе Центрального Комитета и Региональной комиссии Коммунистической партии Латвии.

За последние годы партийные организации республики проводят большую работу по вовлечению в партию передовых рабочих. Между XXI и XXII съездами Компартии Латвии среди принятых в кандидаты партии рабочие составили 52,8 процента, а в 1976 году — 58 процентов. В городах с высокоразвитой промышленностью — Риге, Даугавпилсе, Лиепае и Резекне — рабочие в новом партийном пополнении составили в 1971—1975 годах 61,9 — 67,3 процента, в 1976 году — 67—71 процент¹. Как правило, это представители ведущих профессий в отраслях народного хозяйства, ударники коммунистического труда, передовики социалистического соревнования. Таким образом рабочие прочно занимают преобладающее место среди принимаемых в КПСС. И это является показателем их политической зрелости, высокой сознательности, идейности, их возросшей потребности быть в первых рядах строителей коммунистического общества.

Одной из потребностей, характерных для рабочих развитого социалистического общества, является потребность в управлении обществом, государством. В управлении страной рабочий класс играет особую роль. Он — руководитель общества. Советские рабочие активно участвуют в выработке политики партии и Советского государства. Об этом свидетельствует рост представительства рабочих в органах государственной власти. Неуклонно растет число депутатов-рабочих в высшем органе власти — Верховном Совете СССР: если в 1970 году в обеих палатах было избрано 31,7%² рабочих, в 1974 году — 32,8%, то в 1979 году — 34,8%⁴. Это знатные металлурги и машиностроители, химики и нефтяники, строители, работники текстильной и пищевой промышленности, транспорта и связи,

¹ См.: Восс А.Э. Прием в партию и воспитание кандидатов в члены КПСС — важнейший вопрос партийного строительства. — В кн.: Рост и укрепление партийных рядов. Рига, 1977, с.9.

² См.: Верховный Совет СССР восьмого созыва. Статистич. сб. М., 1970, с. 34.

³ См.: Верховный Совет СССР девятого созыва. Статистич. сб. М., 1974, с. 33.

⁴ Сообщение Центральной избирательной комиссии об итогах выборов в Верховный Совет СССР десятого созыва, состоявшихся 4 марта 1979 г. — Советская Латвия, 1979, 7 марта.

передвижки совхозов и т.д. В Верховном Совете Латвийской ССР, избранном в 1959 году, рабочие составляли 15%, в 1967 году — 25,8 процента, а в составе депутатов Верховного Совета ЛатвССР девятого созыва в 1980 году — 32%¹. Среди депутатов местных Советов Латвийской ССР, избранных в 1963 году, рабочие составляли 23,3%, в 1977 году — 38,6%², в 1980 году — уже 40,3%³. Из 1840 депутатов Рижского городского и районных Советов столицы республики рабочие составили в 1980 году — 58,8%⁴.

Рабочие — избранники народа принимают активное участие в работе верховных органов СССР и союзных республик. На сессиях они ставят и решают крупные государственные вопросы улучшения условий труда и быта советских тружеников, ускоренного развития народного хозяйства, подъема материального и культурного уровня жизни советских людей, развертывания социалистического соревнования на предприятиях, повышения производительности труда, улучшения трудовой дисциплины — в общем, нет ни одного вопроса, который не обсуждался бы на заседаниях Верховного Совета СССР и ЛатвССР депутатами-рабочими. Участие рабочих в деятельности Советов народных депутатов значительно повышает их творческую актив-

- ¹ См.: Сообщение Центральной избирательной комиссии об итогах выборов в Верховный Совет Латвийской ССР девятого созыва, состоявшихся 24 февраля 1980 года. — Советская Латвия, 1980, 28 февраля.
- ² Итоги выборов и состав депутатов местных Советов народных депутатов 1977 г. Статист. сб. СМ., 1977# с. 40—41.
- ³ Сообщение об итогах выборов в районные, городские, районные города Рига, поселковые и сельские Советы народных депутатов Латвийской ССР. — Советская Латвия, 1980, 29 февраля.
- ⁴ Сообщение о результатах выборов в Рижский городской и районные Советы народных депутатов. — Ригас Балсс, 1980, 29 февраля.

ность как в общественно-политической, так и в производственной жизни. Проводимые социологические исследования показывают, что рабочие-депутаты наиболее активно подхватывают различные патриотические начинания, сами являются инициаторами многих починов, заботятся об успехах производства, участвуют в рационализаторской и изобретательской работе, чаще выступают на рабочих собраниях, нетерпимы к случаям бесхозяйственности, нарушениям дисциплины.

Свою потребность в управлении делами производства и государства рабочие удовлетворяют посредством участия также в органах народного контроля, которые являются одной из форм социалистической демократии. Через них трудящиеся осуществляют право контроля в области экономики, хозяйственного и культурного строительства, участвуют в управлении делами государства.

Органы народного контроля работают под непосредственным руководством партии, которая высоко ценит их деятельность, заботится об их авторитете и вовлечении в работу в них все более широких трудящихся масс. С каждым годом растет число народных контролеров в Латвийской республике. В 1965 году в Латвии насчитывалось около 70 тыс. народных контролеров¹, в 1970 году — более 84 тыс.², в 1978 году действовало 6800 групп и почти 8000 постов народного контроля, объединяющих в своих рядах свыше 102 тыс. человек³. Благодаря в значительной мере массовой проверке, осуществленной органами народного контроля во втором полугодии 1978 года, и требовательности народных контролеров в отношении соблюдения режима экономии в республике было сэкономлено 115 миллионов киловатт-часов электроэнергии, 295 тысяч гикакалорий тепловой энергии, 37 тысяч тонн бензина, 95 тысяч тонн дизельного топлива. Группы и посты народного контроля получили повсеместное распространение. Особенно большим авторитетом поль-

¹ Центральный государственный архив Октябрьской революции и социалистического строительства ЛатвССР, ф. № 398, оп. № 1, ед. хр. № 261, с. 6.

² Там же, ед. хр. № 676, т. I, с. 2.

³ См.: Беман Э. Ответственное поручение партии и народа. — Советская Латвия, 1978, 16 февраля.

зуются они на промышленных предприятиях, где большинство их членов составляют рабочие.

Приведенные факты убедительно показывают, что в условиях развитого социализма активизируется деятельность рабочих по удовлетворению их социальных потребностей. Для советских людей все более характерным становится умение гармонически сочетать общественные и индивидуальные потребности.

Правда, полная их гармония, их гармоническое единство может быть достигнуто только при коммунизме. В социалистическом же обществе еще довольно часто наблюдаются проявления черт предшествующих общественно-экономических формаций. Изобилие материальных благ способствует не только всестороннему развитию личности, но может служить причиной и того, что у некоторых людей индивидуальные потребности берут верх над общественными, гипертрофируются и превращаются в прихоти. Стяжательство, тунеядство, расхищение государственной собственности, моральная распущенность — вот законченный результат этого превращения. Ради удовлетворения своих разросшихся потребностей эти люди не гнушаются никакими средствами и деградируют как личности. Идя на поводу своих прихотей, они теряют свободу. Ведь подлинная свобода при реализации потребностей заключается не в том, чтобы удовлетворять любые свои прихоти, а в том, чтобы разобраться в своих потребностях, понять, насколько они соответствуют общественным связям и отношениям, законам развития общества, и найти правильные пути их реализации. "Не в воображаемой независимости от законов природы заключается свобода, — писал Ф. Энгельс, — а в познании этих законов и в основанной на этом знании возможности планомерно заставлять законы природы действовать для определенных целей..."¹. Только считаясь с объективными условиями реализации своих потребностей, соизмеряя их с возможностями общества на каждом этапе его развития, правильно определяя действительно необходимые потребности, человек обретает подлинную свободу для их удовлетворения.

¹ Маркс К., Энгельс Ф. Соч., 2-е изд., т. 20, с. 116.

Таким образом, новые потребности, соответствующие задачам коммунистического строительства, рождаются в борьбе со старым, отживающим. Конечно, в соответствии с законами диалектики и общественного развития новое непременно победит. Но чтобы ускорить это процесс, необходимо воспитывать у членов социалистического общества здоровые, разумные потребности, соответствующие возможностям данного этапа развития общества, содействующие общественному прогрессу и направленные на всестороннее развитие личности.

Одним из важнейших путей воспитания разумных потребностей является вовлечение людей в определенную деятельность, т.к. между потребностями и деятельностью существует обоюдная связь; не только потребности являются побудителем к действию, но через деятельность меняются потребности, интересы, мотивы, сами люди. К. Маркс в связи с этим писал: "В самом акте воспроизводства изменяются не только объективные условия... изменяются и сами производители, вырабатывая в себе новые качества, развивая и преобразовывая самих себя благодаря производству, создавая... новые способы общения, новые потребности...".¹ В процессе того или иного рода деятельности постепенно развиваются и закрепляются соответствующие потребности.

Основным средством формирования в социалистическом обществе общественно полезных потребностей является труд. Труд в стране победившего социализма организован таким образом, что формирует основные качества человека - члена социалистического общества, его способности, потребности и интересы, способствует его физическому и духовному совершенствованию, развивая тем самым его личностные силы. В процессе совместного труда в условиях общества, свободного от эксплуатации человека человеком, все больше развиваются отношения товарищеской взаимопомощи, коллективизма, формируется личность нового типа, соответствующая социалистическому строю. Рабочий класс служит примером именно такого отношения к труду.

¹ Маркс К., Энгельс Ф. Соч., 2-е изд., т. 46, ч. I, с. 483-484.

Для воспитания социальных потребностей необходимо как можно шире привлекать членов социалистического общества к активно общественной деятельности, к управлению делами общества и государства. Подчеркивая важность этой задачи, В.И. Ленин писал: "...Когда все научатся управлять и будут на самом деле управлять самостоятельно общественным производством..., тогда будет открыта настезь дверь к переходу от первой фазы коммунистического общества к вышей его фазе..."¹.

Участвуя в общественной жизни своего коллектива, города, страны, человек постепенно проникается чувством гордости за оказанное доверие, у него появляется стремление выполнить порученное дело как можно лучше. Целенаправленная, планомерная работа по воспитанию разумных потребностей трудящихся является одним из методов совершенствования социалистического образа жизни.

¹ Ленин В.И. Полн. собр. соч., т. 33, с. 102.

	Saturs	Содержание	
J. Šteimanis.	KOMUNISTISKĀS FORMĀCIJĀS LIKUMSAKARĪGA		
	STADIJA		5
B. Melčis.	PADOMJU SABIEDRĪBAS POLITISKĀ SISTĒMA		
	ATTĪSTĪTĀ SOCIĀLISMĀ		27
Г. А. Стороженко.	СУЩНОСТЬ СОЦИАЛЬНЫЕ ФУНКЦИИ И ОСНОВНЫЕ		
	ОСОБЕННОСТИ ПОЛИТИКИ МАРКСИСТСКО-ЛЕНИНСКОЙ		
	ПАРТИИ В УСЛОВИЯХ РАЗВИТОГО СОЦИАЛИСТИ-		
	ЧЕСКОГО ОБЩЕСТВА		3а
С. Ф. Бабаев.	НТР И ПРОБЛЕМЫ СОВЕРШЕНСТВОВАНИЯ		
	УПРАВЛЕНИЯ В УСЛОВИЯХ РАЗВИТОГО СОЦИАЛИ-		
	СТИЧЕСКОГО ОБЩЕСТВА		51
Г. А. Стороженко, Н. Т. Траченко.	ВЗАИМОСВЯЗЬ ПОЛИТИКИ		
	ПАРТИИ С МЕТОДАМИ УПРАВЛЕНИЯ ОБЩЕСТВОМ		
	И СОЦИАЛЬНОЙ ИНФОРМАЦИЕЙ		59
A. Sturaine.	DAŽI PADOMJU SABIEDRĪBAS SOCIĀLĀS		
	STRUKTŪRAS JAUĀJUMI ATTĪSTĪTĀ SOCIĀLISMĀ		
	APSTĀKĻOS		69

U. Augstskolns.	ATTĪSTĪTAS SOCIĀLISTISKĀS SABIEDRĪBAS GARĪGĀS KULTŪRAS STRUKTŪRA UN SASNĪE- GUMI	78
A. Jurciņa.	MĒRĶIS -- VISPUSĪGI ATTĪSTĪTA PERSONĪBA....	93
M. Krūmiņa.	NACIONĀLĀS ATTĪECĪBAS ATTĪSTĪTĀ SOCIĀ- LISTISKĀ SABIEDRĪBĀ	106
M. Г. Ашманис.	ПОЛИТИЧЕСКИЕ ОТНОШЕНИЯ РАЗВИТОГО СОЦИА- ЛИЗМА КАК ОДНО ИЗ ОБЪЕКТИВНЫХ УСЛОВИЙ ФОРМИРОВАНИЯ НАУЧНОГО МИРОВОЗЗРЕНИЯ ТРУДЯЩИХСЯ	126
Г. К. Ковалева.	О СОЦИАЛЬНЫХ ПОТРЕБНОСТЯХ РАБОЧЕГО КЛАССА В УСЛОВИЯХ РАЗВИТОГО СОЦИАЛИЗМА...	140

ОСНОВНЫЕ ЧЕРТЫ РАЗВИТОГО СОЦИАЛИСТИЧЕСКОГО ОБЩЕСТВА
(по материалам Латвийской ССР)

Межведомственный сборник научных трудов

Под ред. А. И. Страутиня

Латвийский государственный университет им. П. Стучки
Рига 1980

На латышском и русском языках

ATTĪSTĪTAS SOCIĀLISTISKĀS SABIEDRĪBAS PAMATIEZĪMES
(pēc Latvijas PSR materiāliem)

Starptozaru zinātnisko rakstu krājums

A. Strautina redakcijā

Redaktori: R. Dovgoplova, I. Audriņa

Tehniskā redaktore I. Balode

Korektore I. Fridberga

Parakstīts iespiešanai 27.11.1980. JT 16267 Papīra formāts
60x84/16. Papīrs Nr.1. 10,3 fiz.iespiedl. 9,6 uzsk.iespiedl.
7,6 uzsk.izdevn.l. Metiens 290. eks. Pasūt.Nr.2203 Maksā 48 k.

P. Stučkas Latvijas Valsts universitāte
Rīga 226098, Raina bulv.19
Iespiests ar rotaprintu P. Stučkas LVU
Rīga 226050, Veidenbauma ielā 5